

DANIEL

ÚVOD

KNIHA DANIEL je jedna z nejmladších, ne-li vůbec nejmladší kniha Starého zákona. Jako celek vznikla nejspíše až v šedesátých letech 2. století př. Kr. Zpracovává však, zejména ve své první části, daleko starší látky. Je velice pravděpodobné, že jednotlivá vyprávění (a možná i vize), které kniha obsahuje, kolovaly původně samostatně a teprve dodatečně byly spojeny v jeden celek. Polovina knihy (2,4b—7,28) je psána aramejsky, zbytek (1,1—2,4a a k. 8—12) hebrejsky. V textu se vyskytují perské a řecké výrazy. Označení Daniel není jménem autora, nýbrž hlavní postavy, která jím zároveň vyjadřuje ústřední téma knihy. Jméno totiž znamená: (Můj) Soudce je Bůh.

V kanonické podobě má kniha 12 kapitol, které obsahují dva odlišné soubory: hagadické vyprávění, které tvoří převážně obsah první části (k. 1—6), a apokalyptická vidění, která naplňují druhou část (k. 7—12), avšak objevují se i v části první.

Hagadická vyprávění čerpají kromě vlastních izraelských pramenů též z literatury babylónské a částečně i perské. V kapitolách 2, 4 a 5 výrazně zaznívají prvky z tzv. Hanopisu na Nabonida a z Nabonidovy kroniky. Jméno krále Nabonida se ovšem v knize Daniel nevyskytuje. Postava tohoto posledního babylónského krále v ní zcela splynula s přemožitelem Judejců Nebúkadnesarem. Není vyloučeno, že toto splynutí bylo už navedeno lidovým podáním, které bylo předlohou (sr např. že Hérodotos zná oba panovníky pod stejným jménem Labynétos, jen s rozlišením I. a II.); možná že svou roli sehrála i nedostatečná znalost historie, spíše však bylo splynutí zcela záměrné. Vyprávění, ač jsou chronologicky řazená, nepodávají, ani nechtějí podat, věrný historický obraz doby, o níž hovoří; jde o teologické zpracování látky se záměrem poučit pro život vřty, potěšit a posílit ve víře.

Apokalyptická vidění nesou charakteristické znaky tohoto žánru: Neznámý autor zůstává skryt za pseudonymem postavy z minulosti (tím nabývá odstup vůči době, do níž mluví, aby ji tak lépe mohl hodnotit); užívá symbolické mluvy a představ starých mýtů i historických prvků; obsah zvěsti je obestřen tajuplností, srozumitelnou jen těm, kterým je dáno porozumět. Apokalyptika byla oblíbeným literárním druhem v době těžkého utrpení židovstva od 2. stol. př. Kr. do 2. stol. po Kr. Vznikla jako odpověď na zklamání, že se nesplnily naděje podníčené některými prorockými výroky. Mučivě doléhaly otázky, zda a jak platí slovo Zákona a proroků a zda nakonec bude triumfovat zlo a smrt nebo Bůh a život. Proti neuspokojivému statickému pojetí Zákona jeruzalémským kněžstvem apokalyptika Zákona a proroky nově vykládá a dynamicky domýšlí. Jednoznačně zvěstuje triumf Boha, který pojednou zasáhne a nastolí nový věk. Moc zla, byť se jevila jako neomezená a neomezitelná, je omezená 'do času', tj. do konce tohoto věku — a ten konec se blíží. Pro apokalyptickou zvěst není podstatné, kdy nastane, ale že nastane. Účast na novém věku budou mít ti, kteří zůstanou věrni Bohu za všech okolností, přes všechna protivnosti.

Knihy Daniel je jediným větším apokalyptickým celkem ve Starém zákoně (menší apokalyptické oddílky a prvky nacházíme též v Iz, zejména k. 24—27, v Ez a v Za). Apokalyptika v Da (stejně jako v ostatních zmíněných textech Starého zákona) nepřesahuje meze střízlivosti, je vedena a proycena prorockým myšlením a připravuje cestu novozákonnímu poselství. Na rozdíl od pozdějších apokalyptických spisů nepodává budoucnost uzavřenou jako neměnný osud. Co je jisté, pevné a neměnné, je Boží vítězství a vláda, která se jednou viditelně projeví. Vše ostatní je v pohybu. Apokalyptická symbolika v knize Daniel má dvě polohy, které se prolínají. První je budoucnostní s kosmickým výhledem: týká se posledních dnů celého světa. Druhá je přítomnostní: eschatologické události se projevují v konkrétních soudobých poměrech Božího lidu. Proto jsou v obrazech skryty nepochybné narážky na minulost a přítomnost.

Vlastním záměrem apokalyptických vidění je jednak utvrdit Boží lid, zejména v době těžkých zkoušek, v jistotě, že Hospodin je Pánem nad světem a Soudcem světa a že, děj se co děj, se mu vláda z rukou nevymkne, jednak naléhavě povzbu-

dit lid k věrnosti Hospodinu za všech okolností, neboť to je jediná cesta záchranu.

Apokalyptická vidění nelze vykládat jen z historicko-kritického hlediska pisatele, stejně jako je nelze bez ohledu na toto hledisko nekriticky vztahovat na soudobé události vykládače. Je třeba dbát jejich historického zařazení, avšak mít zároveň na zřeteli, že podávají typy postojů, které jsou charakteristické pro celý 'tento věk', jako takové se v dějinách opakují, a proto jejich zvěst má platnost až do ukončení 'toto věku'.

Staré řecké verze (Septuaginta a Theodotion) připojují ke knize Daniel ještě tři apokryfní ('deuterokanonické') přídavky: před začátek knihy zařazují vyprávění o Zuzaně, za 3,23 modlitbu tří Danielových druhů v ohnivě peci a za konec knihy vyprávění o Bělovi a draku. Latinská Vulgáta (a překlady na ni orientované) tyto přídavky přejímá, příběh o Zuzaně však zařazuje také až za konec kanonického textu. Vyprávění o Zuzaně a o Bělovi a draku zdůrazňují neobyčejnou Danielovu moudrost, Modlitba vyzdvihuje věrnost jeho druhů v ohrožení života.

1. VE ZKOUŠKÁCH VÍRY

a) Daniel a jeho druhové

1,1—21

Bůh chrání věrné židovské jinochy na Nebúkadnesarově dvoře a dá jim moudrost nad jiné.

I ¹ Ve třetím roce kralování Jójakíma, krále judského, přitáhl Nebúkadnesar, babilónský král, k Jeruzalému a oblehl jej. ² Panovník Hospodin mu vydal do rukou judského krále Jójakíma a část nádob Božího domu. Nebúkadnesar je dopravil do země Šineáru, do domu svého božstva; nádoby dal dopravit do klenotnice svého boha.

³ Pak rozkázal král Ašpenazovi^a, vrchnímu nad dvořany, aby přivedl z Izraelců, a to z královského potomstva a ze šlechty, ⁴ jinochy bez jakékoli vady, pěkného vzhledu, zběhlé ve veškeré moudrosti, kteří si osvojili poznání, rozumějí všemu vědění a jsou schopni stávat v královském paláci a naučit se kaldejskému písemnictví a jazyku. ⁵ Král pro ně určil každodenní příděl z královských lahůdek a z vína, které pil při svých hodech, a dal je vychovávat po tři roky. Po jejich uplynutí měli stávat před králem. ⁶ Z Judejců byli mezi nimi Daniel, Chananjáš, Míšael a Azarjáš. ⁷ Velitel dvořanů jim změnil jména: Danielovi dal jméno Beltšasar, Chananjášovi Sadrak, Míšaelovi Měšak a Azarjášovi Abed-nego. ⁸ Ale Daniel si předsevzal, že se neposkrvňuje královskými lahůdkami a vínem, které pil král při svých hodech. Požádal velitele dvořanů, aby se nemusel poskrvňovat. ⁹ A Bůh dal Danielovi dojít u velitele dvořanů milosrdenství a slitování. ¹⁰ Velitel dvořanů však Danielovi řekl: „Bojím se krále, svého pána, který vám určil pokrm a nápoj. Když uvidí, že jste v tváři přepadlejší než jinoši z vašich řad, připravíte mě u krále o hlavu.“ ¹¹ Daniel tedy navrhl opatrovníkovi^b, kterého určil velitel dvořanů nad Danielem, Chananjášem, Míšaelem a Azarjášem: ¹² „Zkus to se svými služebníky po deset dní. Ať nám dávají k jídlu zeleninu a k pití vodu. ¹³ Potom porovnáš vzhled náš a vzhled jinochů, kteří jedli královské lahůdky, a učiň se svými služebníky podle toho, co uvidíš.“ ¹⁴ Opatrovník je v té věci vyslyšel a zkusil to s nimi po deset dní. ¹⁵ Po uplynutí deseti dnů se ukázalo, že jejich vzhled je lepší; byli statnější než ostatní jinoši, kteří jedli královské lahůdky. ¹⁶ Opatrovník^c tedy odnášel jejich lahůdky a víno, které měli pít, a dával jim zeleninu. ¹⁷ A Bůh dal těm čtyřem jinochům vědění a zběhlost ve veškerém písemnictví a moudrosti. Danielovi dal nadto porozumět všem viděním a snům. ¹⁸ Po uplynutí doby, kdy podle králova nařízení měli být předvedeni, přivedl je velitel dvořanů před Nebúkadnesara. ¹⁹ Král s nimi rozmlouval a žádný mezi nimi nebyl shledán takový jako Daniel, Chananjáš, Míšael a Azarjáš. Proto stávali před králem.

²⁰ Pokud šlo o porozumění moudrosti, které od nich král vyžadoval, shledal, že desetkrát předčí všechny věštce a zaklínače, kteří byli v celém jeho království. ²¹ A Daniel tam zůstal až do prvního roku vlády krále Kýra.

^a Th (= Theodotion, 2. stol. po Kr.) :: Abíezerovi, O'. — ^b Abíezerovi, O'; Amelsadovi, Th (pr); Malasarovi, V (pr). — ^c Abíezer, O'; Amelsad, Th; Malasar, V (sr v. 11).

(1,1) 2Kr 24,1nn (2) 2Kr 24,13n 2Pa 36,6n : Jr 36,29—31; Gn 11,2 Za 5,11; Ezd 1,7 : 1S 5,2 (3) 2Kr 20,18 (4) Iz 39,7 : Sk 7,22 (7) : Gn 41,45 (8) 1Mak 1,62n (= 2Mak 1,65n K) : Lv 11 1K 10,20n (9) : Gn 39,21 (17) : Jb 32,8; Ez 28,3 Da 2,26nn 5,12.17

^{1a} Poměry v judské říši za vlády krále Jójakima byly všelijak zlé. Tento panovník jednal zcela jinak, než se slušelo na potomka rodu Davidova a syna velkého reformátora Jóšijáše. Dosazen faraónem (2Kr 23,34) hleděl se Egyptu zalíbit nejen bohatým odváděním poplatků (35), ale i způsobem života (Jr 22,13n). Napomenutí proroka nedbal (36,1n.21—25). Žil svévolně a lidu byl spíše svědkem než vůdcem (22,17). Rozmáhala se bezbožnost a nešlechtnost (19,4n 26,1—6).

Tu se na scéně objevil babylónský král Nebúkadnesar. Ve svém vítězném postupu na západ si podmanil Judsko a porazil i Egypt. Jójakím se však po třech letech vzepřel babylónské nadvládě, spoléhaje na pomoc Egypta. Nebúkadnesar přitáhl znovu a oblehl Jeruzalém. Podle 2Kr 24 (v. 1.6—17) se Jójakím sám obležení a pádu Jeruzaléma nedožil. Zemřel krátce před tím, než babylónské vojsko dotáhlo k Jeruzalému. Na trůn nastoupil jeho syn Jójakín. Nebúkadnesar při tomto tažení Jeruzalém zcela nezničil, pobral jen kořist a vzal do zajetí krále a množství rukojmích (tzv. první zajetí 597 na rozdíl od druhého 587/6, kdy byl Jeruzalém zničen).

Nepřátelskost, cizota a nebezpečí, do nichž se zajatci vstupem do Babylóna dostávají, jsou vyjádřeny už označením země starobylým názvem 'Šineár', který připomíná, že zajatci musí žít „v zemi arcarebela Nimroda (Gn 10,9nn) a rouhavé stavby věže (11,1—10), v zemi hříchu (Za 5,11)“ (Bentzen). Přístávek 'do domu svého božstva' napovídá, že v této zemi není místo pro ctění Hospodina, protože je celá doménou Nebúkadnesarových bohů.

Přesto Hospodinovi vyznavači nemusí zoufat. Nebyli to babylónští bohové, kteří dali Nebúkadnesarovi vítězství, ale 'Panovník', tj. Hospodin, který vydal judského krále i jeho zemi do moci Nebúkadnesara. Je v tom doklad Božího panství i nad nepřátelskými přemožiteli lidu. Boží lid je trestán za své hří-

chy. Nepřátelé by však neměli nad ním moc, kdyby jim ji Panovník nedal. V tom je pro lid naděje.

³⁻⁷ Svůdné nabídky a příležitosti v čase protivenství se stávají velkým pokušením. Takové příležitosti se dostalo některým ze zajatců. Král rozhodl 'vyškolit' je, aby se stali jeho rádci, vykonavateli jeho vůle. Měli se vyučit 'kaldejskému písemnictví a jazyku'. Slovo 'Kaldejec' označuje příslušníka novobabylónské říše. Avšak zejména v Da má specifický význam: označuje představitele babylónské věstecké moudrosti (sr např. 'hvězdopravci', H. *kašdim*, 2,2,4; aram. *kašdže*, 2,5.10). Vybraní jinoši se tedy nejen mají učit babylónsky číst a psát, ale také se mají vyučit babylónskému věsteckému umění z písemných záznamů i z ústního podání. Král tím získá schopné a vhodné služebníky a současně prokáže i své vítězství nad Hospodinem: z jeho vyznavačů udělá své věstce, a to právě z těch nejlepších. Chce mladé lidi, kteří byli přední mezi ostatními (z královských potomků a ze šlechty), na nichž by nespočívala božská kletba (bez tělesné vady), kteří jsou fyzicky i psychicky zdatní, vzdělaní a bystří. Pokládá za nutné je převychovat. Svou naprostou svrchovanost nad nimi projevuje tím, že jim mění jména (sr vk Gn 2,19) a přiděluje jim královské jídlo a pití. Jméno zpravidla obsahovalo vyznání, zaměření, životní program. Věřilo se v jeho magický účinek na příjemce, že se vyznání nebo zaměření ve jménu obsažené stane jeho životním vyznáním nebo zaměřením. Vyznavačská jména judských jinochů zněla na Nebúkadnesarově dvoře přímo provokativně. Leč ani jejich změna nezpůsobila změnu jejich víry.

Vlastní jména čtyř judských jinochů znamenají: Daniel = (Můj) Soudce je Bůh, Chananjáš = Smíloval se Hospodin, Míšael = Kdo je jako Bůh, Azarjáš = Pomohl Hospodin. Význam jmen, která obdrželi na babylónském dvoře, není zcela jednoznačný, protože jde o ne vždy přesný hebrejský nebo aramejský přepis babylónských (akadsko-asyrských) slov. Nejpravděpodobněji znamenají: Beltšasar — z akadsko-asyr. *balatšu-usur* = Mardu-ku), jeho život zachovej, Šadrak — z ak.-asyr. *šadir-agu* = rozkazuje Agu (božstvo doložené Hrozným, 189), Měšak — z ak.-asyr. *mi-ša-agu* = kdo je jako Agu, Abed-nego — první část je buď přepis ak.-asyr. *abdu* (= služebník, otrok), které se ovšem vyskytuje jen velmi zřídka a je vlastně v akadštině cizím slovem, anebo spíše aramejský překlad jiného ak.-asyr. výrazu pro služebníka, druhá část je nejpravděpodobněji zkomolené jméno babylónského boha písařů a věd Nabúa.

Vyprávěním o *vnučené změně jmen* protestuje pisatel patrně též proti dobrovolnému počítování jmen židů ve své současnosti.

Snaha babylónského krále obrátit *požehnání Izraele* (Ž 127,3n) ku prospěchu Babylóna připomíná úsilí faraóna v Ex 1,22, který chtěl izraelskými chlapci, a tím životní silou Izraele, krmit božský Nil (sr vk Ex 1,22).

⁸⁻¹⁷ Jsou otázky a zásady, které v určité situaci nabudou zvláštního *vyznaváčského významu*. Pro Daniela a jeho druhy to bylo požívání královských lahůdek a vína. Z Danielovy žádosti o zeleninový pokrm vyplývá, že nebezpečí modlářské poskvrny viděl v masitých pokrmech (sr 1K 8,4—13). On se svými druhy se nechtěli poskvrnit, tzn. jednat proti Božímu zákonu. Zákon zakazoval jíst maso z určitých druhů zvířat (Lv 11), které byly považovány za nečisté právě proto, že byly v posvátné úctě anebo magickém užívání u okolních národů (sr vk Lv 11). Zákon také zakazoval jíst krev a maso, které nebylo řádně zbavené krve (Lv 17,10—16), neboť krev byla v kultech okolních národů považována za magický prostředek zajišťující život. Bylo zřejmé, že babylónské královské lahůdky budou sestávat také, ne-li výhradně, ze stravy Izraelcům zapovězené. Obava velitele dvořanů, že tváře jinochů budou vyhublejší či přepadlejší, když nebudou jíst královské lahůdky, nasvědčuje, že tento pokrm měl mít magický účinek k nabytí životní síly a svěžesti i krásného vzezření. Kromě toho bylo jisté, že královský pokrm byl 'posvěcen' obětí babylónským božstvům. Požívání tohoto pokrmu bylo tedy spojeno s nepřímou účastí na pohanském kultu (sr tento problém ještě v prvokřesťanských sborech, Sk 15,28n). Víno, nápoj radosti a k tomu ze stolu utlačitele, se neslušelo pít v čase pokoření a smutku.

Otázka pokrmů nebyla v době zajetí tak vyznavačsky vyostřena. Pisatel do této minulosti předjímá *žhavý problém své doby*. Zvláště významně vyznavačský charakter měla totiž otázka pokrmů za vlády Antiocha IV. Epifana, který nutil židy, aby na důkaz loajality se státním kultem jedli vepřové maso. Mnozí židé pokládali však uposlechnutí za zradu víry a raději volili smrt (1Mak 1,62n [= 2Mak 1,65n K] 2Mak [= 3Mak K] 7). — Pro křesťanské askety prvních století byl příklad judských mladíků důkazem blahodárnosti postu.

Bůh stojí na straně věrných vyznavačů. Nakloní Danielovi a jeho druhům velitele dvořanů (sr přízeň velitele pevnosti Josefovi, Gn 39,21), takže neodmítne odvážný Danielův požadavek. Pouze z opatrnosti (ze strachu o hlavu) přesune odpovědnost na podřízeného, opatrovníka, kterému dá čtveřici jinochů

na starost. Opatrovník není neochoten přistoupit na *desetidenní zkoušku* (sr Zj 2,10), kterou Daniel navrhne. Její příznivý výsledek, který nezpůsobila zelenina, ale zásah Boha, jemuž zůstali jinoši věrní, způsobil, že mohli žít podle své víry i uprostřed panství Nebúkadnesarova. Bůh má dost možností, jak i proti vůli Nebúkadnesarově a uprostřed jeho říše zachovat své věrné a jak jim dát ulehčení a potěšení.

Nadto dává Bůh věrným vyznavačům něco, co člověku nedá Nebúkadnesarova ani žádná jiná škola, něco, co lze získat jen v Boží škole — *moudrost* (Př 9,10), která otevírá oči k pravému poznání a která působí, že se člověk dovede orientovat i v životních situacích, kde jsou jiní bezradní. Daniel získal navíc schopnost porozumět viděním a snům. Je to projev zvláštní Boží milosti (sr Josef, Gn 40n) v době, kdy Bůh mluvil 'rozličnými způsoby' (Žd 1,1). Promluvil-li Bůh skrze vidění nebo sen, bylo zapotřebí, aby měl ten, kdo byl takto osloven, dar Božího ducha (sr J1 3,1 [= 2,28 K]), aby dovedl rozlišit Boží pokyn od přeludu, anebo aby mu sen vyložil vykladač od Boha k tomu obdařený. Svým obdarováním měl Daniel zvěstovat slávu Hospodina, Boha všemohoucího.

^{18–21} Nebúkadnesar musí uznat vynikající znalosti a schopnosti čtyř judských jinochů, kteří se věrně drželi Božího zákona. Všichni převyšovali svou moudrostí. Nebúkadnesar je vyznamenává postavením ve své radě. Nad přemožitelem Jeruzaléma tak *vitězí Hospodin*, neboť skrze věrnost jinochů zde promlouvá on sám. Závěrečná slova kapitoly o působení věrného Daniela na babylónském dvoře až do příchodu Kýra, přemohitele Babylóna a dárce svobody utlačeným, jsou svědectvím, že víra, která vytrvá i v nepřízni doby, přetrvává. Lidské zřízení se mění, víra zůstává a nese ovoce.

b) Nebúkadnesarův sen

2,1—49

Daniel vyloží Nebúkadnesarovi sen o podivné soše, se kterým si nevěděli rady babylónští mudrci.

2

¹ Ve druhém roce svého kralování měl Nebúkadnesar sen.

Rozrušil se a nemohl spát. ² Král tedy rozkázal zavolat věstce, zaklínače, čaroděje a hvězdopravce, aby mu ^a pověděli, co se mu zdálo. I přišli a postavili se před králem. ³ Král jim řekl: „Měl jsem sen a jsem rozrušen; ^b chci ten sen znát ^b.“ ⁴ Hvězdopravci promluvili ke králi aramejsky:

^c „Králi, navěky buď živ! Pověz svým služebníkům ten sen a my ti sdělíme výklad.“ ⁵ Král hvězdopravcům odpověděl: „^d Mé slovo je příkaz ^d: Jestliže mi neoznámíte sen a jeho výklad, budete rozsekáni na kusy a z vašich domů se stane hnojiště. ⁶ Jestliže mi však sen a jeho výklad sdělíte, dostane se vám ode mne darů, odměny a velké pocty. Sdělte mi tedy sen a jeho výklad!“ ⁷ Odpověděli znovu: „Ať král poví svým služebníkům sen a my sdělíme výklad.“

⁸ Král odpověděl: „Já vím jistě, že chcete získat čas, protože vidíte, že ^d mé slovo je příkazem ^d: ⁹ Jestliže mi ten sen neoznámíte, ^e čeká vás jediný rozsudek ^e. Domluvili jste se, že mi budete říkat lživé a zlé věci, dokud se nezmění čas. A proto mi řekněte ten sen a poznám, že jste schopni sdělit mi i výklad.“ ¹⁰ Hvězdopravci králi odpověděli: „Není na zemi člověka, který by dovedl sdělit to, co král rozkázal. Nadto žádný velký a mocný král nežádal od žádného věstce, zaklínače nebo hvězdopravce takovou věc. ¹¹ Věc, kterou král žádá, je těžká a není nikoho jiného, kdo by ji králi sdělil, mimo bohy, kteří nepřebývají mezi smrtelníky.“ ¹² Král se proto rozhněval, velice se rozzzlobil a rozkázal všechny babylónské mudrce zahubit. ¹³ Když byl vydán rozkaz a mudrci byli zabíjeni, hledali též Daniela a jeho druhy, aby byli zabiti.

¹⁴ Tehdy se Daniel rozvážně a uvážlivě obrátil na Arjóka, velitele královy tělesné stráže, který vyšel zabíjet babylónské mudrce. ¹⁵ Otázal se Arjóka, králova zmocněnce: „Proč je královův rozkaz tak přísný?“ Arjók Danielovi tu věc oznámil. ¹⁶ Daniel vešel ke králi a prosil ho, aby mu dal určitou dobu, že králi ten výklad sdělí.

¹⁷ Pak Daniel odešel do svého domu a oznámil tu věc svým druhům, Chananjášovi, Míšaelovi a Azarjášovi. ¹⁸ Vyzval je, aby prosili Boha nebes o slitování ve věci toho tajemství, aby Daniel a jeho druhové nebyli zahubeni se zbytkem babylónských mudrců. ¹⁹ I bylo to tajemství Danielovi zjeveno v nočním vidění. Daniel dobrořečil Bohu nebes. ²⁰ Promlouval takto:

„Požehnáno buď jméno Boží od věků až na věky.

Jeho je moudrost i bohatýrská síla.

²¹ On mění časy i doby,
krále sesazuje, krále ustanovuje,
dává moudrost moudrým,
poznání těm, kdo mají rozum.

²² Odhaluje hlubiny a skryté věci,
poznává to, co je ve tmě,
a světlo s ním bydlí.

²³ Tobě, Bože otců mých, chci vzdávat čest a chválu,
neboť jsi mi dal moudrost a bohatýrskou sílu.
Oznámils mi nyní, oč jsme tě prosili,
oznámil jsi nám královu záležitost.“

²⁴ Daniel tedy vešel k Arjókoví, kterého král ustanovil, aby zahubil babylónské mudrce. Přišel a řekl mu toto: „Babylónské mudrce nehub! Uveď mě před krále, sdělím králi výklad.“

²⁵ Arjók neprodleně uvedl Daniela před krále a řekl mu: „Našel jsem muže z judských přesídlenců, který králi oznámí výklad.“ ²⁶ Král oslovil Daniela, který měl jméno Belšasar: „Jsi schopen oznámit mi sen, který jsem měl, a jeho výklad?“

²⁷ Daniel králi odpověděl: „Tajemství, na které se král ptá, nemohou králi sdělit ani mudrci ani zaklínači ani věštcí ani planetáři. ²⁸ Ale je Bůh v nebesích, který odhaluje tajemství. On dal králi Nebúkadnesarovi poznat, co se stane v posledních dnech^f. Toto je sen, totiž vidění, která ti prošla hlavou na tvém lůžku:

²⁹ Tobě, králi, vyvstaly na lůžku starosti o to, co se v budoucnu stane, a ten, který odhaluje tajemství, ti oznámil, co se stane. ³⁰ Já pak to nemám z moudrosti, které bych měl více než ostatní živé bytosti, ale^g to tajemství mi bylo odhaleno, aby výklad byl králi oznámen a abys poznal myšlení svého srdce. ³¹ Ty jsi, králi, viděl jakousi velikou sochu. Byla to obrovská socha a její lesk byl mimořádný. Stála proti tobě a měla strašný vzhled. ³² Hlava té sochy byla z ryzího zlata, její hrud^a a paže ze stříbra, břicho a boky z mědi, ³³ stehna ze železa, nohy dílem ze železa a dílem z hlíny. ³⁴ Viděl jsi, jak se bez zásahu rukou^h utrh^l kámen a udeřil do železných a hliněných nohou sochy a rozdrtil je, ³⁵ a rázem bylo rozdrčeno železo, hlína, měď, stříbro i zlato, a byly jako plevy na mlátě v letní době. Odnesl je vítr a nezbylo po nich ani stopy. A ten kámen, který do sochy udeřil, se stal obrovskou skálou a zaplnil celou

zemi. ³⁶ Toto je sen. Též jeho výklad řekneme králi: ³⁷ Ty, králi, jsi král králů. Bůh nebes ti dal království, moc, sílu a slávu. ³⁸ A všechna místa, kde bydlí lidé, polní zvěř a nebeské ptactvoⁱ, dal ti do rukou a dal ti moc nad tím vším. Ty jsi ta zlatá hlava. ³⁹ Po tobě povstane další království, nižší než tvé, a pak další, třetí království, měděné, které bude mít moc nad celou zemí. ⁴⁰ Čtvrté království bude tvrdé jako železo, ¹ neboť železo drtí a drolí vše, a to^k království jako železo, které tříští^l všechno, bude drtit a třístit^l. ⁴¹ Že jsi viděl nohy a prsty^l dílem z hrnčířské hlíny a dílem ze železa, znamená, že království bude rozdělené a bude v něm něco z pevnosti železa, neboť jsi viděl železo smíšené s jílovitou hlínou. ⁴² Prsty nohou dílem ze železa a dílem z hlíny znamenají, že království bude zčásti tvrdé a dílem křehké. ⁴³ Že jsi viděl železo smíšené s jílovitou hlínou, znamená, že se bude lidské pokolení mísit, avšak nepřilnou k sobě navzájem, jako se nesmísí železo s hlínou. ⁴⁴ Ve dnech těch králů dá Bůh nebes povstat království, které nebude zničeno navěky, a to království nebude předáno jinému lidu. Rozdrtí a učiní konec všem těm královstvím, avšak samo zůstane navěky, ⁴⁵ neboť jsi viděl, že se utrh^l ze skály kámen bez zásahu rukou a rozdrtil^m železo, měď, hlínu^m, stříbro i zlato. Veliký Bůh dal králi poznat, co se v budoucnu stane. Sen je pravdivý a výklad spolehlivý.“

⁴⁶ Tu král Nebúkadnesar padl na tvář, poklonil se před Danielem a rozkázal, aby mu byla obětována oběť přídavná s vonnými dary. ⁴⁷ Král Daniela oslovil: „Vpravdě, váš Bůh je Bůh bohů a Pán králů, který odhaluje tajemství, neboť jsi mi dokázal toto tajemství odhalit.“ ⁴⁸ Král pak Daniela povýšil, dal mu mnoho velikých darů i moc nad celou babylónskou krajinou a učinil ho nejvyšším správcem všech babylónských mudrců. ⁴⁹ Ale Daniel prosil krále, aby správou babylónské krajiny pověřil Šadraka, Měšaka a Abed-nega. Daniel sám zůstal na královském dvoře.

^a H. králi. — ^{b-b} Nevím, co jsem viděl, V ∞ K. — ^c Text pokračuje aramejsky (2,4b—7,28). — ^{d-d} ve smyslu: ode mně vyšlo; ∞ Th (a O' pod asteriskem)? Jiní: Věc mi vyšla (z paměti), V ∞ K' (vv. 5 ∞ 8). — ^{e-e} ∞ O': vím, že, Th ∞ V. — ^f + Králi, navěky buď živ, O'. — ^g + skrze modlitbu, K. — ^h + z hory, O' Th V (sr v. 45). — ⁱ + i mořské ryby, Th^A. — ^{j-j} které tříští všechno a každý strom vyvrací, až se země chvěje, O'. — ^{k-k} × Th ∞ V. — ^l × O'. — ^{m-m} hlínu, železo, měď, O' Th V.

(2,1) : Da 4,2 Gn 41,8 (2) : Da 4,3 (5) : Da 3,29 (6) : Da 5,7
 (11) : Da 5,11,14 (13) : L 2,1 (17) : Da 1,6 (18) : Mt 18,19
 (19) : Nu 12,6 (20) : Ž 72,18 106,48 113,2 : 1Pa 29,10 Jb 1,21
 (21) : Sk 1,7; Da 5,20n; : Da 1,17 (22) : Da 2,28n Jb 12,22; Ž
 139,12; : J 1,5 Jk 1,17 (23) : Dt 26,7 (26) : Da 1,7 (28) : v. 22;
 : Da 10,14 Gn 49,1 (29) : Gn 40,8 (30) : Gn 41,16 (32) : vv. 38
 —40 (33) : vv. 41—43 (34) : vv. 44n; : Mt 21,44 (35) : Ž 1,4; : Iz
 2,2 (37) : Ez 26,7 (38) : Jr 27,6 28,14 (40) : Da 7,7,23 (44)
 : Da 6,27 L 1,33 (45) : Iz 28,16 > L 20,18 (46) : Iz 49,7 : Sk 14,
 11,13 (47) : 1Tm 6,15; Iz 52,15 (49) : Da 1,7; 3,12; Est 2,19

^{1—13} Sen měl pro člověka starého Předního Orientu životně důležitý význam. Zvláště sen výjimečný, neobvyklý. Porozuměl-li mu, získal životní jistotu a sílu, neporozuměl-li, kolísal v nejistotě a strachu. Ve snech vladaře se hledal státnický, vojenský nebo hospodářský dosah pro celou říši. Nelze se tedy divit, když král Nebúkadnesar hned po *vidění snu*, v němž viděl sen mimořádně důležitý, který ho velice rozrušil, dal svolat všechny kategorie svých dvorních věštců, aby mu pomohli porozumět tomu snu. Královští věštcí byli výkvětem babylónské učení (kromě všeobecných znalostí byli astrologové výbornými astronomy, věštcí z vnitřností výtečnými anatomy atp.).

Král je staví před svízelný úkol. Neřekne jim obsah snu, nýbrž oni sami mu mají *napřed sen vypravovat* a pak vyložit. Rozrušení mu pomátlo snové vidiny tak, že je nedovede vypovědět. Očekává, že se mu sen opět jasně vybaví, když jej bude slyšet vypravovat. Tak má i dobrou příležitost vyzkoušet schopnost svých učenců (v. 9b: „Řekněte mi ten sen a poznám, že jste schopni sdělit mi i výklad“). Jestliže budou moci vyprávět sen, pozná, že mají styk s božským světem, odkud mu byl sen dán. Pak i jejich výklad bude hodnověrný; jinak bude jen jejich výmyslem, který nemůže králi v jeho stísněnosti a bezradnosti pomoci. Strach žene vladaře, stává se nedůvěřivým.

Trest, kterým věštcům hrozí, se jeví až neúměrně vysoký. Avšak králova žádost je příkazem (v. 5) — a za neuposlechnutí královského příkazu (bez ohledu na jeho obsah) bývaly tresty smrti obvyklé (sr Da 3,29).

Královští učenci *selhávají*. Dovedou propočítávat, vysvětlovat, luštit znamení, ale chybí jim dar prozíravé moudrosti od Boha. A jsou životní situace, kdy nepomohou vědecké propočty ani magické úkony, ale jen tato prozíravá moudrost. Královští učenci museli selhat; jednak proto, že v králi viděli bytost až božskou, která má ohromné schopnosti a neomezené možnosti,

a nechápali, že i král je člověk určovaný svým posláním; neviděli tedy králův sen v souvislosti s tímto posláním. Jednak proto, že krále ve snu oslovil sám nejvyšší Panovník, Bůh bohů a Pán pánů (Da 2,47). Písmo podává svědectví, že Bůh nejednou používá záliby pohanů ve snech, aby je tímto prostředkem oslovil a k nim promluvil (sr abímelek, Gn 20,3; Lában, 31,24; faraónovi dvořané, 40,5,8; farao, 41,1nn; midjánský bojovník, Sd 7,13). Některé sny jsou jasným příkazem, jiné potřebují výklad člověka, který k tomu má od Hospodina obdarování. Mezi ty druhé patří sen Nebúkadnesarův.

Kde je v koncích učenost a nedostává se moudrosti, tam *nastupuje násilí*. Je průvodním znakem úzkosti a bezradnosti a příznakem duchovní slabosti. Nedostatek duchovní síly je vyvažován brutálním uplatňováním síly fyzické. K tomu účelu má Nebúkadnesar Arjóka, velitele tělesné stráže (sr v. 14), který se už postará, aby byla znát moc jeho pána. Královské rozkazy provádí se vši důkladností. Proto při vykonávání ortelu nezapomněl ani na ty učence, kteří nebyli k poradě pozváni, na Daniela a jeho přátele.

Překvapí, že Daniel a jeho přátelé nejen nebyli přizváni k poradě, ale dokonce, když je Daniel předveden, král s ním jedná nedůvěřivě a cize (v. 25n); jako by se s ním setkal poprvé, ač podle 1,19n s ním i jeho přáteli rozmlouval a přesvědčil se, že se jim mezi jeho učenci žádný nevyrovná. Není to jediná nesrovnalost. Také časový údaj 2,1 („Ve druhém roce svého kralování“) se nesrovnává s údaji v 1,5 a 18. Bývá různě synchronizován (např. BH navrhuje číst *šetém 'ešré* = dvanáctý místo *šetajtm* = druhý) nebo vykládán (v k. 2 se mluví druhý rok samostatné vlády Nebúkadnesara, který je čtvrtým rokem od doby, kdy se stal spoluvládce svého otce; tak např. Kv). Avšak nesrovnalosti jsou nejspíše dokladem, že tato kapitola obíhala původně samostatně (nebo aspoň odděleně od první a nezávisle na ní) a vysvětlovala, jak se Daniel se svými přáteli dostali na babylónský dvůr a získali zde významné postavení.

^{14—23} Daniel se svými přáteli se ocitl v nebezpečí smrti. Nalézá však východisko z nouze. Moudrostí se snaží čelit násilí a zachránit nejen sebe a své přátele, ale i pohanské učence. V důvěře v *Boží zásah* si vyprosí krátký odklad vykonání rozsudku. Získaný čas nepromarnuje. Obrací se úpěnlivou modlitbou na svého Boha; je přesvědčen, že on jediný může pomoci, že on může učinit i nemožné. V modlitebné přípravě nechce stát sám. Vybízí i své přátele, spoluvyznavače, aby se spolu

s ním k Bohu modlili. Taková modlitba není pasivní odevzdání, ale aktivní zápas o pochopení a prosazení Boží pravdy. Bůh nenechá prosby svých věrných nevyšly. Zjeví Danielovi v nočním vidění 'tajemství' králova snu. Daniel a jeho přátelé jsou tím též utvrzeni v radostném poznání, že Bůh má vše pevně ve svých rukou, i nyní stojí při nich a věc je rozhodnuta v jejich prospěch. Svou radost i vděčnost vyjadřuje Daniel vroucí děkovnou modlitbou. Slaví Boha, Pána nad časy i lidmi. On zvláštním způsobem a proti všem lidským výpočtům i tužbám, překvapivě a nečekaně dovede zasáhnout. V beznadějných situacích ukazuje a dává východisko, dává pravé porozumění životním otázkám a problémům i věcem skrytým lidskému zraku. Zasahuje ve prospěch a k záchraně svých věrných. Daniela modlitba končí díkem za vyřešení jejich situace.

^{24—28} Vyzbrojen poznáním tajemství a posílen modlitbou chvátá Daniel k Arjókovi, požádat ho, aby zastavil exekuci proti babylónským učencům a urychleně *vedl Daniela* ke králi. Arjók ochotně vyhovuje, neboť při tom může ukázat svou zásluhu a péči o blaho panovníka. Král po zklamání, které mu připravili jeho učenci, přijímá Daniela velmi nedůvěřivě. Bude tento zajatec z Judska stačit na to, nač nestačili nejlepší učenci babylónští? Nedůvěra neodvrátí Daniela, aby (podobně jako Josef faraónovi; Gn 41,16) nevěřoval králi, odkud má své znalosti a odvážně neprojevil nesouhlas s královským zásahem proti babylónským učencům. Bylo nad jejich schopnosti a možnosti oznámit králi, co chtěl, neboť zde promluvil Bůh. Ani Daniel nemá poznání sám od sebe, ze své vrozené schopnosti. Bylo mu dáno tím, který ke králi ve snu promluvil, Bohem. Daniel nezamlčuje ani účinnou modlitební pomoc svých přátel (sr. pl. ve v. 36). Králův sen dává do souvislosti s jeho vladařskými starostmi. To, o čem král přemýšlel a nač hledal odpověď, se ve snu promítlo a bylo mu Bohem odhaleno.

V této souvislosti je v biblickém textu užito neobvyklé vazby: 'vidění, která ti prošla hlavou' [dosl. vidění tvé hlavy, ar. *chežvé ré'sák*]. Vyskytuje se jen u Da (ještě 4,2,7.10 7,1.15). Nemyslí se tím ovšem na činnost mozku jako centra myšlení (tím je pro bibli srdce), nýbrž na hlavu jako nositele očí a tedy orgán vidění, nazírání (sr. Eichrodt II. 74).

^{29—45} Ve snu je králi v *podobnosti sochy*, sestavené z různých kovů a hlíny, ukázán běh světa. Znázornění běhu světa alegorickou figurou stejně jako přirovnání jednotlivých údobí

ke čtyřem kovům různé ceny a jakosti, ke zlatu, stříbru, bronzu (mědi) a železu, je známo i z jiných starověkých kultur a náboženství (např. sen Zarathuštry). Avšak biblický svědek nepřejímá mechanicky známost látkou, nýbrž ji zpracovává vlastním způsobem se záměrem potěšit Hospodinovy vyznavače a ukázat pravý smysl běhu světa. Tento smysl nevidí v kruhovém střídání údobí odpovídajícimu koloběhu v přírodě. Není také sevřen neradostným výhledem, neoplakává staré 'zlaté časy' (Nebúkadnesarova vláda rozhodně nebyla pro Judejce 'zlatým věkem'). Ač říká Nebúkadnesarovi, že on je tou zlatou hlavou, neopomene připomenout, že vše, co král je a co má, je dar Boží milosti a že i jeho dílo zanikne. Je v tom dokonce skrytá ironie: co je Nebúkadnesarovi platno, že je zlatou hlavou, když i ona stojí na hliněných nohou a valící se kámen i ji rozdrtí.

Ve výkladu snu je až nápadně stručný výklad týkající se hlavy, jen letmá zmínka o trupu a naproti tomu podrobný popis nepevných nohou a důraz na valící se kámen. Dvojí materiál nohou snižuje jejich odolnost. Hlína sama je křehká a železo ji nejen nezpevní, nýbrž činí ji ještě křehčí, protože se s ní nespojí. Marné jsou lidské snahy udržet moc násilím, stejně jako z lidských předpokladů vytvořit jednotu. Žádné panství světa, byť mělo slávu zlata, lesk stříbra a bronzu anebo tvrdost železa, nemá trvalou hodnotu, je pomíjivé. Vše směřuje k jednomu cíli, který zničí vše staré a vytvoří nové. Tento cíl je symbolizován kamenem ze skály. Už sám protiklad 'sochy' a 'kamene ze skály' ukazuje na rozdílnost světských mocí a mocí Boží. Aramejský výraz pro 'sochu' (*çelēm*) lze přeložit též 'obraz' nebo 'výtvor'. Odpovídajícím hebrejským výrazem (*çelēm*) jsou ve SZ často označovány modly (Nu 33,52 2Kr 11,18 Ez 7,20 Am 5,26) jako pouhé umělé výtvořiny, které nemají žádnou trvalou podstatu a existenci. Tak i zde se užitím tohoto výrazu chce říci, že světské mocí, byť se jevíly kolosální a strašné, nejsou v podstatě a ve srovnání s Boží mocí ničím. Naproti tomu výraz 'skála' (ar. *túr*, H. *gúr*) značí něco pevného a mocného; sám Hospodin je často nazýván Skalou svých věrných (Ž 18,3.32 Dt 32,4 Iz 44,8 aj.). Kámen oddělený od skály bez pomoci lidských rukou se vztahuje na příchod Bohem poslaného Mesiáše, který vykoná soud a nastolí nový věk. Jeho příchod se již blíží. Nový zákon vidí naplnění tohoto proroctví v příchodu Ježíše Krista (podle L 20,18b užívá Ježíš sám o sobě slova z Da 2,34 a 44).

Ve výkladu snu jsou patrné dobové aplikační narážky. Soustředěnost na čtvrté, *rozdělené království* svědčí o tom, že tu pisatel viděl svou současnost. Výklad, že „se bude lidské pokolení mísit, avšak nepřilnou k sobě navzájem“, naráží nepochybně na snahy soupeřících Seleukovců a Ptolemaiovců dosáhnout míru prostřednictvím pokrevního spříznění sňatkem. Seleukovci uchvátili z 'železné' říše Alexandrový Přední Asii, Ptolemaiovcí Egypt. Vzájemné soupeření mezi nimi a dalšími diadochy (vojenskými veliteli Alexandra Velikého, kteří si po jeho smrti rozdělili jeho říši) jejich panství oslabovalo. Proto Ptolemaios II. (282—246 př. Kr.) dal r. 252 př. Kr. svou dceru Bereníké Seleukovci Antiochu II. (261—246 př. Kr.) za manželku. Míru však nebylo dosaženo (naopak Láodiké, zpět povoláná první manželka Antiochova, usmrtila Bereníké i s jejím synem). Stejně na licho vyzněly smířovací snahy r. 193 při sňatku dcery Antiocha III. (223—187 př. Kr.) s Ptolemaiem V. (204—180 př. Kr.). Pisatel (či redaktor) chtěl touto nápo- vědí u svých současníků posílit naději, že žijí již v 'posledních dnech', že doba nastolení nového, Božího věku je nablízku.

Starí *křesťanští vykladači* rádi ztotožňovali Železnou říši z Nebúkadnesarova snu o soše s Římem. Tak např. Theodoret Kyrský, církevní učitel antiošské školy v 5. stol., píše: „Proto první hmota, totiž zlato, znamená království Asyřanů a Babylóňanů. Prorok je nazývá hlavou, neboť bylo prvé. A druhé, tj. stříbro, je království Peršanů a Médů, pocházející z jedněch i z druhých, po matce z Médů a po otci z Peršanů... Médí nazývá prorok království makedónské, které se objevilo po perském a také ovládlo vše- chno. Přidělil mu břicho a stehna, označiv břichem Alexandrovu monarchii a stehny rozdělení jeho království po jeho smrti. Železem nazval císařství římské, které uchvátilo dědictví makedónské. Prorok mu přidělil holeně jakožto části těla nacházející se na jeho konci a schopné nést na sobě celé tělo. Chodidla nohou nazval železnými, samotné spodky nohou současně železnými i hliněnými. Tím dává pochopit, že nenastoupí nové království, ale stávající se učiní slabším než bylo, přimísí se k němu hliněná nepevnost. Spojuje s královstvími různý materiál, neoznačuje rozdílnost v draho- cennosti, ale v síle. Protože stříbro je pevnější než zlato, měď tvrdší než stříbro a železo mnohokrát pevnější než měď. Proto není rozdíl ve vzneše- nosti, ale v pevnosti a síle...“

^{46—49} Boží moudrost vyzářující z Danielových slov, změní králova *nedůvěru v obdiv*, který vede až k adoraci. Daniel se tak ocitá v podobné situaci jako později Pavel s Barnabášem v Lystře, kde je lidé po uzdravení chromého pokládali za bohy a chtěli jim obětovat (Sk 14,11nn). Jestliže Daniel přijímá krá- lův hold bez protestu, je to proto, že si král spšíší s vysvě- lením, že vlastně tím vzdává čest Bohu, kterého Daniel před ním zastupuje. A v tomto smyslu Daniel hold přijímá. Mocný přemožitel se musí sklonit před Bohem přemožených i před

jeho služebníkem. Vysoké vyznamenání a světské pověření Daniel pro sebe odmítá; požádá, aby bylo předáno jeho přáte- lům, kteří jej modlitebně podprali. Sám zůstává při králově dvoře, aby mohl nerušeně rozjímat o Boží moudrosti a byl králi k dispozici, až ho bude potřebovat (jako Mordokaj, Est 2,21).

c) V ohnivé peci

3,1—30

Jinochy, kteří odmítli klanět se zlaté modle, dá Nebúkadnesar uvrh- nout do ohnivé pece, ale Bůh je zachrání.

3

^{1a} Král Nebúkadnesar dal zhotovit zlatou sochu, jejíž výš- ka byla šedesát loket a šířka šest loket. Postavil ji na pláni Dúra^b v babylónské krajině. ² Král Nebúkadnesar^c poslal pro satrapy, zemské správce a místodržitele, poradce, správce pok- ladu, soudce, vysoké úředníky a všechny zmocněnce nad kra- jinami, aby přišli k posvěcení sochy, kterou král Nebúkadnesar postavil. ³ Tehdy se shromáždili satrapové, zemští správcové a místodržitelé, poradci, správcové pokladu, soudcové, vysocí úředníci a všichni zmocněnci nad krajinami k posvěcení sochy, kterou král Nebúkadnesar postavil. Stáli proti soše, ^d kterou postavil Nebúkadnesar^d. ⁴ Hlasatel mocně volal: „Poručí se vám, lidé různých národností a jazyků: ⁵ Jakmile uslyšíte hlas rohu, flétny, citary, harfy, loutny, dud a rozmanitých strunných nástrojů, padnete a pokloníte se před zlatou sochou, kterou po- stavil král Nebúkadnesar. ⁶ Kdo nepadne a nepokloní se, bude v tu hodinu vhozen do rozpálené ohnivé pece.“ ⁷ Proto v urče- nou dobu, jakmile všichni lidé uslyšeli hlas rohu, flétny, citary, harfy, loutny a rozmanitých strunných nástrojů, všichni lidé různých národností a jazyků padli a klaněli se před zlatou so- chou, kterou král Nebúkadnesar postavil.

⁸ V té době přišli muži hvězdopřevci a udali Judejce. ⁹ Hlásili králi Nebúkadnesarovi: „Králi, navěky buď živ! ¹⁰ Ty jsi, králi, vydal rozkaz, aby každý člověk, až uslyší hlas rohu, flétny, citary, harfy, loutny a dud a rozmanitých strunných ná- strojů, ^f padl a poklonil se před zlatou sochou^f. ¹¹ Kdo nepad- ne a nepokloní se, má být vhozen do rozpálené ohnivé pece.

¹² Jsou zde muži Judejci, které jsi pověřil správou babylónské krajiny, Šadrak, Měšak a Abed-nego. Tito muži nedbají, králi, na tvůj rozkaz, tvé bohy neuctívají a před zlatou sochou, kterou jsi postavil, se neklanějí.“

¹³ Tehdy Nebúkadnesar rozlícen a rozhořčen rozkázal přivést Šadraka, Měšaka a Abed-nega. Tito muži byli hned přivedeni před krále. ¹⁴ Nebúkadnesar se jich otázal: „Je to tak, Šadraku, Měšaku a Abed-nego, že mé bohy neuctíváte a před zlatou sochou, kterou jsem postavil, jste se nepoklonili? ¹⁵ Nuže, jste ochotní v čase, kdy uslyšíte hlas rohu, flétny, citary, harfy, loutny a dud a rozmanitých strunných nástrojů, padnout a poklonit se před sochou, kterou jsem udělal? Jestliže se nepokloníte, v tu hodinu budete vhozeni do rozpálené ohnivé pece. A kdo je ten Bůh, který by vás vysvobodil z mých rukou!“

¹⁶ Šadrak, Měšak a Abed-nego odpověděli králi: „Nebúkadnesare, nám není třeba dávat ti odpověď. ¹⁷ Jestliže náš Bůh, kterého my uctíváme, nás bude chtít vysvobodit z rozpálené ohnivé pece i z tvých rukou, králi, vysvobodí nás. ¹⁸ Ale i kdyby ne, věz, králi, že tvé bohy uctívat nebudeme a před zlatou sochou, kterou jsi postavil, se nepokloníme.“

¹⁹ Tu se Nebúkadnesar velice rozlítil a výraz jeho tváře se vůči Šadrakovi, Měšakovi a Abed-negovi změnil. Rozkázal vytopit pec sedmkrát víc, než se obvykle vytápěla. ²⁰ Mužům, statečným bohatýrům, kteří byli v jeho vojsku, rozkázal Šadraka, Měšaka a Abed-nega svázat a vhodit je do rozpálené ohnivé pece. ²¹ Ti muži byli hned svázáni ve svých pláštích a suknicích i s čepicemi a celým oblečením a vhozeni do rozpálené ohnivé pece. ²² Protože královo slovo bylo přísné a pec byla nadmíru vytopena, oni muže, kteří Šadraka, Měšaka a Abed-nega vynesli, usmrtil plamen ohně. ²³ A ti tři muži, Šadrak, Měšak a Abed-nego padli svázáni do rozpálené ohnivé pece.^k

²⁴ Tu král Nebúkadnesar užasl a chvatně vstal. Otázal se královské rady: „Což jsme nevhodili do ohně tři svázané muže?“ Odpověděli králi: „Jistěže, králi.“ ²⁵ Král zvolal: „Hle, vidím čtyři muže, jsou rozvázaní a procházejí se uprostřed ohně bez jakékoli úhony. Ten čtvrtý se svým vzhledem podobá božimu synu.“

²⁶ I přistoupil Nebúkadnesar k otvoru rozpálené ohnivé pece a zvolal: „Šadraku, Měšaku a Abed-nego, služebníci Boha nejvyššího, vyjděte a pojďte sem!“ Šadrak, Měšak a Abed-nego

vyšli z ohně. ²⁷ Satrapové, zemští správci a místodržitelé a královská rada se shromáždili, aby viděli ty muže, nad jejichž těly neměl oheň moc; ani vlas jejich hlavy nebyl sežehnut, jejich pláště neoznaly změny, ani nebyly citit ohněm. ²⁸ Nebúkadnesar zvolal: „Požehnán buď Bůh Šadrakův, Měšakův a Abed-negův, který poslal svého anděla a vysvobodil své služebníky, kteří na něj spoléhali. Přestoupili královo slovo a vydali svá těla, aby nemuseli vzdát poctu a klanět se nějakému jinému bohu než Bohu svému. ²⁹ Vydávám rozkaz: Kdokoli z lidí kterékoli národnosti a jazyka by řekl něco proti Bohu Šadrakovu, Měšakovu a Abed-negovu, ať je rozsekán na kusy a jeho dům ať je učiněn hnojištěm, neboť není jiného Boha, který by mohl vyprostit jako tento Bůh.“ ³⁰ A král zařídil, aby se Šadrakovi, Měšakovi a Abed-negovi v babylónské krajině dobře dařilo^m.

^a + V osmáctém roce, O' Th. — ^b Deira, Th; × O'. — ^c O' rozširuje text. — ^{d-d} × O' Th^B. — ^e + Pane, O'. — ^{f-f} × Th. — ^g + zlatou, O'. — ^h + v nebesích, jediný náš Pán, O'. — ⁱ⁻ⁱ × Th. — ^{j-j} × Th. — ^k + chválice Boha a velebíce Hospodina, Th. Následuje apokryfní Zpěv tří mládenců v ohnivé peci a Modlitba Azarjášova, O' Th V. — ^l + když je uslyšel zpívat, Th ∞ O' [+ a viděl, že jsou živi]; — ^m + povýšil je a pověřil je vládou nad všemi židy ve svém království, Th.

{3,1} : Da 2,32; : Gn 11,2 {4} vv. 7,29,31 Da 5,19 6,26 7,14 > Zj 5,9 {5} : Ž 137,2—4 Iz 14,11 {6} : Zj 13,15 {8} Da 6,12n {9} Da 2,4 5,10 {10} : Da 6,13 {12} Da 2,49 {15} Ex 5,2 2Kr 18,35 : Da 6,21 {16} : Sk 5,29 {17} : 1K 10,13 {18} : Ex 20,3—5 {23} : Iz 48,10 {27} : Iz 43,2 {28} Da 7,22; Ž 34,8 {29} : Da 2,5 {30} Da 6,28

¹⁻⁷ Bez vysvětlení změny Nebúkadnesarova smýšlení (sr 2,47) vypráví k. 3 o tom, že Nebúkadnesar *dal postavít zlatou sochu*. Nebúkadnesar se nestal vyznavačem Hospodina, kterého ve chvíli nouze chválil a před nímž se pokořil, ale setrval ve svém modlářství a vzdoru. Sochu dal snad postavit, aby navzdory snu, který předpovídal i jeho zánik, ohlašovala, ne-li až magicky zajišťovala, slávu, moc a nesmrtelnost jeho osoby, jeho říše i jeho bohů. Proto byla celá ze zlata, které ve starověku symbolizovalo nepomíjejícínost. Není řečeno, koho socha zpodobňovala, zda krále nebo některé božstvo z jeho panteonu, ale to není rozhodující. Byla to kolosální socha ohromných rozměrů: vysoká 60 loket, to je kolem 30 m a široká 6 loket, tedy zhruba 3 m.

O *pláni Dúra*, na níž byla socha postavena, nevíme jinak nic. Možná, že její jméno mělo čtenářům znalým aramejštiny zdůraznit královo úsilí o zabydlenost, kterou nic nemůže otrástit. Termín *dúrá'* lze v aramejštině odvodit od slovesa *d-v-r* = bydlet a znamená patrně 'pevnost' nebo 'zeď'.

Socha měla být *slavnostně posvěcena*. Nebúkadnesarovi na tom velice záleželo, neboť podle víry Babylóňanů se řádným posvěcením stávala božsky účinnou. Proto k slavnostnímu obřadu král zve všechny hodnostáře celé své země. Všichni mají vzdát božský hold soše, mají padnout a klanět se, a tím jí odevzdat svou sílu a upnout k ní svou naději. Nejen mají, musí: „Poroučí se vám“. Králova vůle chce podmanit vše, chce mít právo nejen na tělo, ale i na duši člověka, vyžaduje bezpodmínečnou poslušnost. Pro ty, kteří by se snad chtěli vzpírat, má Nebúkadnesar účinný 'přesvědčovací' prostředek — ohnivou pec, nástroj časného a obraz věčného zahubení. Jiné argumenty ani vysvětlování nepotřebuje. Strach je oporou jeho panování a tajnou hnací silou k poslušnosti.

Není vyloučeno, že vyprávění o postavení zlaté sochy je inspirováno babylónským hanopisem na Nabonída (1,21), kde se mluví o vytvoření sochy či obrazu boha, jehož v zemi nikdo neznal. Hérodotos v *Dějínách* (1,183) mluví o modlářské soše z doby Kýrovy, postavené v chrámovém okrsku, z ryzího zlata, vysoké 12 loket. Da 3 však halí do hávu z doby zajetí problematiku žhavou za vlády Antiocha IV. Epifana. Tehdy byl postaven v *jeruzalémském chrámu* modlářský oltář olympskému Diovi; politickou mocí byl nařízen a pod pohrůžkou smrti zaváděn modlářský kult (sr 1Mak 1,46—54 a 2Mak 6,2). Této době a tomuto kultu také odpovídají hudební nástroje uváděné ve v. 5.7.10.15, z nichž některé jsou řeckého původu.

^{8—12} Přes hrozbu ohnivě pece se objevují uprostřed lidí ustrašeně a 'zbožně' padajících před sochou *tři muži*, kteří si dovolují nedbat královského rozkazu a nekořit se zlaté soše. Poznali, že „Boha je třeba poslouchat, ne lidi“ (Sk 5,29) a že „Boží čest je víc než tisíc životů“ (Calvin). Tito věrní vyznavači, kteří zastávali vysoké královské funkce, neunikli pozornosti královských učenců, hvězdopřevců, kteří nedovedli králi pomoci, když ho vyděsil sen (k. 2), ale nyní se prokazují jako spolehliví královi slídiči a strážci státního náboženství. Udávají Judejce. Vážnost situace navozují ve svém udání téměř doslovným opakováním králova rozkazu, aby mohli tím úderněji poukázat na rušitele řádů. Nevede je jen osobní zášť. Čin judských

mužů vpravdě ohrožoval státní náboženství, jehož tvůrcem byl nejen král, ale i oni, královští učenci. Vyznavačskou neposlušností sáhli Šadrak, Měšak a Abed-nego na kořen jejich falešné víry.

^{13—18} Krále velice pobouří, že se někdo odváží vzepřít — a to jeho vysokí úředníci, jimž prokázal laskavost, když je jmenoval do jejich funkcí. A přece jejich vzpouru netrestá okamžitě. Dokonce jim dává novou příležitost. Snad se mu zdá nemožné, aby to byla pravda. Spíše však to činí proto, že jeho autorita byla příliš ohrožena; chce slyšet odvolání a vidět ponížení těch, kdo se mu vzepřeli. Hrozí a láká a vysmívá se jejich věrnosti Bohu: jsou bláhoví. Zde neplatí vůle Boží, ale vůle králova, a proti královské moci ani Bůh nic nezmuže. Škoda jejich životů, nepodrobí-li se. Na pyšně vyzvání slyší jasné vyznání: Král se mýlí; ne on, ale *Bůh má moc*. Bůh může i to, co se králi zdá nemožné. Může je vysvobodit, ale nemusí. Může mít jiný záměr. Na nich je, aby zůstali Bohu věrní, a oni zůstanou.

^{19—23} Jestliže na počátku byla králova tvář vůči Šadrakovi, Měšakovi a Abed-negovi, ať z jakýchkoli důvodů, blahovolná, po jejich statečném vyznání se změnila v hroznou. Nejsilnější opora a prostředek královy moci, ohnivá pec, prokázala vůči vyznavačům svou neúčinnost (sr Mt 10,28).

Nebúkadnesar *stupňuje trest* na nejvyšší možnou míru (pec je sedmkrát víc rozpálena). Šadrak, Měšak a Abed-nego mají být odstraněni co nejrychleji (sr chvat při ukřižování Ježíše Krista), i s odznaky svého úřadu (proto nesvlečení; aramejský text obsahuje neobvyklé označení částí jejich oděvu). Nemá z nich a po nich zůstat nic, co by připomínalo jejich existenci, třeba už minulou. Prchlivost, rozsudek a chvat s jeho vykonáním jsou dokladem Nebúkadnesarovy porážky.

Tvrděmu rozsudku a jeho chvatnému výkonu padají za obět nejudatnější Nebúkadnesarovi muži, kteří rozsudek provádějí. Usmrtí je plamen převelice rozpálené pece. Vyznavači jsou do pece hozeni, avšak *Boží moc nekončí* ani tam, kde po lidstvu je již vše skončeno.

Řecké verze, Septuaginta a Theodotion, vkládají za v. 23 vyprávění o pobytu tří mužů v peci a jejich chvalozpěvy.

TŘI MUŽI V ROZPÁLENÉ PECI

Azarjášova modlitba

^{24 a} Procházel se mezi plameny, velebili Boha a dobrořečili Hospodinu. ²⁵ Pak se Azarjáš zastavil, otevřel svá ústa a uprostřed ohně se takto modlil:

²⁶ „Požehnaný a chvályhodný jsi Hospodine, Bože našich tvé jméno ať je oslaveno navěky. [otců,

²⁷ Jsi spravedlivý ve všem, co jsi nám učinil, všechna tvá díla jsou pravdivá, tvé cesty jsou všechny tvé soudy jsou pravda. [správné,

²⁸ Pravdivá rozhodnutí jsi učinil ve všem, co jsi uvedl na nás a na svaté město, na město našich otců, Jeruzalém, neboť podle pravdy a soudu jsi uvedl toto všechno pro naše hříchy.

²⁹ Hřešili jsme, svévolně se odvrátili od tebe; prohřešili jsme se ve všem, neposlouchali tvá

³⁰ nedbali jsme a nedělali, [příkázání,

co jsi nám uložil pro naše dobro. ³¹ Vše, co jsi na nás uvedl, a co jsi nám udělal, podle pravdivého soudu jsi učinil.

³² Vydal jsi nás do rukou svévolných nepřátel, hanebných odpadlíků, nespravedlivému králi^b, nejhoršimu na celé zemi.

³³ Nesmíme nyní otevřít ústa: hanba a opovržení postihlo tvé služebníky a ty, kdo

³⁴ Nezříkej se nás úplně pro své jméno, [tě uctívají. nezruš svou smlouvu.

³⁵ Nevzdaluj své milosrdenství od nás pro Abrahama, kterého jsi miloval, pro Izáka, svého služebníka, a Izraele, svého svatého.

³⁶ Jím jsi slavnostně slíbil, že rozmnožíš jejich potomstvo jako hvězdy na nebi a jako písek na mořském břehu.

³⁷ Panovníku, jsme nepatrní mezi všemi pronárody, pro své hříchy jsme dnes poníženi na celé zemi.

³⁸ V tomto času nemáme ani vladaře ani proroka ani vůdce, nemáme celopaly ani zápalné oběti ani obětní dary ani kadidlo, nemáme místo, kam bychom ti přinesli oběť prvotin a kde nalezli milosrdenství.

³⁹ Kéž bys nás přijal pro skličenosť mysli a pokoru ducha, jako bychom přišli s celopaly beranů a býků, jako s deseti tisíci tučných beránků.

⁴⁰ Taková ať je dnes naše zápalná oběť před tebou, dokonalými učiň, kteří tě následují, aby nebyli zahanbeni ti, kdo v tebe doufají.

⁴¹ Nyní tě chceme celým srdcem a s bázní následovat a hledat tvou tvář. Nenechávej nás v hanbě,

⁴² ale nalož s námi podle své shovívavosti a podle množství svého milosrdenství.

⁴³ Vysvobod' nás podle své podivuhodné moci a oslav své jméno, Hospodine!

⁴⁴ Ať se zastydí všichni, kdo působili tvým služebníkům zlo, ať jsou zahanbeni, bez veškeré moci a vlády, ať je zničena jejich síla,

⁴⁵ ať poznají, že ty jediný, Hospodine, jsi Bůh, hodný slávy po celém světě.“

^a Vv. 24—90 jsou přeloženy z řečtiny v úpravě Theodotionově (2. stol. po Kr.).

^b Mínen je patrně Antiochos IV. Epifanés. V tom případě vznikl text před r. 164, kdy byl chrám znovu posvěcen.

[3,27] : Neh 9,33 Zj 16,7 19,2 [29] : Neh 1,7 Iz 59,12n [33] : Neh 1,3 Da 9,16 [34] Ž 79,9 Jr 14,21 : Ez 20,44 [35] 2Pa 20,7 Iz 41,8 Jk 2,23 [36] <Gn 22,17 : 15,5 26,4 [37] : Dt 28,62 Jr 42,2 [38] : Pl 2,9 Oz 3,4 [39] Ž 51,19 Oz 6,6 Mi 6,7n [40] Ž 25,3 69,7 [43] : Ž 115,1 [44] Ž 35,26 40,15 [45] : Dt 6,4 Ž 83,19

Smrt Kaldejců

⁴⁶ Služebníci královi, kteří je uvrhli dovnitř^c, nepřestali rozpalovat pec naftou, koudelí, smůlou a roštím, ⁴⁷ takže plameny šlehaly nad pec do výše čtyřiceti devíti^d loktů. ⁴⁸ A jak vyrazily, sežehly ty z Kaldejců, kteří byli blízko pece. ⁴⁹ S tě-

mi však, kteří byli s Azarjášem, sestoupil do pece anděl^e Hospodinův, vypudil plameny ohně z pece⁵⁰ a způsobil, že uvnitř pece jako by vanul ranní vánek. Oheň se jich vůbec nedotkl, neublížil jim, ani jim nebyl na obtíž.

^c Septuaginta tu rozšiřuje text: + když ty tři uvrhli společně do pece pec byla rozpálena sedmeronásobně (sr. v. 19), jedni je shazovali (do pece) shora a druzí zdola...

^d Symbolické číslo 49 = 7×7.

^e Zjev anděla vysvětluje zvolání královo z v. 25 kanonického textu [4 muži!].

[48] : v. 22 [50] : v. 27 [kanonického textu]

Píseň tří mužů

⁵¹ Tehdy ti tři v peci jako jedněmi ústy velebili Boha, oslavovali jej a dobrořečili mu slovy:

⁵² „Požehnaný jsi, Hospodine, Bože našich otců,
chvályhodný a vyvýšený navěky,
a požehnané svaté jméno tvé slávy,
nade vše chvályhodné a nade vše vyvýšené navěky.

⁵³ Požehnaný jsi v chrámu své svaté slávy,
nade vše velebený a přeslavný navěky.

⁵⁴ Požehnaný jsi, který trůníš nad cheruby a shlížíš na
propasti,
chvályhodný a nade vše vyvýšený navěky.

⁵⁵ Požehnaný jsi na svém královském trůně,
nade vše velebený a nade vše vyvýšený navěky.

⁵⁶ Požehnaný jsi na nebeské klenbě,
velebený a oslavený navěky!

[52] : Neh 9,5 L 1,49 [53] Ž 150,1 [54] 1S 4,4 2S 6,2 Ž 80,2
[55] Ž 47,9

Stvoření je vyzváno k chvále

⁵⁷ Dobrořečte Hospodinu, všechna jeho díla,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁵⁸ Dobrořečte Hospodinu, nebesa,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁵⁹ Dobrořečte Hospodinu, jeho andělé,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁰ Dobrořečte Hospodinu, všechny vody nad oblohou,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶¹ Dobrořečte Hospodinu, všechny mocnosti,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶² Dobrořečte Hospodinu, slunce a měsíce,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶³ Dobrořečte Hospodinu, nebeské hvězdy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁴ Dobrořečte Hospodinu, všechn dešti a roso,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁵ Dobrořečte Hospodinu, všechny větry,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁶ ^f Dobrořečte Hospodinu, ohni a žáre,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁷ Dobrořečte Hospodinu, chladno i teplo,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁸ Dobrořečte Hospodinu, rosné krůpěje i sněhové vločky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁶⁹ Dobrořečte Hospodinu, noci a dni,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷⁰ Dobrořečte Hospodinu, světlo a temnoto,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷¹ Dobrořečte Hospodinu, lede a mraze,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷² Dobrořečte Hospodinu, ledovce a sněhy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷³ Dobrořečte Hospodinu, blesky a mračna,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷⁴ Dobrořeč Hospodinu, země,
veleb a vyvyšuj ho navěky.

⁷⁵ Dobrořečte Hospodinu, hory a pahorky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷⁶ Dobrořeč Hospodinu, vše, co roste na zemi,
veleb a vyvyšuj ho navěky.

⁷⁷ Dobrořečte Hospodinu, moře a řeky,
velebte a oslavujte ho navěky.

⁷⁸ Dobrořečte Hospodinu, prameny vod,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

⁷⁹ Dobrořečte Hospodinu, netvoři a vše, co se hýbe ve
vodách,
velebte a oslavujte ho navěky.

- ⁸³ Dobrořeč Hospodinu, všechno nebeské ptactvo,
veleb a oslavuj ho navěky.
- ⁸¹ Dobrořečte Hospodinu, všechna zvířata divoká i krotká,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
- ⁸² Dobrořečte Hospodinu, synové lidští,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
- ⁸³ Dobrořeč Hospodinu, Izraeli,
veleb a oslavuj ho navěky.
- ⁸⁴ Dobrořečte Hospodinu, jeho kněží,
velebte a oslavujte ho navěky.
- ⁸⁵ Dobrořečte Hospodinu, jeho služebníci,
velebte a oslavujte ho navěky.
- ⁸⁶ Dobrořečte Hospodinu, duchové a duše spravedlivých,
velebte a oslavujte ho navěky.
- ⁸⁷ Dobrořečte Hospodinu, věrní a pokorní srdcem,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
- ⁸⁸ Dobrořečte Hospodinu, Chananjáši, Azarjáši, Míšaeli,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
On nás vysvobodil z podsvětí a zachránil nás z moci
smrti,
vychvátil nás z vnitřku pece, ze šlehajících plamenů,
vychvátil nás zprostředka ohně!
- ⁸⁹ Chválu vzdejte Hospodinu, protože je dobrý,
jeho milosrdenství je věčné.
- ⁹⁰ Dobrořečte Hospodinu, Bohu bohů, všichni, kteří se ho
bojíte,
velebte a chválu vzdejte, protože jeho milosrdenství
je věčné.“^g

^f Pořadí vv. 66—73 je v některých rpp odchýlné.

^g Následující v. 24 kanonického textu doplňuje řecké znění slovy: „Tu král Nebúkadnesar je uslyšel zpívat, užasl atd.“

{57nn} : Ž 148,1—12 {57} Ž 145,10 {59} Ž 103,20 {79} Gn 1,21
: Ž 104,28 {83} Ž 135,19 {85} Ž 134,1 {87} : Sf 2,3 {89}
Ž 106,1 118,1 136,1

²⁴ⁿ Král pozorující popravu se stane svědkem něčeho zcela překvapivého a nečekaného. Šadrak, Měšak a Abed-nego byli hozeni do pece svázání — a přece král vidí, že jsou rozvázání a procházejí se uprostřed ohně bez jakékoli úhony. Jejich svědectví není umlčeno trestajícím ohněm. Ale to není ještě vše-

chno. Do pece byli vrženi tři muži a král tam vidí čtyři, z nichž ten čtvrtý se svým vzhledem podobá 'božímu synu'. 'Boží syn' je zde (podobně jako 'Boží synové' v Jb 1,6 a 2,3) označením bytosti přináležející k božskému světu; je Hospodinu podřízen. Hospodin jej používá jako posla (sr Da 3,28, kde táž postava je označena jako 'anděl'), kterého pověřuje určitým úkolem, v případě vyznavačů hozených do ohnivě pece jejich ochranou a záchranou.

^{26—30} Jakákoli snaha po rozumovém vysvětlení neodpovídá záměru zvěsti. Podání říká zcela jasně: *Bůh učinil div*. Prokázal se jako zachránce a svrchovaný Pán nad životem i smrtí (sr Ž 68,21). Odpověděl tak na královu titánskou otázku: „Kdo je ten Bůh, který by vás vysvobodil z mých rukou“ (v. 15). Potvrdil prorocké zaslíbení (Iz 43,2). Dal ujištění svým věrným o své moci a milostivé ochraně.

Že nejde o přelud rozjitřeného králova nitra, dosvědčují přítomní hodnostáři, kteří „viděli ty muže, nad jejichž těly neměl oheň moc.“

Boží zásah způsobil změnu králova smýšlení. Nestal se ovšem Hospodinovým vyznavačem. Svým postojem jen potvrzuje, že zázrak sám, byť tak veliký, že by „někdo vstal z mrtvých“ (L 16,31), ještě nemusí vést k oddané víře. Hospodin se nestává jeho Bohem, zůstává pro něj stále jen Bůh Šadrakův, Měšakův a Abed-negův. Avšak srozuměl, že tento Bůh není jako jiní bohové. Od svých vyznavačů žádá poslušnost a výlučnou věrnost za všech okolností, ale také jim dává sílu a ochraňuje je nevidaným způsobem. A král tohoto Boha nyní respektuje, kořní se před ním a dobrořečí mu. Božímu lidu přináší změna králova smýšlení nesmírnou úlevu.

d) Zapuzený a znovu nastolený král

3,31—4,34

Pyšnému Nebúkadnesarovi oznámí Bůh snem jeho pád. Až se král před Bohem pokoří, bude znovu uveden v úřad.

³¹ⁿ Král Nebúkadnesar všem lidem různých národností a jazyků, kteří bydlí na celé zemi: „Rozhojněň buď váš pokoj!

³² Zalíbilo se mi sdělit vám, jaká znamení a jaké divy učinil na mně Bůh nejvyšší.

³³ Jak veliká jsou jeho znamení,
jak mocné jsou jeho divy!
Jeho království je království věčné,
jeho vladařská moc po všechna pokoleníⁿ.

4 ^{1a} Já, Nebúkadnesar, jsem spokojeně pobýval ve svém domě, pln^a svěžesti^b ve svém paláci^b. ² Viděl jsem sen a ten mě vystrašil. Představy ve snu na lůžku, vidění, která mi prošla hlavou, mě naplnily hrůzou. ^{3c} Vydal jsem rozkaz, aby ke mně byli uvedeni všichni babylónští mudrci, aby mi sen vyložili. ⁴ Přišli tedy věštcí, zaklínači, hvězdopравci a planetáři. Vyprávěl jsem jim sen, ale jeho výklad mi nemohl oznámit. ⁵ Konečně ke mně přišel Daniel, který má jméno Belšasar podle jména mého boha; v něm je^d duch svatých bohů^d. Vyprávěl jsem mu sen: ⁶ Belšasare, nejvyšší z věstců, vím, že v tobě je^d duch svatých bohů^d a že žádné tajemství ti nedělá potíže. Pověz mi výklad vidění snu, který jsem viděl^c. ^{7e} Ve viděních, která mi prošla hlavou^e i na mém lůžku^f, jsem viděl:

Hle, strom stál uprostřed země,
jeho výška byla obrovská.

⁸ Strom rostl a sílil,
až jeho výška sahala k nebi.
Bylo jej vidět od samého konce země.

⁹ Měl nádherné listí a mnoho plodů,
byla na něm potrava pro všechny.
Polní zvěř pod ním nalézala stín,
v jeho větvích bydleli nebeští ptáci
a sytilo se z něho všechno tvorstvo.

^{10g} Ve viděních, která mi prošla hlavou na mém lůžku^g, jsem viděl: Hle, posel, a to svatý^h, sestupoval z nebe. ¹¹ Mocně volal a nařizoval toto:

»Skácejte strom! Osekejte mu větve!
Otrhejte mu listí! Rozházejte jeho plody!

Ať uteče zvěř, která byla pod ním,
i ptáci z jeho větví!

¹² Avšak pařez s kořeny ponechte v zemi,
sevřený obručí z železa a bronzu,
ve svěží zeleni pole;

ať je skrápěn nebeskou rosou
a se zvěří ať se dělí o rostliny země.

¹³ Jeho srdce ať je jiné, než je srdce lidské,
ať je mu dáno srdce zvířecí,
dokud nad ním neuplyne sedm let.

¹⁴ V rozhodnutí nebeských poslů je rozsudek,
výpovědi svatých je věc uzavřená.

Z toho živí poznají, že Nejvyšší má moc nad lidským královstvím a komu chce, je dává; může nad ním ustanovit i nejnižšího z lidí.« ¹⁵ⁱ Tento senⁱ jsem viděl já, král Nebúkadnesar, a ty, Belšasare, mi pověz jeho výklad. Žádný z mudrců mého království mi nemohl výklad oznámit. Ty však jsi toho schopen, neboť v tobě je^d duch svatých bohů^d.« ¹⁶ Tu Daniel, který měl jméno Belšasar, zůstal skoro hodinu strnulý a jeho myšlenky ho plnily hrůzou. Král mu řekl: „Belšasare, snu ani výkladu se nehroz.“ Belšasar odpověděl: „Můj pane, kéž by sen platil tvým nepřítelům a jeho výklad tvým protivníkům. ¹⁷ Strom, který jsi viděl, který rostl a sílil, až jeho výška sahala k nebi a bylo ho vidět po celé zemi, ¹⁸ který měl nádherné listí a mnoho plodů, na němž byla potrava pro všechny, pod nímž bydlela polní zvěř a v jehož větvích přebývali nebeští ptáci, ¹⁹ jsi ty, králi, který jsi rostl a sílil. Tvá velikost rostla, až dosáhla k nebi, tvá vladařská moc až na konec země. ²⁰ Král viděl potom posla, a to svatého^h, jak sestupoval z nebe a nařizoval: »Skácejte strom a zničte jej, avšak pařez s kořeny ponechte v zemi sevřený obručí z železa a bronzu ve svěží zeleni pole, ať je skrápěn nebeskou rosou a ať má podíl s polní zvěří, dokud nad ním neuplyne sedm let.« ²¹ Toto je výklad, králi: Je to rozhodnutí Nejvyššího, které dopadlo na krále, mého pána. ²² Vyženou tě pryč od lidí a budeš bydleť s polní zvěří. Za pokrm ti dají rostliny jako dobytku a nechají tě skrápět nebeskou rosou. Tak nad tebou uplyne sedm let, dokud nepoznáš, že Nejvyšší má moc nad lidským královstvím a že je dává, komu chce. ²³ A že bylo řečeno, aby byl pařez toho stromu i s kořeny ponechán, tvé království se ti opět dostane,

až poznáš, že Nebesa mají moc. ²⁴ Kéž se ti, králi, zalíbí má rada: Překonej své hříchy spravedlností a svá provinění milostí k strádajícím; snad ti bude prodloužen klid.“ ²⁵ To všechno dopadlo na krále Nebúkadnesara.

²⁶ Uplynulo dvanáct měsíců. Král se procházel po královském paláci v Babylóně ²⁷ a řekl: „Zdali není veliký tento Babylón, který jsem svou mocí a silou vybudoval jako královský dům ke slávě své důstojnosti?“ ²⁸ Ještě to slovo bylo v ústech krále, když se snesl hlas z nebe: „Tobě je to řečeno, králi Nebúkadnesare: Tvé království od tebe odešlo. ²⁹ Vyženou tě pryč od lidí a budeš bydlet s polní zvěří. Dají ti za pokrm rostliny jako dobytku. Tak nad tebou uplyne sedm let, dokud nepoznáš, že Nejvyšší má moc nad lidským královstvím a že je dává, komu chce.“ ³⁰ V tu hodinu se to slovo na Nebúkadnesarovi splnilo. Byl vyhnán pryč od lidí, pojídal rostliny jako dobytek, jeho tělo bylo skrápěno nebeskou rosou, až mu narostly vlasy jako ^k peří orlům ^k a nehty jako drápy ptákům. ³¹ „Když uplynuly ty dny, pozdvihl jsem já Nebúkadnesar své oči k nebi a rozum se mi vrátil. Dobrořečil jsem Nejvyššímu a chválil jsem a velebil Věčně živého,

neboť jeho vladařská moc je věčná,
jeho království po všechna pokolení.

³² Všichni obyvatelé země jsou považováni za nic.
Podle své vůle nakládá s nebeským vojskem
i s obyvateli země.

Není, kdo by mohl zabraňovat jeho ruce
a ptát se ho: Co to děláš?

³³ Tou dobou se mi vrátil rozum a ke slávě mého království mi opět byla vrácena má ¹ důstojnost a lesk ¹. Moje královská rada a hodnostáři mě vyhledali, opět jsem byl dosazen do svého království a byla mi přidána mimořádná velikost. ³⁴ Nyní tedy já Nebúkadnesar chválím, vyvyšuji a velebím Krále nebes. Všechno jeho dílo je pravda, jeho cesty právo. Ty, kteří si vedou pyšně, má moc ponížít.“

n-n v O' pod asteriskem.

a + V osmnáctém roce (své) vlády řekl, O'. — b-b na svém trůnu, O' ThA. — c-c × O' (vv. 3—6). — d-d tak i V; svatý Duch Boží, Th (vv. 5n.15). — e-e × O' Th. — f-f Spal jsem a, O'. — g-g Ve snu, O'; V nočním vidění na svém lůžku, Th. — h v moci, O' (vv. 10.20). — i-i Toto

je vidění, které, Th; O' volně. — j-j × ThB; O' volně. — k-k lví, Th; O' ∞ H. (volně). — l-l podoba, Th; O' celý verš stručněji, zato přidává několik veršů na konci kapitoly.

{31} Da 3,4; : 1Pt 1,2 {32} : Da 4,31 6,27
{4,1} v. 24 {2} : Da 2,1 {4} : Da 2,2,27 4,15 {5} Da 1,7; 4,6,15
: 5,11,14 Gn 41,38 {6} v. 5; Ez 28,3 {7} : Ez 31,3n {8} Da
4,17 {9} Ez 31,6 {10} : vv. 14,20 {11} : v. 20 Ez 31,12 Mt 3,10
{12} : v. 23 {13} vv. 20,22 {14} : v. 10; vv. 22,29 : Da 7,14; : 2,21;
1S 2,8 Ž 113,8 : L 1,52 {15} v. 5 {16} : Da 5,6; : 2S 18,32
{17} vv. 7n {18} v. 9; : Da 2,38 {19} Jr 27,6n Da 2,37 {20} vv.
10nn; vv. 13,22 {22} v. 29 Da 5,21; 4,13,20 {24} Pr 16,6 Ž 41,2
: Sk 8,22; : 1Kr 21,29 {28} : L 12,20 {29} v. 22; v. 14 Da 5,21
{30} Da 5,21 {31} Da 6,27 12,7 Zj 4,10; Da 3,33 {32} Iz 40,17;
Ž 115,3; Iz 14,27; Jb 9,12 {33} Da 5,18 : 2Pa 33,13 {34} Ž 33,4
111,7; Da 5,20 Pr 29,23

Po formální stránce je oddíl 3,31—4,34 odlišný od ostatních částí Da. Je psán klasickou *epistolární* (dopisovou) *formou*; jak ji známe např. z Pavlových epištol: Nejprve je uveden pisatel (král Nebúkadnesar), potom příjemce (všem lidem... na celé zemi), dále pozdrav (Rozhojněn buď váš pokoj); následuje sdělení důvodu, proč píše, s ódou na Boha nejvyššího, a posléze vypsání vlastního příběhu. Velká část tohoto oddílu (3,31—4,15 a 4,31—34) je psána v první osobě.

^{3,31—33} Nebúkadnesarovi se dostalo nového svědectví o Boží moci a milosrdenství. Radostnými a nadšenými slovy oslavuje a *velebí Boha nejvyššího*.

^{4,1} I z babylónských napsů víme, že Nebúkadnesar nebyl jen slavným válečníkem, ale také *uměnímilovným panovníkem*, který velice zvelebil svou říši. Když upevnil svou vládu a pokořil okolní národy, věnoval se pokojnému budování své vlasti. Povznesl mnohá města, zejména Babylón, k nebývalé kráse. Nádhernými stavbami učinil z Babylóna nejkrásnější město té doby. Chtěl být 'otcem vlasti', který „zavedl v zemi pořádek, lidem prospívat dal“. Hnací silou všeho jeho podnikání byla snaha stát se nesmrtelným. Chtěl být „starý na věčnost“, obdařený „životem dalekých dnů a pohodou těla“. Zdárny rozkvět a pohoda naplňovaly Nebúkadnesara nadějí na šťastné dosažení cíle.

^{2—6} Nebúkadnesarovu *pohodu rozrušil sen*. Naplnil ho hrůzou, o to větší, že jeho slavní mudrci mu nedokázali sen vyložit. Opakuje se situace známá z Da 2 s tím rozdílem, že tentokrát si král sen jasně vybavuje a nevyhlašuje ortel smrti nad

bezradnými mudrci, nýbrž hned po jejich selhání se obrací na Daniela. Není jasné, zda si na něj vzpomněl sám nebo zda byl na něj někým upozorněn, popř. zda Daniel přišel sám od sebe, když zjistil královu tiseň. Král však ví, že Daniel zná, co neznají jiní. Vždyť v něm 'je duch svatých bohů', jakési fluidum božství, které ho staví naroveň bohům. Proto zná všechna myšlení božská i lidská a nic mu není tajno. Král ze svého pohanického způsobu myšlení nedovede pochopit, že jde o obdarování od Boha, který je nesrovnatelný s jinými bohy, který všechno převyšuje a jemuž jedinému není nic tajno.

⁷⁻¹⁴ Babylónské nápisy přirovnávají Babylón k velikému *košatému stromu*, který zastihuje všechny národy. Takový vidí Nebúkadnesar ve snu. Právem by tedy mohl v tomto vidění vládce Babylóna vidět, že se naplňuje a naplní jeho touha být 'otecem vlasti'. Leč rušivě a hrůzostrašně tu působí zvěst posla, sestupujícího z nebe. Babylónané znali božské hlasatele, kteří ohlašovali shromáždění bohů při novoroční slavnosti. Svatý posel v Nebúkadnesarově vidění však ohlašuje zkázu: Krásný strom bude skácen, zůstane jen pařež s kořeny. Z toho, co bylo líbezné a mocné a co se zdálo pevné, zůstane jen žalostné torzo.

¹⁵⁻²⁴ Snovým viděním ohlašuje Bůh *soud nad králem*. Proto Daniel, který vidění rozumí, je naplněn hrůzou a není schopen slova. Teprve na nové vyzvání stále sebejistého krále, který se bláhově domnívá, že když bude znát význam snu, bude schopen získat ochranu proti případnému nebezpečí, se Daniel osměluje hovořit. Jeho úvodní slova jsou víc než pouhou zdvořilostí. Je z nich slyšet lítost. Říká-li, že by bylo dobré, aby ohlášené zlo postihlo spíše králový protivníky, nechce tím vyjádřit, že je přeje jiným, nýbrž že je nepřeje králi. Je to hrozný úděl. Král sám je míněn tím rozložitým, košatým stromem, který podle ohlášení posla bude skácen. Za svou pýchu a zpučnost bude zbaven vládařství, bude ponížen a zneuctěn. Není to však odsouzení definitivní. Protože podle vidění má být pařež i s kořeny ponechán v zemi, má král naději na znovunastolení a nabytí slávy. Ovšem pod podmínkou, že pozná a vyzná Boží moc.

Daniel vidí dokonce pro krále možnost, jak ujit ohlášenému ponížení a zneuctění. Ohlašuje-li Bůh *soud*, ohlašuje jej proto, aby tím především naléhavě *volal k nápravě*. Uposlechně-li člověk, Bůh se slitovává a nevykoná, co ohlásil (sr. Jon

3,10 1Kr 21,29). Boží slovo není neměnný osud, ale je tvůrčí princip života. Daniel ukazuje Nebúkadnesarovi cestu: 'Překonat hříchy spravedlností'. Ve slovu 'spravedlnost' (aram. *qidqā*) ve vztahu k člověku spoluzní v poexilní době stále víc dobročinnost a přátelská pomoc. Tomuto významu nasvědčuje i druhá část výpovědi, která jinými slovy vyjadřuje totéž co první (tzv. parallelismus membrorum): překonat 'provinění milostí k strádajícím'. Záchrana je v pokoře před Bohem dosvědčené skutky lásky.

Ojediněle je ve SZ Boží jméno opsáno slovem '*Nebesa*' (v. 23). Takové opisy byly běžné v rabínské literatuře doby přednovozákonní a novozákonní a vyskytují se též v evangeliích (Mt 5,34. 23,22 L 15,18,21).

²⁵⁻³⁰ Danielova snaha zachránit krále před potupou a pádem vyšla naprázdno. Nebúkadnesar *nevyužil lhůty*, která mu byla dána — a byla to lhůta dost dlouhá, celý rok. Setrval ve své pýše a nadutosti, v nichž se skrývá vzpoura proti Bohu. Proto se dostavil trest v plné míře, jak mu byl ohlášen. Znovu slyší ortel. Tentokrát jej však pronáší neosobní tajuplný 'hlas z nebe' (v. 28 :: posel, v. 10,20), který oslovuje krále adresně: „Tobě je to řečeno, králi Nebúkadnesare“.

'*Hlas z nebe*' jako tlumočení Božího vzkazu nebo zvěsti lidem se vyskytuje v rabínské tradici (kde je nazýván *bat qol* = dcera hlasu) a v evangeliích při prohlášení Ježíšova mesiášství (Mk 1,11 a par., 9,7 a par., J 12,28).

Postižení Nebúkadnesara bývá vykládáno jako duševní nemoc nebo porucha (nikoli fyzická proměna). Biblickému podání však nejde o zjištění králova zdravotního stavu. Chce ukázat, *kam vede pýcha* a vzpoura proti Bohu: k odlidštění, k odcizení od Boha i od lidí.

Přesto ani nyní mu není vzata poslední příležitost; zůstává mu *možnost pokání* a vyznání Boží moci.

Vv. 25—30 působí jako vysvětlující *vsuvka*. Přímá řeč králova je v nich přerušena věcnou zprávou o naplnění Božího soudu. O králi se mluví v třetí osobě. Následující verše (31—34) jsou opět psány jako přímá řeč Nebúkadnesarova.

³¹⁻³⁴ Vyměřený trest se naplnil a posloužil králi *k nápravě*. Nebúkadnesar se přestal dívat na sebe jako na rozhodující veličinu. Pozdvihl oči k nebi v pokoře a s chvalozpěvem. Poznává, že lidé nejsou nic, ale že panuje Bůh a že jeho vůle platí.

Je marné chtít Bohu poroučet nebo radit. On si poroučet nedá a rady si ví sám. Nebúkadnesar se již nechlubí svou mocí a slávou (: v. 27), ale slaví Boha nejvyššího, Krále nebes, který má svrchovanou moc, který však nejedná libovolně a náladově, nýbrž dává život, jistotu a řád.

Nebúkadnesara, který pochopil Boží moc a přestal být pyšný, *Bůh milostivě přijímá* a vrací mu zdraví i lidskou tvář. A nejen to: Uzdravený král nezůstává bez slávy. Není to sláva, kterou si získal sám, nýbrž je mu dána. Je mu navracena důstojnost i postavení, ba je mu ještě přidáno víc, než měl.

E. J. Da 4 je volným zpracováním babylónských vyprávění, zejména o osmiletém (nebo podle jiného vyprávění: desetiletém) pobytu posledního babylónského krále *Nabonida* v pouštní oáze Témě na Arabském poloostrově. (O záměně Nabonida s Nebúkadnesarem v textu Da sr Úvod). Motivy Nabonidova pobytu v Témě byly nábožensko-spekulativního a nábožensko-politického charakteru. Jednak chtěl Nabonid v ústraní rozjímat, jednak se dověděl, že tamější arabské kmeny uctívají boha Měsíce, kterého uctíval i on a kterého chtěl vyhlásit za nejvyššího (ne-li jediného) boha. Chtl se seznámit s náboženstvím těchto kmenů a získat v nich spojence. Mardúkoví kněží však ze zášti vylíčili v hanopisných textech Nabonida jako krutého despota a povýšence nerespektujícího bohy. Jeho pobyt v Témě označili jednak za projev jeho zvůle (tzv. Hanopis na Nabonida), jednak za božský trest (tzv. Nabonidova kronika). S těmito texty se seznámili Judejci v babylónském zajetí.

Podobný obsah jako Da 4 má též *'Nabonidova modlitba'*, jejíž fragmenty byly nalezeny ve čtvrté jeskyni v Kumránu roku 1955 (4QOrNab). Na rozdíl od Da 4 je zde král nazýván Nabunaj, což je zkomolenina jména Nabonid. Zřejmě nezávisle na Da 4 vychází 4QOrNab ze společných předloh (Soušek).

Na rozdíl od babylónských hanopisných textů nestaví se jak Da 4, tak 4QOrNab vůči králi nepřátelsky. Naopak je až nápadná *sympatie* k jeho postavě. Judským pisatelům zřejmě imponoval král, který se postavil proti oficiálnímu babylónskému kultu, v jehož jménu byl dobyt Jeruzalém a rozbořen chrám.

Projevovaná sympatie je také dokladem, že *aktualizace* Da 4 pro čtenáře doby Antiocha IV. a pozdější nebyla v tom, že by pisatel Nebúkadnesarem mýnil zákrytně Antiocha, nýbrž v důraze, že Bůh panuje a že v jeho ruce jsou i králové, a v ujištění, že *'Žádný strom neroste do nebe'*.

Pozoruhodné je, že v celé kapitole Da 4 není užito nejen jméno Hospodin (*Jahve*), ale ani označení Bůh (kromě spojení: *'duch svatých bohů'*). Název Boha je opisován: *'Nejvyšší'*, *'Nebesa'*, *'Věčně živý'*, *'Král nebes'*. Lze v tom vidět velkou vážnost k Božímu jménu, ale také misijní záměr.

e) Píšící ruka

5,1—30

Belšasarovi, který se při hodokvasu rouhá, zvěstuje Bůh zánik jeho říše.

5 ^{a1} Král Belšasar vystrojil hostinu svým tisíci hodnostářům a před těmito tisíci pil víno. ² Při popíjení vína poručil Belšasar přinést zlaté a stříbrné nádoby, které odnesl Nebúkadnesar, jeho otec, z jeruzalémského chrámu, aby z nich pili král i jeho hodnostáři, ^b jeho ženy i ženiny ^b. ³ Hned tedy přinesli ^c zlaté ^d nádoby odnesené z chrámu, to je z Božího domu v Jeruzalémě ^c, a pili z nich ^c král i jeho hodnostáři, jeho ženy i ženiny ^c. ⁴ Pili víno a chválili bohy zlaté a stříbrné, bronzové, železné, dřevěné a kamenné ^e. ⁵ V tu hodinu se ukázaly prsty lidské ruky a něco psaly na omítku zdi královského paláce naproti svícnu. Král viděl zápěstí ruky, která psala. ⁶ Tu se barva králova obličeje změnila a myšlenky ho naplnily hrůzou, poklesl v kyčlích a kolena mu tloukla o sebe. ⁷ Král mocně zvolal, aby přivedli zaklínače, hvězdopravce a planetáře. Babylónským mudrcům král řekl: „Kdokoli přečte toto písmo a sdělí mi výklad, bude oblečen do purpuru, na krk mu bude dán zlatý řetěz a bude mít v království moc jako třetí po mně.“

⁸ Všichni královští mudrci tedy vstoupili, ale nebyli schopni písmo přečíst a oznámit králi výklad. ^{9f} Král Belšasar byl pln hrůzy a barva jeho obličeje se změnila. I hodnostáři byli zmateni. ¹⁰ Po slovech krále a hodnostářů vešla do domu, kde hodovali, královna a řekla: „Králi, navěky buď živ! Nechtě tvé myšlenky neplní hrůzou a barva tvého obličeje ať se nemění. ¹¹ Je ve tvém království muž, v němž je duch ^g svatých bohů ^g. Za dnů tvého otce bylo shledáno, že je osvícený a zběhlý v moudrosti, ^h která je jako moudrost bohů ^h. Král Nebúkadnesar, tvůj otec, ho ustanovil nejvyšším z věstců, zaklínačů, hvězdopravců a planetářů, ⁱ ano, tvůj otec, králi ⁱ, ¹² neboť bylo shledáno, že ⁱ Daniel, jemuž král dal jméno Belšasar ⁱ, má mimořádného ducha a poznání a že je zběhlý ve vykládání snů, řešení záhad a vysvětlování věcí nesnadných. Nechtě je Daniel nyní zavolán a sdělí výklad.“

¹³ Daniel byl hned přiveden ke králi. Král se Daniela otázel: „^k Ty jsi Daniel z judských přesídlenců, kterého přivedl

král, můj otec, z Judska¹⁷? ¹⁴ Slyšel jsem o tobě, že je v tobě duch bohů^m a že bylo shledáno, že jsi osvícený a zběhlý v mimořádné moudrosti. ¹⁵ Byli ke mně přivedeni mudrci, zaklínači, aby mi přečetli toto písmo a oznámili mi jeho výklad, ale nejsou schopni výklad té věci sdělit^k. ¹⁶ O tobě jsem slyšel, že dokážeš podat výklad a vysvětlit nesnadné. Nyní tedy, dokážeš-li to písmo přečíst a výklad mi oznámit, budeš oblečen do purpuru, na krk ti bude dán zlatý řetěz a budeš mít v království moc jako třetí.“

¹⁷ Daniel na to králi odpověděl: „ⁿ Své dary si ponech a své odměny dej jinému. To písmo však králi přečtu a výklad mu oznámím. ¹⁸ Slyš, králi! Bůh nejvyšší dal Nebúkadnesarovi, tvému otci, království a velikost, slávu a důstojnost. ¹⁹ Pro velikost, kterou mu dal, se před ním třáslí všichni lidé různých národností a jazyků a obávali se ho. Koho chtěl, zabil, koho chtěl, ^o nechal žít^o, koho chtěl, povýšil, koho chtěl, ponížil. ²⁰ Když se jeho srdce povýšilo a jeho duch se stal náramně zpupný, byl svržen ze svého královského stolce a jeho sláva mu byla odňata. ²¹ Byl vyhnán pryč od lidí, jeho srdce se stalo podobné zvířecímu, bydlil s divokými osly, za pokrm mu dávali rostliny jako dobytka a jeho tělo bylo skrápěno nebeskou rosou, dokud nepoznal, že Bůh nejvyšší má moc nad lidským královstvím a že nad ním ustanovuje, koho chce. ²² Ani ty, jeho synu Belšasare, jsi neponížil své srdce, ačkoli jsi o tom všem věděl, ²³ ale povýšil ses nad Pána nebesⁿ. Přinesli před tebe nádoby z jeho domu a pil jsi z nich víno ty i tvoji hodnostáři, ^p tvé ženy i ženiny^p a chválil jsi bohy stříbrné a zlaté, bronzové, železné, dřevěné a kamenné, kteří nic nevidí, neslyší ani nevědí. Boha, v jehož rukou je tvůj dech a všechny tvé cesty, jsi však nevelebil. ²⁴ Proto bylo od něho posláno tvé zápěstí ruky a napsáno toto písmo. ²⁵ Toto pak je písmo, které bylo napsáno: »^q Mené, mené, tekel ú-parsín^q«. ²⁶ Toto je výklad těch slov: Mené — Bůh sečetl tvé kralování a ukončil je. ²⁷ Tekel — byl jsi zvažován na vahách a shledán lehký. ²⁸ Peres — tvé království bylo rozlomeno a dáno Médům a Peršanům.“ ²⁹ Belšasar hned poručil, aby Daniela oblékli do purpuru, na krk mu dali zlatý řetěz a rozhlásili o něm, že má v království moc jako třetí. ³⁰ Ještě té noci byl kaldejský král Belšasar zabit.

^a O' předesílá jiné, stručnější podání děje. — b-b × O'. — c-c+c-c × O'. — d + a stříbrné, Th V. — e + ale Boha nejvyššího ... nechválili, O'. — f v. 9 v O' jinak: Tu zavolal král královnu ... — g-g svatý, O' (v. 12); Boží, Th. — h-h × Th V; O' volně. — i-i × O' Th P. — j-j × O'. — k-k × O' (vv. 13b-15). — l × Th. — m Boží, Th. — n-n × O' (vv. 17b-23a). — o-o srazil, Th V (‘< m-ch-’ pe místo ch-j-’ haf, aram.). — p-p × O' (text volný). — q-q Mané thekel fares, Th V; O' uvádí jen vk ve v. 17.

{5,1} : Est 1,3 {2} Da 5,23; 1,2 2Pa 36,7 {4} : Sd 16,24 {5} v. 24 {6} Ž 69,24 Na 2,10 {7} Da 2,2 4,3; 5,16.29 : Gn 41,42 {8} : Da 2,27n {10} Da 2,4 3,9 {11} Da 4,5.6.15 5,14; 2,48 {12} Da 1,7 {13} Da 2,25 6,14; 1,3 {15} v. 7 {16} v. 12; Da 2,26; 5,7 {17} : 2Kr 5,16 {18} : Da 2,37 4,19 {19} Da 3,4 {20} Da 4,27n : Ez 31,10; Da 2,21 {21} Da 4,22.29n {23} vv. 3n {24} v. 5 {27} : Jb 31,6 Ž 62,10 {29} vv. 7.16; : Gn 41,43

¹⁻⁵ Bez jakéhokoli přechodu přechází vyprávění od krále Nebúkadnesara k Belšasarovi. Podle 5,11 to byl syn Nebúkadnesarův. Víme však, že Da nedělá rozdíl mezi Nebúkadnesarem a Nabonidem (sr Úvod). Z klínopisných pramenů pak známe Belšasara, syna Nabonidova, který byl po léta Nabonidovým spoluvládce (Matouš, Porteous).

Odchylný výklad předložil pravoslavný bohoslovec Bolotov v r. 1889. Ze zmínky v apokryfní knize Báruk (1,11) usoudil, že Nebúkadnesar měl prý kromě svého nástupce Amel-Marduka ještě dalšího syna Belšasara, odjínud neznámého, který před usurpátorem Nergal-šar-eserem uprchl do Élamu a tam v Súšanu na čas vládl nad částí říše. Po jeho smrti prý se zde stal králem médský Astyagés, tchán a předchůdce Kýrův, jež Bolotov ztotožňuje s Darjavešem Médským (Da 6,1 [= 5,31 K]).

Hostina, kterou vystrojil král Belšasar tisíci svých velmožů, nebyla patrně co do rozsahu ničím neobvyklým podle tehdejších zvyklostí, i když Kraličtí ve svých výkladech poznamenávají, že Belšasar „s svými služebníky žral a pil proti obyčej králů Kaldejských, kteří pro velikou slávu a důstojnost svou sami obzvláště jídati obyčej měli“. Dochovaly se písemné památky, které vypravují např. o králi Sargonovi akkadském (cca 2400 př. Kr.), že před ním jídalo až 5.400 osob. Přirozeně nesesedli s ním za jedním stolem.

Belšasarova hostina nebyla obyčejnou pitkou. Aramejský text ji nazývá slovem (*l'echem*), které teprve přeneseně znamená hostinu; původní jeho význam je 'chléb' a pak jídlo vůbec. Jíst společně chléb bylo projevem přátelství (Ž 41,10), ba až

smluvního společenství (Abd 7); mělo zavazovat vzájemnou věrnost. Ale bylo také obětní přípravou k akci (sr Jr 41,1n). Už samo označení hostiny mělo jí zřejmě kvalifikovat: Byla smluvním obřadem, při němž se očekávalo božské potvrzení a znamení božské přízně. Nasvědčují tomu i další znaky a okolnosti. Víno (aram. *ch^amar*), které pili, je nezbytné k obětním obřadům (sr Ezd 6,9), a tedy i k 'chválení bohů'. Král stojí jako kněz při požehnání před hodnostáři, čelem k nim (aram. *lāq^a-bel*, v. 1). Pije nejprve sám, teprve potom spolu s ostatními. Kromě 'hodnostářů', v nichž můžeme spatřovat důvěrnou královskou radu (sr Da 4,33 6,18 [= 17 K]), jsou přítomny královny 'ženy a ženiny'. Jejich aramejské označení připouští výklad, že šlo o chrámové služebnice.

Aramejský výraz *šégal*, který je zde přeložen slovem 'žena', není běžným výrazem pro ženu; v aramejsky psaných částech SZ se mimo Da 5 nevyskytuje. Hebrejský jeho ekvivalent se vyskytuje pouze 2x (Z 45,10 a Neh 2,6) a označuje královnu. Baumgartner (KB) jej odvozuje od akkadského *ša-ékalli* = to, co patří chrámu. Jako jméno jedné kněžky (hieroduly) je *šgl* doloženo např. z Gázy (GB). Snad právě pro tuto pohanskou minulost se v novohebrejštině stalo *šiglón* označením pro souložnici.

Aramejský výraz *l'chéná*, překládaný jako 'ženina', souložnice, se ve SZ vyskytuje pouze v Da 5. V mimobiblických písemnostech je tohoto výrazu užito v egyptsko-aramejských textech: *lchnh zj jhu 'lh'* = služby, co byly boží. Mandejsky jsou výrazem *lch'nj'* označeni 'zlí duchové' či 'sukubové' ('*subcubae*').

Ze závěru kapitoly (v. 30) a začátku k. 6 (v. 1 [= 5,31 K]) vysvítá, že Belšasar byl v nesnadné situaci. Nepřítel byl zřejmě před branami, chystal se k úderu, a Belšasar neměl pevné zázemí. Potřeboval zavázat věrností svou královskou radu, projevit svou královskou důstojnost a také si zajistit zdárný výsledek střetnutí. Za důležitější než zbraně platilo *rozhodnutí bohů*. Proto uspořádal okázalou kultickou hostinu, která mu měla pomoci problémy vyřešit. Jeho záměrům a cílům měly posloužit i nádoby z Hospodinova chrámu. Je možné dvojí vysvětlení jejich funkce na oné hostině: Buď mělo být babylónským bohům připomenuto zničení Hospodinova chrámu, tedy, jak se Babylóňané domnívali, vítězství babylónských bohů nad Hospodinem, a bohové tím měli být naladění a získáni k podobnému zákroku vůči nynějším nepříteli (sympatetická magie), anebo — což je méně pravděpodobné — mělo být i na Hospo-

dina jako na ostatní bohy naléháno, aby pomohl. Ať tak či onak šlo o urážku Hospodinova majestátu. Belšasar si s Hospodinem začal — a Hospodin odpověděl. Byla to jediná odpověď, kterou Belšasar dostal. Hospodin ovšem neodpověděl, jak si Belšasar přál, ale podle svého rozhodnutí. Místo očekávaného příznivého znamení dostalo se Belšasarovi otřesného vidění. Píšíci ruku vidí král sám, ostatní vidí jen písmo či obrazce na stěně (sr podobně Sk 9,3—7 světelnou postavu vidí jen Saul, průvodci pouze slyší hlas).

⁶ⁿ Vidění nahání králi hrůzu. Nepoznal *Hospodinův zásah*, ale poznal, že se stalo něco nečekaného a rušivého, co neměl v plánu a co jeho plány hatí. Hospodin tak často zasahuje do lidských záměrů překvapivě a nenadále. Král je bezradný. Nejistota zvyšuje hrůzu, která na člověka padá, setká-li se se zásahem Hospodina, Boha živého. Král hledá pomoc. Kde jinde než u těch, kteří jsou učením a znalí věcí lidských a domnívají se, že rozumějí i myšlenkám božským — u svých mudrců. Nepřikazuje a nevyhrožuje tresty, když záhadný nápis nerozluští, nýbrž slibuje velkou odměnu tomu, kdo mu pomůže.

'*Třetí po králi*' ve správě říše je bezpochyby označení nejvyššího úředníka anebo jednoho z nejvyšších. Nejspíše to byl titul králova pobočníka, toho, o kterého se král opíral, když jel na voze. Je však možné jej chápat také jako odstupňování: první je král, druhý následník trůnu, královna-matka (která bývala ve veliké úctě) nebo nejdůvěrnější králův rádce, a třetí, hned po nich, ten, koho král ustanoví. Není vyloučeno ani pochopení tohoto výrazu jako označení jednoho ze tří vladařů ustanovených králem; jim podléhali všichni ostatní královští úředníci (sr Da 6,3 [= 2 K]).

⁸⁻¹² Marné jsou snahy mudrců, marné je královo očekávání. Stejně jako Nebúkadnesarova hrozba, byť sebehorší (sr k. 2), ani odměna Belšasarova, byť sebevětší, nedokáží, aby mudrci pomohli, neboť na to nestačí. Jsou životní situace, v nichž lidská učenost nepomůže. Do zmatku a hrůzy přichází *královna*. Vykladači se shodují, že nejde o královu manželku, ale matku. Královna se liší od účastníků hostiny: nepropadá panice a strachu, je klidná a důstojná. Jako by byla z jiného světa. Přichází vpravdě „jako anděl“ (Lüthi) či posel Boží, jako poslaná tím, který zasáhl a který chce, aby Belšasar jeho zásah poznal. Přináší pomoc. Ví o někom, kdo může králi poradit. Vždyť pomohl už královu otci Nebúkadnesarovi. Je to Daniel. Na toho muže se na babylónském dvoře zapomnělo. Královna

zná nejen jméno, které mu dal Nebúkadnesar, ale i jeho vlastní jméno. Tím prozrazuje, že zná jeho původ a ví, odkud má onu zvláštní moudrost. Jen tato moudrost, jejíž počátek je v 'bázni před Hospodinem' (Př 9,10 Ž 111,10), může pomoci i tam, kde vše lidské selže.

¹³⁻¹⁶ Daniel je neprodleně zavolán ke králi. Král ho vítá zdvořile a s obdivem. Z jeho slov však proniká i pyšná nadřazenost, od které se neoprostil ani ve své bezradnosti, anebo která znovu vyvstává, jakmile má naději dostat se ze svízelné situace. Daniel je přece jen jeden 'z judských přesídlenců', a tedy jeho služebník, který má povinnost králi pomoci. Ale král to nechce zadarmo. Umí si služby vážit. Slibuje i jemu stejnou odměnu jako svým mudrcům, odměnu vskutku královskou.

¹⁷⁻²³ Jestliže Daniel králi poslouží, nečiní to ani ze servilnosti ani ze ziskuchtivosti a touhy po poctě. Poslouží mu jako *svědek Hospodina*, Boha živého, který nemá zalíbení ve smrti svévolníka (sr Ez 18,23). Hned prvními slovy odmítá odměnu a zároveň dává králi na srozuměnou, že jsou věci, které se nedají koupit. Dříve než vyloží záhadný nápis, připomene králi jeho nepravosti a pýchu. Měl příklad v Nebúkadnesarovi, který byl za svou pýchu ztrestán. Když poznal a uznal Boží moc (sr Da 4), došel milosti. Avšak Belšasar si nevzal poučení k srdci, zůstal pyšný a vzpurný a nepokořil se před tím, který jediný má moc nade vším; tak na sebe přivolal Boží hněv.

²⁴⁻³⁰ Záhadný nápis je kryptogram psaný buď obrazci nebo hebrejskými souhláskami. Nasnadě ležící čtení (aram. *mⁿē t^eqēl ūfarsín*) mohlo být chápáno jako označení babylónských vah a mincí: mina, šekel a půl miny (nebo půl šekelu?). Někteří vykladači se domnívají, že to byla obchodní nebo smluvní formule (Novotný I. 413). Danielův výklad spočívá v tom, že hebrejské (aramejské) souhlásky čte s jinými samohláskami (asi jako v češtině *l-k-t* je možno číst *loket* i *lkát*). Smysl nápisu pak byl: sečetl, zvážil, rozdělil. V posledním slově lze zároveň slyšet i náznak jména přemožitelů Babylóna — Peršanů (aram. sg *p^erés*). Nápis tedy ohlašuje konečné účtování Hospodina s Belšasarem.

f) Daniel ve lví jámě

6,1—29 (= 5,31—6,28 K)

Daniel osočený královskými rádci je vhozen do lví jámy, ale lví mu neublíží. Na rozkaz krále je z jámy vytažen.

6 ^{1 [5,31]} Darjaveš^a médský se ujal království ve věku šedesáti dvou let.

^{2 [6,1]} Darjavešovi se zalíbilo ustanovit nad královstvím sto dvacet satrapů, aby byli po celém království. ^{3 [2]} Nad nimi byli tři říšští vládcové, z nichž jedním byl Daniel. Těm podávali satrapové hlášení, aby se tím král nemusel obtěžovat. ^{4 [3]} Daniel pak vynikal nad říšské vládcy i satrapy, neboť v něm byl mimořádný duch. Král ho zamýšlel ustanovit nad celým královstvím. ^{5 [4]} Tu se ^b říšští vládcové a satrapové ^b snažili nalézt proti Danielovi záminku ohledně jeho správy království, ale žádnou záminku ani zlé jednání nalézt nemohli, neboť byl věrný. ^c Žádnou nedbalost ani zlé jednání na něm neshledali. ^{6 [5]} Proto si ti muži řekli: „Nenajdeme proti Danielovi žádnou záminku, ledaže bychom našli proti němu něco, co se týče zákona jeho Boha.“

^{7 [6]} Říšští vládcové a satrapové se shlukli ke králi a naléhali na něj: „Králi Darjaveši, navěky buď živ! ^{8 [7]} Všichni královští vládcy, zemští správce a satrapové, královská rada a místodržitelé se uradili, abys královským výnosem potvrdil zákaz: Každý, kdo by se v údobí třiceti dnů obracel v modlitbě na kteréhokoliv boha nebo člověka kromě na tebe, králi, ať je vhozen do lví jámy. ^{9 [8]} Nyní, králi, vydej zákaz a podepis přípis, který by podle nezušitelného zákona Médů a Peršanů neměl být změněn.“ ^{10 [9]} Král Darjaveš tedy podepsal přípis a zákaz. ^{11 [10]} Když se Daniel dověděl, že byl podepsán přípis, vešel do svého domu, kde měl v horním pokoji otevřená okna směrem k Jeruzalému. Třikrát za den klekal na kolena, modlil se a vzdával čest svému Bohu, jako to činíval dříve.

^{12 [11]} Tu se ti muži shlukli a přistihli Daniela, jak se modlí a prosí svého Boha o milost. ^{13 [12]} Hned šli ke králi a dovolávali se královského zákazu: „Zdali jsi nepodepsal zákaz, že každý člověk, který by se v údobí třiceti dnů modlil ke kterémukoli bohu nebo člověku kromě k tobě, králi, bude vhozen do lví jámy?“ Král odpověděl: „To slovo platí podle nezušitelného

zákona Médů a Peršanů.“ ^{14 [13]} Na to králi řekli: „Daniel z judských přesídlenců, králi, na tebe a zákaz, který jsi podepsal, nedbá. Třikrát za den se modlí svou modlitbu.“ ^{15 [14]} Když král slyšel takovou řeč, byl velmi znechucen. Usilovně přemýšlel, jak by Daniela vysvobodil. Namáhal se až do západu slunce, jak by ho vyprostil. ^{16 [15]} Ti muži se však shlukli ke králi a naléhali na něj: „Věz, králi, podle zákona Médů a Peršanů žádný zákaz ani výnos, který král vydá, nesmí být změněn.“ ^{17 [16]} Král tedy poručil, aby přivedli Daniela a vhodili ho do jámy, v níž byli lvi. Danielovi ^d řekl: „Kéž tě tvůj Bůh, kterého stále uctíváš, vysvobodí.“ ^{18 [17]} Donesli jeden kámen a položili jej na otvor jámy. Král jej zapečetil pečetním prstenem svým a pečetními prsteny svých hodnostářů, aby se v Danielově záležitosti nedalo nic změnit. ^{19 [18]} Pak se král odebral do svého paláce a ulehl, aniž co pojedl. Nedopřál si žádné obveselení ^e a spánek se mu vyhýbal ^f.

^{20 [19]} Jak se začalo rozednívat, hned za úsvitu, král vstal ^g a chvatně odešel k jámě, kde byli lvi. ^{21 [20]} Když přišel k jámě, zarmouceným hlasem zavolal ^h na Daniela. Řekl Danielovi ^h: „Danieli, ⁱ služebníku Boha živého ⁱ, dokázal tě Bůh, kterého stále uctíváš, zachránit před lvy?“ ^{22 [21]} Tu Daniel promluvil ke králi: „Králi, navěky buď živ! ^{23 [22]} Můj Bůh poslal svého anděla a zavřel ústa lvům, takže mi neublížili. Vždyť jsem byl před ním shledán čistý a ani proti tobě, králi, jsem se ničeho zlého nedopustil.“ ^{24 [23]} Král tím byl velice potěšen a poručil, aby Daniela vytáhli z jámy. Daniel byl tedy z jámy vytažen a nebyla na něm shledána žádná úhona, protože věřil ve svého Boha. ^{25 [24]} Král pak poručil, aby přivedli ty muže, kteří Daniela udali, a hodili je do lví jámy i s jejich syny a ženami. Ještě nedopadli na dno jámy, už se jich lvi zmocnili a rozdrtili jim všechny kosti. ^{26 [25]} Tehdy král Darjaveš napsal všem lidem různých národností a jazyků, bydlícím po celé zemi: „Rozhojněň buď váš pokoj! ^{27 [26]} Vydávám rozkaz, aby se v celé mé královské říši všichni třásli před Danielovým Bohem a obávali se ho,

neboť on je Bůh živý
a zůstává navěky,
jeho království nebude zničeno
a jeho vladařská moc bude až do konce.

^{28 [27]} Vysvobozuje a vytrhuje,

činí znamení a divy na nebi i na zemi.
On vysvobodil Daniela
ze lvích spárů.“

^{29 [28]} Danielovi se pak dobře dařilo v království Darjavešově i v království Kýra perského ⁱ.

^a Artaxerxés, O'; Dareios, Th V. — ^{b-b} oba mladíci, O' [volný text!]. — ^{c-c} × O' Th. — ^d + král; všechny verze. — ^e × O'; pokrm, Th V; text nejasný: hudebníky? tanečnice? — ^f + Ale Bůh zavřel ústa lvům, takže Danielovi neublížili, Th ∞ O'. — ^g + vzal s sebou satrapy, O'. — ^{h-h} × Th. — ⁱ⁻ⁱ žiješ ještě?, O'. — ^{j-j} O' jinak.

{6,2} : Est 1,1 {4} : Da 5,12; : Gn 41,41 Est 10,3 {5} : Kaz 4,4; Ž 94,21 {7} Da 3,9 5,10 6,22 {9} vv. 13.16 Est 1,19 : 8,8 {13} : Da 3,8; 6,9.16 Est 1,19 : 3,8 {14} Da 1,6 2,25 5,13 {15} : Mk 6,26 {17} Pl 3,53 {18} : Mt 27,66 {22} v. 7 {23} : Da 3,28; Žd 11,34 : Ž 22,22 {24} Da 3,26n {26} Da 3,4 {27} Da 4,31 {28} Da 1,21 : Ezd 1,1n

Příběh vyprávěný v Da 6 je obdobou vyprávění v Da 3. Tam byli hrdiny tři Danielovi přátelé odsouzení pro svou víru k trestu smrti upálením v ohnivě peci, zde je hlavní osobou sám Daniel, rovněž *odsouzený pro svou víru*, tentokrát k hození do lví jámy. Osnova obou příběhů je stejná: Obliba u krále, závistné osočení za pomoci zákona, který je v rozporu s vírou v Hospodina, zachování věrnosti ve víře, odsouzení k smrti, zázračné vysvobození Božím zásahem.

¹⁻⁶ *Darjaveš médský* není historicky známá postava. Proto také ponecháváme znění tohoto jména v aramejské podobě místo obvykle užívané řecké podoby Dareios, jak jsou jmenování některých pozdějších králové perštů. Úprava textu dochovaného v bibli zřejmě předpokládá, že Darjaveš médský vládl po pádu Babylóna před perským Kýrem (sr 6,29 [= 28 K]; předpokládaná časová návaznost je vyjadřována i přiřazením 6,1 ke k. 5 [5,31 K]). O zničení Babylóna Médy kupodivu hovoří i Iz 13,17 a Jr 51,11.

Není ovšem vyloučeno, že postava Darjaveše médského vděčí za svůj vznik vzpomínce na perského *Dareta I.* (521—485 př. Kr.), který se zmocnil trůnu za zmatků po smrti Kambysově. Zorganizoval nově vládu v zemi a upevnil postavení perské říše, takže pozdější generace snadno mohly pokládat jej za zakladatele říše místo Kýra (551—529).

Uspořádání státní správy popsané ve vv. 2n vskutku odpovídá státnímu zřízení zavedenému Dariem I. perským. Hérodotos však mluví pouze o 20 (nikoli 120) satrapech. — Podle Da 6 svěřuje král vládcům a satrapům celou *správu země*. Jsou mu za ni odpovědni. Dvoukomorové zřízení (tři říšští vládcové — satrapové) mělo krále ušetřit namáhavých vládních povinností a zajistit mu, aby jeho zájmy neutrpěly. Nade všechny vynikal však Daniel jak svou spolehlivostí, tak mimořádnými schopnostmi. Z textu lze vysoudit, že je o něm obecně známá jeho víra v Hospodina. Darjaveš tu prokazuje náboženskou toleranci typickou pro perské krále.

Kráľův úmysl ustanovit Daniela nejvyšším správcem země vzbudil závist ostatních královských hodnostářů. Snaží se *Daniela osočit*, nenacházejí však nejmenší příčinu, kterou by mohli použít. Svě povinnosti plní Daniel znamenitě a vzorně. V satanském záští dojdou k jediné možnosti: napadnout jeho víru. Ale ani na ni nemohou zaútočit přímo. Je třeba užít lsti — a ani před tím se nezastaví.

^{7–11} Danielovi protivníci nepřicházejí ke králi s žalobou, ale s návrhem, kterým chtějí *zvýšit vznešenost krále*: Po třicet dní má být jediným prostředníkem mezi bohy a lidmi. Na své bohy se mají lidé po tu dobu obracet jen prostřednictvím krále. Neresepektování tohoto příkazu má být jako urážka králova božského majestátu trestáno smrtí, předhozením lvům. (Bývalo zvykem zejména u asyrských králů, že chovali v zajetí lvy, kteří jim příležitostně sloužili k loveckým zábavám.) — Král, který netuší lest, návrh hodnostářů bez námitek přijme. Jeho podpisem se z návrhu stane zákon, kterým je nadále vázán i král (sr Est 8,8).

Dekret, kterým by král byl prohlášen za *jediného prostředníka* mezi bohy a lidmi, nemá zejména v prostředí, do něhož je kladen, historické opodstatnění. Mědšití a perští vládcové nevystupovali s božskými nároky a nevyžadovali kultické uctívání. To je známo spíše z egyptského a řeckořímského prostředí. Kniha Júdit (3,8 [= 10 K]) připisuje božský nárok (dokonce se snahou být jako jediný bůh) také Nebúkadnesarovi. Je známo, že velký nepřítel Judejců v 2. stol., Antiochos IV. Epifanés, se pokládal za pozemské zjevení boha Baala-Šaméma (ztotožňovaného s Diem olympským) a jako takový požadoval božskou úctu. — Není také zcela jisté, zda odpovídá historické skutečnosti zdůrazňovaná nezrušitelnost *médských a perských zákonů*, i když je připomínána též v Est 1,19 8,8 a mluví o ní řecký historik Diodóros Sicilský ve své Bibliothéke historiké (XVII.30).

Královským dekretem byl Daniel nebezpečně ohrožen. Když uposlechne, zradí svou víru, když neuposlechne, dává v sázku nejen své postavení, ale i život. Rozpoznal, že dekret je namířen proti němu, a rozhodl se jej *neuposlechnout*. Modlil se přímo k svému Bohu jako dříve. Modlitba směrem k Jeruzalému byla podle Šalomounovy modlitby, kterou se modlil při posvěcení chrámu (sr 1Kr 8,29n), zvláště v exilu a poexilní době Judejci považována za pravou, která bude vyslyšena. Jeruzalém se jim stal symbolem Božího příklonu k lidu.

^{12–19} Lest se zdařila, protivníci získali právní podklad pro *obžalobu Daniela*. Vzpomínka, že je 'z judských přesídlenců', má Daniela v očích krále snížit a připravit o důvěru. Leč to se jim nepodaří. Král pozná, že byl hanebně obelstěn, a je zhnusen. Celý den se snaží najít řešení, jak obejít neúprosný zákon a Daniela zachránit. Nakonec však musí kapitulovat a vydat Daniela k potrestání. Protivníci dbají, aby ortel byl do všech důsledků vykonán a nedal se změnit. Slova, kterými král Daniela provází a svěřuje do Boží ochrany, nejsou planým chlácholením, jemuž sám nevěří, ale vyjádřením přání a poslední, byť slabé (sr v. 20 [= 19 K]) naděje.

Určený trest byl pro Judejce zvláště tvrdý. Byli přesvědčeni, že když je člověk roztrhán a sežrán dravou zvěří bez řádného pohřbu (sr Dt 28,26 1Kr 14,11 Jr 7,33), je vytržen z obecnství lidu, které jinak ani smrt nemůže zrušit (sr vk Gn 25,8). Daniel má tedy být *vydán věčné záhubě*. Lvi jáma to jednoznačně vyjadřuje. Lev je nejednou v bibli symbolem smrtelného nebezpečí (sr 2Kr 17,25 Ž 57,5 Iz 35,9) a ďábelského protivníka (sr Ž 22,22 91,13 1Pt 5,8). Jáma, v níž jsou lvi chováni, je podle v. 18 popsána nikoli jako příkop, ale jako prostor zhora zúžený, do něhož je jen nevelký otvor, který lze uzavřít kamenem.

Přesto, že král učinil pro Daniela, co mohl, má *obtížené svědomí*, které mu brání pokojně odpočinout. Odmítá stravu i obveselení.

Aramejský výraz *dachavá*, který překládáme 'obveselení', není zcela jasný. Někteří se domnívají, že znamená jídlo, jiní jej pokládají za označení hudebního nástroje nebo hudebníků, další v něm vidí výraz pro konkubínu.

Úděl Danielův nemálo připomíná *úděl Ježíšův*. Daniel jako Ježíš je obklopen řadou lstivých nepřátel, kteří ho chtějí zahubit. Jako Ježíš je obžalován pro porušení státních zákonů. Soudce Danielův Darjaveš stejně jako soudce Ježíšův Pilát jsou přesvědčeni o nevině obžalovaného. Oba jsou

donucení podrobit se naléhání žalujících: Darjavešovi připomínají nezrušitelnost médského a perského práva, Pilátovi vyhrožují: „Nejsi přítel císařův“ (J 19,12). Daniel i Ježíš mají zemřít hroznou smrtí, jejich hrob je zabezpečen, ale oba jsou, ač každý jinak, ze smrti vytrženi.

^{20—29} Pro Darjaveše neskončil Danielův případ vykonáním rozsudku. Po probdělé noci hned za svítání *chvátá ke lví jámě*. I když není příliš přesvědčen o Danielově záchraně, jiskřičku naděje má. Tím, že Daniela nazývá 'služebníkem Boha živého', vyjadřuje, že jen Bůh, v něhož Daniel věří a jemuž slouží, je Bůh pravý (sr v. 26 Jr 10,10), jediný on může vytrhnout ze smrti a zachovat při životě. Králova úzkost je vystřídána radostí, když slyší Danielův hlas a tak pozná, že zázrak se stal: Bůh vytrhl Daniela z jisté smrti. Novozákonní svědek vidí v tomto zásahu Boží odpověď na pevnou víru (Žd 11,33). Zázrak však zároveň dokazuje a potvrzuje Danielovu nevinu před Bohem i před králem a označuje jako viníky ty, kdo Daniela osočili.

Lstiví žalobci byli *potrestáni* ve shodě s mojžíšským zákonem pro křivé svědky (Dt 19,16—21): co připravovali Danielovi, stane se jim. Pro nás příliš tvrdé odsouzení jejich synů a žen spolu s nimi vychází jednak z toho, že chtěli *zcela vyhladit* Danielovu památku, a proto je *zcela vyhlazena* památka jejich (jsou odstraněni i ti, kteří by mohli být nositeli jejich památek), jednak z toho, že rodina byla považována za duchovně i tělesně úzkou pospolitost, kde vinou jednoho jsou nakaženi i druzí (sr v. Joz 7,23—26).

Podobně jako Nebúkadnesar po zázraku, jímž byli zachráněni tři judští muži od zahynutí v ohnivě peci (Da 3,24—30), vydává i Darjaveš po zázračné záchraně Daniela ze lví jámy dekret, kterým *oslavuje Boha Judejců*. Zatímco však Nebúkadnesar pouze zakazuje říci něco „proti Bohu Šadrakovu, Měšakovu a Abed-negovu“ (3,29), Darjaveš nařizuje, aby se „všichni třásli před Danielovým Bohem a obávali se ho“ (6,27 [= 26 K]). Mocněji než Nebúkadnesar velebí Boha, který vždy nově zasahuje, jedná a zachraňuje.

Celá 6. kapitola chce ujistit soužený a protivensstvím trpící Boží lid, že *není Bohem opuštěn*. Jeho Bůh o něm ví a zasáhne v pravý čas v jeho prospěch a k jeho záchraně. Jen je třeba, aby lid zachoval věrnost svému Bohu za všech okolností, i za cenu ohrožení života. K tomu Danielův příběh vyzývá. Byl velice aktuální v době pronásledování židů za Antiocha IV. Epifana.

2. VIDĚNÍ POSLEDNÍCH VĚCÍ

a) Čtyři zvířata a Syn člověka

7,1—28

Daniel vidí ve snu čtyři šelmy, které představují čtyři říše. Budou přemoženy Věkovitým a Synem člověka a vláda bude předána svatým Nejvyššího.

7 ¹ V prvním roce vlády Belšasara, krále babylónského, viděl Daniel sen, vidění mu prošla hlavou na jeho lůžku. Hned ^a tedy v hlavních rysech ^a ten sen popsal. ^{2b} Daniel řekl: „Viděl jsem v nočním vidění, hle, čtyři nebeské větry rozbouřily Velké moře. ³ A z moře vystoupila čtyři veliká zvířata, odlišná jedno od druhého. ⁴ První bylo jako lev a mělo orlí křídla. Viděl jsem, že mu byla křídla oškubána, bylo pozvednuto od země a postaveno na nohy jako člověk a dáno mu lidské srdce. ⁵ Hle, další zvíře, druhé, se podobalo medvědu. Bylo postaveno tváří k jedné straně. Mělo v tlamě mezi zuby tři žebra a bylo mu řečeno: »Vstaň a hojně se nažer masa!« ⁶ Potom jsem viděl, hle, další zvíře bylo jako levhart a mělo na hřbetě čtyři ptačí křídla. Bylo to zvíře čtyřhlavé a byla mu dána vladařská moc. ⁷ Potom jsem v nočním vidění viděl, hle, čtvrté zvíře, strašné, příšerné a mimořádně mocné. Mělo veliké železné zuby, žralo a drtilo a zbytek rozšlapávalo svýma nohama. Bylo odlišné ode všech předešlých zvířat a mělo deset rohů. ⁸ Prohlížel jsem rohy, a hle, vyrostl mezi nimi další malý roh a tři z dřívějších rohů byly před ním vyvráceny. Hle, na tom rohu byly oči jako oči lidské a ústa, která mluvila troufale ^c. ⁹ Viděl jsem,

že byly postaveny stolce
a že usedl Věkovitý ^d.
Jeho oblek byl bílý jako sníh,
vlasy jeho hlavy jako čistá vlna,
jeho stolec — plameny ohně,
jeho kola — hořící oheň.
¹⁰ Řeka ohnivá proudila
a vycházela od něho,
tisíce tisíců sloužily jemu

a desetitisíce desetitisíců stály před ním.
Zasedl soud
a byly otevřeny knihy.

¹¹ Tu jsem viděl, že pro ta troufalá slova, která roh mluvil, ^e viděl jsem ^e, že to zvíře bylo zabito, jeho tělo zničeno a dáno k spálení ohněm. ¹² Zbylým zvířatům odňali jejich vladařskou moc a byl jim ponechán život do určité doby a času. ¹³ Viděl jsem v nočním vidění,

hle, s nebeskými oblaky přicházel
jakoby Syn člověka;
došel až k Věkovitému ^d,
přivedli ho k němu.

¹⁴ A byla mu dána vladařská moc, sláva a království,
aby ho uctívali všichni lidé různých národností a
jazyků.

Jeho vladařská moc je věčná, která nepomine,
a jeho království nebude zničeno.“

¹⁵ Můj duch, můj, Danielův, byl uvnitř své schránky zma-
tený a vidění, která mi prošla hlavou, mě naplnila hrůzou.
¹⁶ Přistoupil jsem k jednomu z těch, kteří tam stáli, a prosil
jsem ho o hodnověrný výklad toho všeho. Řekl mi to a oznámil
mi výklad té věci: ¹⁷ „Ta čtyři veliká zvířata, to čtyři králové ^f
^g povstanou v zemi ^g. ¹⁸ Ale království se ujmou svatí Nejvyšší-
ho a budou mít království v držení ^h až na věky, totiž ^h až na
věky věků.“ ¹⁹ Chtěl jsem mít jistotu o tom čtvrtém zvířeti,
které bylo odlišné ode všech ostatních a bylo mimořádně straš-
né: mělo železné zuby, bronzové drápy, žralo a drtilo a zbytek
rozšlapávalo svýma nohama, ²⁰ i o deseti rozích, které mělo
na hlavě, a o dalším, který vyrostl a před nímž tři spadly, totiž
o tom rohu, který měl oči a ústa mluvící troufale a jevil se větší
než ostatní. ²¹ Viděl jsem, že ten roh vedl válku proti svatým
a přemáhal je, ²² až přišel Věkovitý ^d a soud byl předán svatým
Nejvyššího; nadešla doba a království dostali do držení svatí.
²³ Řekl toto:

„Čtvrté zvíře —
na zemi bude čtvrté království,
to se bude ode všech království lišit;

pozře celou zemi,
podupe ji a rozdrtí.

²⁴ A deset rohů —
z toho království povstane deset králů.
Po nich povstane jiný,
ten se bude od předchozích lišit
a sesadí tři krále.

²⁵ Bude mluvit proti Nejvyššímu
a bude hubit svatě Nejvyššího.
Bude se snažit změnit
doby a zákon.

Svatí budou vydáni do jeho rukou
až do času a časů ⁱ a poloviny času,

²⁶ avšak zasedne soud a vladařskou moc mu odejmou,
a bude úplně vyhlazen a zahuben.

²⁷ Království, vladařská moc
a velikost všech království pod celým nebem
budou dány lidu svatých Nejvyššího.
Jeho království bude království věčné
a všechny vladařské moci ho budou uctívat a

[poslouchat.“

²⁸ Zde končí to slovo. Já, Daniel, jsem se velice zhrozil těch
myšlenek, barva mé tváře se změnila, ale to slovo jsem ucho-
val ve svém srdci i.

a-a × Th. — b-b × O' V; Já Daniel, Th. — c + a vedl válku proti sva-
tým, O' (sr v. 21). — d dosl. Starý dnů (vv. 9.13.21). — e-e × O' Th.
— f království, O' Th V. — g-g :: která zaniknou, O'; Th = aram. +
budou odstraněna. — h-h × Th. — i nebo: dvou časů (duál?). — j končí
aramejský text.

(7,1) : Da 5,1 (2) : Ez 37,9 Zj 7,1 (3) v. 17 : Zj 13,2 (7) vv.
19,23 : Zj 13,1 (8) Zj 13,5n : Ž 12,4n (9) : Zj 4,2; Zj 1,14
(10) : Zj 5,11; Da 7,26; Zj 20,12 (11) : Zj 19,20 (13) Zj 1,13
14,14 : Mt 16,27 25,31 (14) Da 3,4 : Iz 9,7; Ž 145,13 : L 1,33
Zj 11,15 (18) vv. 22,27 : Mt 25,34 Zj 20,4 (25) Da 8,24n Zj
13,6; :: Da 2,21 (28) : Da 8,27 10,8; : Da 5,6; L 2,19.51

K. 7 tvoří po stránce formální i věcně střed knihy. Je spoj-
nicí mezi první částí, která podává zvěst formou příběhů Da-
niela (a jeho přátel) na babylónském a médském dvoře, a částí
druhou, v níž je zvěst zahalena do Danielových vidění. Tato
kapitola je klíčem k pochopení celé knihy.

Svým obsahem připomíná k. 2. Tam jsou údaje světa vyličený symbolikou sochy z různých materiálů a konečné Boží vítězství je naznačeno symbolikou valícího se kamene ze skály, který se sám stal skalou. Zde v k. 7 jsou děje světa vyličený symbolikou podivných šelem a konečné Boží vítězství ohlášeno *soudem 'Věkovitého'* a vládou 'Syna člověka'. Zatímco v k. 2 je příjemcem vidění Nebúkadnesar a Daniel je vykladačem, v k. 7 je příjemcem Daniel a vykladačem 'jeden z těch, kteří tam stáli', tedy 'Boží posel'.

Líčení vize v k. 7 (stejně jako v dalších kapitolách) užívá mluvy a představ starých asyrsko-babylónských a kenaansko-foinických *mýtů*, z nichž vytváří obrazy až bizarní. Jimi symbolicky naznačuje, nikoli vykresluje skutečnosti, které chce sdělit. Líčení tak nabývá na plastičnosti, hloubce a aktuálnosti.

¹ První Danielovo vidění je datováno do sklonku babylónské říše, do prvního roku vlády Belšasara. O Belšasarovi je psáno v k. 5. Líčení tohoto vidění v dnešní podobě (stejně jako dalších v k. 8—12) pochází však zřejmě až z 2. století, z doby vlády Seleukovce Antiocha IV. Epifana, kdy v těžkých zkouškách se svědek ohlíží zpět, sleduje a hodnotí význam přítomných i minulých událostí a vyhlíží vpřed v jistotě, že Bůh bude mít poslední slovo. Datování do minulosti nemá čtenáře klamat, ale má vyjádřit vnitřní vztahy a souvislosti. Jméno Daniel (= [Můj] Soudce je Bůh) pak spojuje časovost s nadčasovostí, neboť se stává vyznáním a programem.

Sen, který Daniel vidí, je označen stejně jako sen Nebúkadnesarův v k. 2: 'vidění, která mu prošla hlavou' (Da 2,28); tím je vyjádřena živost a *naléhavost vidění*. Hned je zapisuje, aby nepřišlo nazmar, co mu bylo sděleno nejen pro něho, ale i pro jiné vyznavče.

² Velké moře, které ve vidění Daniel vidí, není Středomoří, jež bývá takto označováno (Joz 1,4 aj.), ani žádné jiné konkrétní moře, nýbrž ono *chaotické pramoře*, protibožský živel, z něhož hrozí světu zkáza.

V babylónském *stvořitelském mýtu* se pramoře nazývá Tiámat a bůh Marduk s ním musel svést urputný zápas a porazit je, aby mohl svět stvořit. Také biblické podání zná Bohu i světu nepřátelský živel, který se sice bouří, ale je zcela pod mocí svrchovaného Hospodina. Čtyři nebeské větry jsou rovněž známy z babylónského stvořitelského mýtu, kde jsou nástroji v ruce

Marduka, který jimi Tiámatu zahubí. Jejich funkce v Danielově vidění není zcela jasná. Jsou Božím dechem, který svírá nepřátelský živel, takže se svíjí a snaží se vyprostit? Nebo jsou pomocníky chaosu a rozněcují jej k útoku?

Z rozbouřeného moře vystupují *čtyři veliká zvířata*. Ne-vystupují najednou, ale postupně jedno za druhým. Ač je každé jiné, přece všechna jsou zplozenci onoho nepřátelského chaotického živlu. Mají tedy záporné předznamenání a jsou více či méně nebezpečná. Podle výkladu vidění (v. 17) jsou to symboly 'čtyř králů', což znamená čtyř epoch nadvlády cizích vlád-ců nad Božím lidem.

⁴ První zvíře má podobu *lva s křídly orla*. Lev je ve SZ symbolem jednak odvahy, udatnosti a síly (2S 1,23 17,10 Př 30,30), jednak smrtelného nebezpečí a ďábelského protivníka (2Kr 17,25 Ž 22,22; sr vk Da 6,12—19). Také orel má dvojí význam: jednak jako symbol bystrosti (2S 1,23), stále svěžesti (Iz 40,31 Ž 103,5), královské vznešenosti a moci (Jb 39,27n), jednak jako vykonavatel soudu (Jb 39,30 Př 30,17 [= sup]). Postava lva s orlími křídly spojuje symboliku lva i orla. Oškubání křídel a postavení zvířete na zadní nohy může sice znamenat, že je zbaveno moci (orel s vyškubanými brky na křídlech nemůže vzlétnout, lev chodící po dvou nohách je nemotorný a proto méně nebezpečný), ale poněvadž je řečeno, že dostává lidské srdce, lze v tom snad vidět jeho 'polidštění', tzn. odvrát od dravého kořistění válečníka ke klidnějšímu životu budovatele. Není řečeno, kdo nebo co způsobí tuto změnu. Za neosobní vazbou lze vidět Boha, jehož jméno tu nechce být vysloveno. Avšak ani oním zásahem není zvíře zcela zbaveno svého negativního charakteru. Značí vládu bohatýrskou a tvrdou, s rozhledem, vznešeností a nádherou, pro Boží lid s mnohým nebezpečím.

Toto zvíře mělo představovat *babylónskou epochu*. Obrazy a sochy okřídlených lvů jsou typické pro babylónsko-asyrskou oblast. V tom, že bylo zvíře „pozvednuto od země a postaveno na nohy jako člověk a dáno mu lidské srdce“, lze vidět narážku na úděl Nebúkadnesara popsany v k. 4.

⁵ *Medvěd*, jemuž se podobá druhé zvíře, byl považován za dravou šelmu (1S 17,34.36n 2Kr 2,24), nebezpečnou zvláště tehdy, když je vydrážděna. Jeho velkou žravost dokládají žebra v jeho tlamě. Nejasný je význam jeho postavení tvář k jedné

straně. Jde o označení způsobu útoku? Nebo o určité omezení? Lze jen říci, že značí vládu, která škodí, jen když je vyprovokována, ale pak zasahuje ničivě.

Tato šelma má zřejmě představovat *epochu Médů*, kteří podle prorocké zvěsti byli postrachem pro svou nezkrotnou dravost (Iz 13,17n). Tři žebra v tlamě mohou být narážkou na tři mocnosti Médy podrobené (Asýrie, Élam, Babylón?).

⁶ O třetím zvířeti je řečeno nejméně. Podobá se *levhartu*, má však čtyři hlavy a čtyři ptačí (nikoli orlí jako první zvíře!) křídla, což zřejmě charakterizuje schopnost zvířete působit na všechny čtyři světové strany. Může tím být zdůrazněna odlišnost od předchozího zvířete, orientovaného jen na jednu stranu. Značí vládu rychle si podmaňující nepřátele, ve správě však ne tak nebezpečnou a tvrdou, jakou symbolizuje první zvíře, ale také ne tak vznešenou.

Toto zvíře má představovat patrně *perskou světovládou epochu*. Nelze však přesně říci, zda křídla a hlavy dohromady chtějí vyjádřit rychlý vzestup perské moci, která se šířila na všechny světové strany a stala se záhy vpravdě světovou velmocí, nebo zda máme pouze ve čtyřech křídlech spatřovat rozšíření perské říše na všechny čtyři světové strany, zatímco čtyři hlavy znamenají čtyři perské krále známé biblickým pisatelům (Kýros, Dareios, Xerxes, Artaxerxes — Ezd 4,5nn; sr též Da 11,1n).

⁷ Čtvrté zvíře se od předchozích zcela liší. Nelze je přirovnat k žádnému zvířecímu druhu. Je to všeničící *hrozná nestvůra*. Je líčena podrobněji než všechna předchozí zvířata (sr podobně jako v Nebúkadnesarově vidění v Da 2 je největší pozornost věnována nohám viděné sochy, které znamenají 'čtvrté království'; Da 2,40—43). Zejména se líčení soustředí na deset jejích rohů a mezi nimi na 'malý roh', který vyrostl později a v němž jako by se všechno zlo koncentrovalo. Lidské oči, jež roh má, dokládají jeho bystrost; tu ovšem zneužívá k pyšnému titánství a sebezbožštění, o čemž svědčí ústa mluvící troufale a rouhavě. Značí vládu svévole.

Nestvůra má bezpochyby představovat *epochu makedónskou*. Jako ona vše kolem sebe žere, drtí a ničí, podobně si Alexandr Veliký podrobil celý Přední Orient. Hrůza pohanské nadvlády nad zaslíbenou zemí se vyostřila ovšem až za jeho nástupců, Seleukovců.

Deset rohů nestvůry ukazuje na deset panovníků seleukovské dynastie včetně uzurpátora Héliodóra, a to až do Antiocha IV. Epifana. Nejspíše to jsou:

1. Seleukos I. Nikátor (311—281)
2. Antiochos I. Sótér (281—261)
3. Antiochos II. Theos (261—246)
4. Seleukos II. Kallinikos (246—225)
5. Seleukos III. Keraunos (225—223)
6. Antiochos III. Veliký (223—187)
7. Seleukos IV. Filopátor (187—175)
8. Héliodóros (175 — uzurpátor)
9. Antiochos, syn Seleuka IV.
10. Démétrios I. Sótér

Jedenáctý 'malý roh' představuje Antiocha IV. Epifana, muže, který byl vpravdě zpočátku zcela bezvýznamný, neměl dědické právo na trůn. Avšak chytrostí a lstivostí se násilně zmocnil trůnu, když odstranil uzurpátora Héliodóra i Antiocha, syna Seleuka IV. Démétrios, který byl jako rukojmí v Římě, nemohl zasáhnout. Ve vidění je to vyjádřeno slovy: „tři z dřívějších rohů byly před ním vyvráceny“.

Přívlastky seleukovských panovníků svědčí, že šlo o dynastii vyžadující *božské uctívání*: Nikátor = vítěz; Sótér = spasitel; Theos = bůh; Kallinikos = skvěle vítězíci; Keraunos = hromovládcé; Filopátor = milovník Otce; Epifanés = zářící. Antiochos IV. Epifanés byl panovník ješitný a krutý. Vášnivý ctitel helénské kultury i náboženství chtěl mít zemi kulturně a nábožensky jednotnou. Tvrdě pronásledoval vše, co mu bránilo v uskutečňování jeho záměru. Velkou překážkou mu byli židé, kteří tvrdostně trvali na své víře v Hospodina a odmítali i jakékoli uctívání kohokoli vedle Hospodina. Antiochos vrhl do Jeruzaléma a znesvětil chrám. Zakázal svátek soboty a hrubým násilím nutil židy k odpadnutí od víry. Mnozí zaplatili svou věrnou Hospodinu životem. Antiochovo počínání vyvolalo vzpouru Makabejců.

⁹ V čase, kdy hrůza vrcholí a zlo triumfuje, spatřuje Daniel ve svém vidění novou scénu. Ponurost vlády šelem je vystřídána oslňujícím jasem Božího majestátu. Chystá se zasedání nebeského soudního tribunálu. Přichází *nejvyšší Soudce*. Je zde nazván 'Věkovitý', dosl. 'Starý dnů' nebo 'Starý dny'. Označení lze chápat jako 'Patriarcha dnů', tedy ten, kdo je nade dny, tvůrce dnů, který je od věků až na věky; jeho léta nezačínají ani nekončí. Tímto neobvyklým obratem má být zdůrazněna jednak svrchovanost Nejvyššího, jednak jeho věčnost. O jeho majestátu svědčí i jeho vzezření a vše, co ho obklopuje. Oblek 'bílý jako sníh' a vlasy 'jako čistá vlna' poukazují na vznešenost, čistotu a dokonalou spravedlnost. Ohnivý stolec či trůn,

připomínající zároveň triumfální vůz, je dokladem, že zde může zasednout jen ten, nad kým oheň nemá moci, kdo naopak má oheň ve své moci. Podle svědectví starozákonních svědků bývá právě oheň a ohnivá záře průvodním znakem zjevení a přítomnosti Hospodina (Ex 3,2 Dt 33,2 Ž 50,3 97,3 Mal 3,2 aj.). Ač se hovoří o stolcích v množném čísle, soudce je uveden jen jeden. Kolem něho se pohybuje množství služebníků a poslů, avšak není nikdo jiný, kdo by mohl vedle něho zasednout, byť jen jako přísedící, a soudit. 'Věkovitý' sám je svrchovaný Soudce světa.

Soud začíná *otevřením knih*. Nejde o nějaké 'tabulky osudu', ve kterých by už předem byl zaznamenán běh událostí a úděl každého jednotlivce, nýbrž o 'knihu života', v níž jsou zapsáni ti, „kteří se bojí Hospodina a mají na mysli jeho jméno“ (Mal 3,16), a o knihu, v níž jsou zaznamenány zlé činy lidí (sr Iz 65,6 Zj 20,12). Zápis v knize života je milostivým činem Božím, člověk jím získává právo účasti na věčném životě a vstupu do Božího království (Da 12,1n sr Zj 21,26n). Avšak může toto právo ztratit a už zapsané jméno může být z knihy života vymazáno, jestliže se člověk Bohu zpronevěří (Ex 32,32n Ž 69,29 Zj 3,5).

K vylíčení *nebeského soudu* je kromě vlastních obrazů starozákonních (1Kr 22,19nn Jb 1,6 2,2 Ž 9,8 82 98 aj.) užito i obrazů z mytologií Předního Orientu, zejména z intronizačního novoročního ritu babylónského, podle něhož konal Marduk soud nad nevěrnými a dosazoval věrného krále. Byly otevírány 'desky osudu', které si Marduk po porážce Tiámaty přivlastnil, a z nich čteny předpovědi pro přicházející rok. Označení 'Věkovitý' může být inspirováno ugaritským přívlastkem nejvyššího boha kenaansko-foinického panteonu Ela, jímž je nazván v eposu o Danelovi (D III, VI, 8), totiž *mlk 'ab šnm* = král, otec let. Obdoby nebeského soudu včetně otevření knih nacházíme též v parsismu. Biblické podání si však tyto obrazy a podněty přetváří a naplňuje je svým zvěstným záměrem.

¹¹ K smrti je odsouzeno *čtvrté zvíře*, jehož malý roh se pyšnil a rouhal. Rozsudek je na místě vykonán. Není řečeno kým a jakým způsobem; důraz je na tom, že bylo zničeno. Trojí, stupňované vyjádření likvidace „bylo zabito, jeho tělo zničeno a dáno k spálení ohněm“ dosvědčuje definitivní odsouzení a naprostý zánik. Ať sebevíc řadí rouhavý tyran, ať jakkoli sužuje Boží věrné a staví se proti Hospodinu, před Hospodinem nemá vyhlídku. Hospodin zasáhne, věrné zachrání, na jeho slovo zmizí svévolník jako dým ohně.

Také *ostatní zvířata* jsou soudním výrokem Nejvyššího zasažena, ne však likvidována. Jsou zbavena 'vladařské moci', nemohou libovolně škodit a hubit, nemohou konat, co si usmyslila. Je jim zatím ponechán život a budou k službě Nejvyššímu; ba dokonce budou podrobena těm, nad nimiž chtěla panovat, 'lidu svatých Nejvyššího' (27). Obrat 'do určité doby a času' zde patrně značí konec 'tohoto věku'.

¹³ Po vykonaném soudu vystupuje na scénu nová postava. Nepřichází z moře jako zvířata, nýbrž z nebeské sféry, přichází „s nebeskými oblaky“. Je tedy z božského, ne protibožského světa. Už to ji od zvířat odlišuje. Dalším odlišným znakem je její podoba. Není sice zcela zřetelná, ale i tak je odlišnost patrná. Je „*jakoby Syn člověka*“. Nese zcela nezaměnitelně jeho rysy. Nejasnost je záměrná. Postava není blíže popsána. Předstupuje před 'Věkovitého', Nejvyššího soudce, nikoli aby byla souzena, nýbrž pověřena vládou (sr v. 12: zvířatům je vladařská moc odňata, Synu člověka je dána). Je slavnostně introvizována. Oč zvířata usilovala násilím, jí je dáno: má vladařskou moc nad celým světem, a to nikoli jen na omezený čas, ale na věky, s velkým zaslíbením, že toto vladařství nebude moci být zničeno. Z výkladu vidění (v. 18) lze soudit (ač to není řečeno přímo jako o zvířatech ve v. 17), že přicházející „*jakoby Syn člověka*“ je současně symbolem vlády 'svatých Nejvyššího' a představuje Boží království v protikladu ke královstvím 'zemským', která jsou symbolizována a reprezentována zvířaty. Symbolizuje jak krále, představitele království, tak království jako takové. Obojí spolu úzce souvisí (sr Jeffery 461, Bentzen 34). Ukazuje k Mesiáši, který přijde v plnosti dnů; v něm se prolomí Boží království na tuto zem.

Označení 'Syn člověka' (ar. *bar 'eňš*) v Da 7,13 patrně nebylo původně zaměřeno speciálně na *postavu mesiáše*. Avšak záhy bylo chápáno jako mesiášské zaslíbení a posléze se stalo jedním z teologicky důležitých pojmů ve vztahu mezi Starým a Novým zákonem.

V aramejsky psaných částech SZ se spojení 'syn člověka' v sg vyskytuje jen v Da 7,13; v pl (*b'eňe 'eňšš'*) v Da 2,38 a 5,21 — obou případech s jasným významem 'lidé'. V hebrejsky psaných částech SZ se vyskytuje v sg jedenkrát *ben 'eňš* (Ž 144,3) častěji *ben 'eňš* (Nu 23,19 Jb 16,21 25,6 35,8 Ž 8,5 80,18 146,3 Iz 51,12 56,2 Jr 49,18.33 50,40 51,43 v Ez vícekrát a Da 8,17); v pl jen *b'eňe 'eňš* (Dt 32,8 2S 7,14 Ž 11,4 12,2.9 14,2 Da 10,16 aj.) nebo *b'eňe h'eňš* (Gn 11,5 1S 26,19 1Kr 8,39 Ž 33,13 Kaz 1,13 aj.). V pl má vždy význam lidé, pozemšťané, v sg označuje téměř

vždy *jednotlivce*, člověka jako příslušníka lidského rodu (často v básnických oddílech v paralelismu membrorum střídavě s výrazem *člověk* nebo *muž*); tak je tomu i u Ez (2,1 aj.) a v Da 8,17, kde takto oslovuje Hospodin proroka. Běžný význam přesahuje Ž 80,18, kde podle některých vykladačů je tímto obratem označen král (sr vk Ž 80,18 a pozn. k tomuto verši v ČEP), a zejména Ž 8,5. Paralelnost obratu *ben-'addám* s výrazem *'nôš* zde nasvědčuje, že jde o vyjádření pozemskosti člověka (sr vk Ž 8,4n); souvislost vv. 6—9 s Gn 1,26n však ukazuje, že zároveň jde o člověka obdárěného důstojností a slávou; je 'korunou' Božího stvoření, Božím obrazem, o *málo menší než Bůh*. Tato souvislost poznamenala obrat 'syn člověka' a lze právem usuzovat (sr Stier, Dexinger, Cullmann aj.), že na tuto tradici navazuje Da 7. Nelze též přehlédnout možné ovlivnění výrokem Iz 9,5n (= 6n K), jímž je zaslíben lidu Vykupitel a Zachránce, Mesiáš. Zde sice není užito obratu 'syn člověka', nýbrž jen 'syn', avšak ze souvislosti vyplývá, že tento lidský syn ukazuje k božskému 'Synu člověka'. Je možné, že k použití obratu 'syn člověka', ve významu 'nebeského člověka' přispěla také inspirace z představ ugaritské (starokenaanské), babylónské a zejména perské mytologie (sr Kovář, Bousset, Bentzen, Schubert, Cullmann). Podle učení pársismu se božský prototyp člověka vtělil do prvního člověka, který byl dokonalý. Na konci věků opět tento člověk přijde a s ním se navrátí zlatý božský věk.

Pojem 'Syn člověka' byl rozvinut v *judaistické literatuře* dvojmě směrem:

1. *Henochova apokalypsa* a *4. kniha Ezdrášova* líčí 'Syna člověka' jako nebeského člověka (božský prototyp člověka), jako Bohem daného Prostředníka, který se objeví na konci věků, aby přivedl lid zpět k Bohu.
2. Pro *Filóna Alexandrijského* je 'Syn člověka' označením duchovního člověka, bezhříšného, prvního Adama, kterého Bůh stvořil ke svému obrazu na rozdíl od druhého Adama, který je zemský a hříšný (proti tomuto pojetí polemizuje Pavel, 1K 15,45—49).

V *Novém zákoně* se vyskytuje obrat 'Syn člověka' (nepočítáme-li citát z evangelií ve Sk 7,56) jen v evangeliích, celkem asi 80×. Je jedním z pojmů, kterými označuje Ježíš sám sebe, několikrát s výslovným navázáním na Da 7,13: Mt 24,30 (// Mk 13,26 L 21,27) a Mt 26,64 (// Mk 14,62). Rozvíjí tento pojem radikálně novým významem, když jej užívá nejen v souvislosti se svým eschatologickým dílem (na konci věku; Mt 10,23 16,27—17,9 aj.), ale i se svým aktuálním posláním na zemi (L 19,10 aj.), a přitom jej spojuje s představou trpícího 'služebníka' (Mt 17,22 Mk 10,45 aj.). 'Syn člověka' je titul, jemuž dává Ježíš přednost, kdykoli mluví o díle Vykupitele" (Cullmann 40).

15—18 Zcela jinak než v k. 2, 4 a 5 se setkáváme s Danielem v k. 7. Tam vystupoval na babylónském dvoře jako Bohem obdařený (sr 1,17) vykladač snů, který „má mimořádného ducha a poznání“ (5,12) a jemuž „žádné tajemství nedělá potíže“

(4,6). Zde stojí *zmatený a zděšený* viděním, které sám viděl. Je a zůstává moudřejší a znalejší Božích tajemství nad jiné lidi, a přece si nyní neví rady a vidění nerozumí. Tuší jen, že se to týká lidu, jehož je příslušníkem. O tento lid se strachuje. Výkladem snu mu neposlouží jiný člověk, neboť když on neumí vidění vysvětlit, nedokáže to žádný z lidí. Vykladačem, kterého o 'hodnověrný výklad' požádá a který mu vyhoví, je 'nebešťan', 'jeden z těch, kteří tam stáli', rozumí se kolem Božího trůnu. Není jmenován.

Neobvyklý je obrat „*uvnitř své schránky*“. Už staré verze, Septuaginta a Vulgáta, jej upravují a čtou 'v těchto' (věcech), Kraličtí čtou 'uprostřed těla'. Se stejným obratem se však setkáváme i v apokryfu Genese kumránských textů. Tělo nebo hrudník jsou chápány jako pouzdro, v němž je ukryt duch i dech.

Výklad vidění je nápadně stručný, úzce zaměřený na jistotu přeměny času a vlády. Pomíjí plastičnost obrazů; bez bližšího vysvětlení se jen suše konstatuje, že 'čtyři zvířata' znamenají 'čtyři krále', vůbec se nemluví o soudu. 'Syn člověka' už není zmíněn, zato se mluví o *království 'svatých Nejvyššího'*. Tento obrat, který se ve Starém zákoně vyskytuje jen v Da 7 (kromě v. 18 ještě vv. 22.25.27), nejspíše označuje Bohu oddělený a oddaný, vyvolený věrný Boží lid (sr Ex 19,6 Ž 34,10), který tvoří družinu svého vůdce. Důraz však spočívá na Boží moci, která se skrze vládu 'svatých' má uplatnit (sr Porteous).

O označení '*svatí Nejvyššího*', které se kromě aramejského podání v Da 7 vyskytuje též hebrejsky v rukopisu nalezeném v Kumránu a nazvaném „Damašský spis“ (Dam B 20,8), soudí někteří vykladači (např. Coppens), že jsou jím míněny nebeské bytosti či andělé. S nimi shodně vykládá Noth (Die Heiligen), že takový byl původní význam tohoto pojmu, avšak druhotně byl vztažen na Boží lid — Izraele, jak tomu nasvědčují vv. 21n, které jsou podle něho dodatkem pozdější redakce. Schubert ztotožňuje 'svaté Nejvyššího' s 'prozíravými' v Da 11,33.35 12,3 a pokládá je za sebeoznačení chasídů. Brekelmans, Plöger aj. vidí ve 'svatých Nejvyššího' označení Božího lidu. Překlad Kralických 'svatí výstří' vychází ze čtení aramejského *'eljónin* jako pl od *'eljón*. Avšak hebrejský podklad, jak zní v Dam B 20,8 *qdvšj 'ljvn*, dokládá, že plurálová koncovka v genitivu (*'eljónin*) je dána vazbou statu constructu (reduplikace plurálu) a že tedy správné čtení je 'svatí Nejvyššího' (sr Noth 278n).

19—22 Stručnost výkladu *Daniela neuspokojuje*. Chce vědět

něco víc jednak o čtvrtém zvířeti a jeho rozích, jednak o převzetí vlády 'svatými Nejvyššího'. Otázka čtvrtého, nesmírně nebezpečného zvířete a jeho rohů se mu jeví velice aktuální. Ve svém dotazu je popisuje téměř stejnými slovy jako při popisu vidění a navíc doplňuje, že zvíře mělo 'bronzové drápy', že malý roh pak přerostl ostatní a že „vedl válku proti svatým a přemáhal je“. Zřejmě to je ta okolnost, která Daniela děsí. Chce mít výslovné ujištění, že jde jen o epizodu, která skončí zánikem zhoubece, a že 'svatí', ač přemáhání, nakonec zvítězí a dojdou pokoje. Proto také připomíná příchod, a tím i zásah Věkovitého.

Pozoruhodným způsobem doplňuje popis vidění o předání soudu a království 'svatým Nejvyššího'. V původním popisu ve v. 9—14 o tom nebyla zmínka. Je otázka, zda 'svatí Nejvyššího' jsou zde uvedeni místo Syna člověka' nebo vedle 'Syna člověka'. Pravděpodobně jsou 'svatí Nejvyššího' postaveni vedle 'Syna člověka' jako jeho družina. Zmínka o předání soudu vedle obdržení království má zdůraznit, že na konečném soudu budou mít podíl jako přísedící a spolusoudci vedle Krále i jeho věrní vyznavači (sr Mt 19,28 1K 6,2n Zj 20,4).

^{23—27} Na svůj dotaz dostává Daniel *podrobnější výklad*. Odpověď vykladače (podobně jako popis soudu a příchodu 'Syna člověka' ve vidění) je podána ve verších slavnostní liturgickou formou. Čtvrté zvíře je symbolem čtvrtého království či čtvrté (poslední) epochy zemské vlády. Zdůrazňuje se jeho odlišnost ode všech ostatních. Bude to vláda výbojná a nelítostná. Tvrdě dolehne na celou zemi. O deseti králích této epochy sr vk vv. 7n.

Velmi podrobně se vykladač zabývá jedenáctým králem, kterého představuje onen 'malý roh', jenž vyrostl a jevil se větší než ostatní. Ten bude odlišný od svých předchůdců v tom smyslu, že bude daleko horší než oni. Sesadí nebo odstraní tři krále (sr vk vv. 7n) a sebe bude považovat za svrchovaného vládce, zjevovatele bohů, jehož musí vše poslechnout. Pyšně a svévolně odmítne úctu k Nejvyššímu — Hospodinu, bude se mu rouhat a bude ho tupit i tím, že bude ničit vše, co mu patří. Bude se snažit likvidovat Boží lid, především tím, že jej bude chtít odvést od jeho víry. Proto se pokusí 'změnit doby', tj. časy bohoslužeb a svátků. To znamená, že zruší ty slavnosti a svátky, při nichž Judejci oslavovali Hospodina a připomínali si jeho spasitelné skutky, a zavede jiné, ke cti cizím bohům. Zruší zá-

vaznost Božího zákona a zavede zákon svůj. Neposlušnost svých rozkazů a nařízení stejně jako věrnost Hospodinu a jeho Zákonu bude trestat smrtí.

Bude to hrozná doba. Leč moc tyрана je *časově pevně omezena*. Časový údaj 'až do času a časů (možno chápat jako duál: dvou časů) a poloviny času' nám není dost průhledný. Je to zřejmě údaj symbolický. Lze však mít za to, že 'čas' znamená podobně jako v k. 4 (vv. 13.20.22.29) rok, a proto je možno též číst: 'rok a dva roky a půl roku', tedy tři a půl roku. Je to polovina sedmiletého období, které bylo považováno za míru plnosti (sr sedmiletý trest Nebúkadnesarův, kap 4). Nedokončené sedmileté období znamená, že akce ztroskotá, že tyran svého cíle nedosáhne, ač to bude doba těžkých zkoušek.

V údajích 'až do času a časů a poloviny času' vidí někteří vykladači určení doby od začátku Antiochovy tyranie v r. 168 př. Kr. nebo od znesvěcení chrámu r. 167 př. Kr. do znovuposvěcení chrámu r. 164 př. Kr. — V Novém zákoně je údaj 'čas a časy a polovina času' citován ve Zj 12,14. Že mu bylo rozuměno ve smyslu 'rok a dva roky a polovina roku' (tak také volně překládá ČEP), tedy tři a půl roku, lze soudit podle časových údajů v měsících a dnech, které jsou uvedeny v širší souvislosti: 42 měsíců (Zj 11,2 13,5); tisíc dvě stě šedesát dní (Zj 12,6). Obojí je tři a půl roku. Údaj však zřejmě ovlivnil i novozákonní výpovědi L 4,25 a Jk 5,17, které připomínají událost z 1Kr 17; proti 1Kr 18,1 uvádějí tři a půl roku (L) resp. tři roky a šest měsíců (Jk).

Bůh zasáhne včas, protivník bude zničen ('úplně vyhlazen a zahuben'). Božímu lidu *nastane nový věk*, věk svobody, v němž i ti, kteří jej dříve utiskovali, budou k němu vzhlížet a budou mu poddáni. Bude to vláda Mesiáše, která bude trvalá a věčná. O 'lidu svatých Nejvyššího' sr vk vv. 15—18.

²⁸ Řeč vykladače skončila, bylo řečeno vše, co Bůh chtěl Danielovi zjevit, dál už se Daniel ptát nemůže. Ač mohl poznat radostný výhled, přece to, co slyšel o době hrozného protiventství, kterým jeho lid musí projít, ho velice rozrušilo a naplnilo lítostí. Pochopil velký význam všeho toho, co viděl a slyšel. Bůh neopustí svůj lid, *je však třeba vytrvat*.

V. 28 pokládají někteří vykladači za *původní konec knihy*. Vede je k tomu jednak sdělení „Zde končí to slovo“, jednak poněkud odlišný literární a obsahový charakter dalších kapitol, a také i to, že zde končí aramejský text. Další kapitoly až do konce knihy jsou psány hebrejsky. Jiní

naopak zde vidí přípravu na další vidění. Vycházíme z předpokladu, že kniha vznikla spojením různých samostatně kolujících vyprávění a vidění, a proto v. 28 pokládáme pouze za ukončení vypsání vidění a výkladu.

Přechod z aramejštiny opět do *hebrejštiny* (hebrejsky je psána též k. 1—2,4a) nelze jednoznačně vysvětlit. Soudí se, že aspoň začátek a konec knihy musel být psán hebrejsky, aby byla kanonizována.

b) Vidění o beranu a kozlu

8,1—27

Daniel spatří ve vidění berana a kozla, kteří spolu zápasí. Dostane vysvětlení, že vidění se týká budoucího protiventství.

8 ¹ V třetím roce kralování krále Belšasara ukázalo se mně, Danielovi, vidění, po onom, které se mi ukázalo na počátku. ^{2 a} Viděl jsem ve vidění ^a — byl jsem ^b ve vidění ^b na hradě Šušanu v élamské krajině — ^c viděl jsem tedy ve vidění ^c, že jsem ^d u řeky Úlaje ^d. ³ Pozvedl jsem oči a spatřil jsem, hle, jeden ^e beran stál ^f před řekou ^f a měl dva rohy. ⁸ Ty rohy byly veliké ^g, jeden však byl větší než druhý; větší vyrostl jako poslední. ⁴ Viděl jsem berana trkat směrem ^h k moři, na sever a na jih. Žádné zvíře před ním neobstálo a nikdo nic nevyprostil z jeho moci. Dělal, co se mu zlíbilo, a vzmožil se.

⁵ Pozoroval jsem, a hle, ze západu přicházel kozel na celou zemi, ale země se nedotýkal. Ten kozel měl mezi očima nápadný roh. ⁶ Přišel až k dvourohému beranovi, kterého jsem viděl stát ⁱ nad řekou ⁱ. Přiběhl k němu silně rozzuřen. ⁷ Viděl jsem, že dostihl berana, rozlíceně do něho vrazil a zlomil mu oba rohy a beran neměl sílu mu odolat. Kozel ho povalil na zem a rozšlapal a nebyl nikdo, kdo by berana vyprostil z jeho moci. ⁸ Kozel se velice vzmožil. Když byl na vrcholu moci, zlomil se ten velký roh a místo něho vyrostly čtyři nápadné rohy do čtyř nebeských větrů.

⁹ Z jednoho z nich vyrazil jeden maličký ^j roh, který se velmi vzrůstal na jih a na východ i k ^k nádherné zemi ^k. ¹⁰ Vzmožil se tak, že sahal až k nebeskému zástupu ^l, srazil na zem část toho zástupu ^l, ^m totiž hvězd ^m, a rozšlapal je. ¹¹ Vypjal se až k veliteli toho zástupu ⁿ, zrušil každodenní oběť a

rozvrátil příbytek jeho svatyně. ¹² Zástup byl sveden ke vzpouře proti každodenní oběti. Pravdu srazil na zem a dařilo se mu, co činil. ¹³ Slyšel jsem, jak jeden svatý mluví. Jiný svatý se toho mluvícího otázal: „Jak dlouho bude platit vidění o každodenní oběti a o vzpouře, která pustoší a dovoluje šlapat po svatyni i zástupu?“ ¹⁴ Řekl mi: „Až po dvou tisících a třech stech večerech a jitrech dojde svatyně spravedlnosti.“

¹⁵ Když jsem já Daniel uviděl to vidění a snažil se mu porozumět, hle, postavil se naproti mně kdosi podobný muži ¹⁶ a uslyšel jsem ^o nad Úlajem ^o lidský hlas, který takto volal: „Gabrieli, vysvětli mu to vidění.“ ¹⁷ Přišel tedy tam, kde jsem stál; zatímco přicházel, byl jsem ohromen a padl jsem tváří k zemi. Řekl mi: „Pochop, lidský synu, že to vidění se týká doby konce.“ ¹⁸ Když se mnou mluvil, ležel jsem v mrákotách tváří na zemi. Dotkl se mě a postavil mě na mé místo. ¹⁹ Řekl: „Hle, sdělím ti, co se stane v posledním hrozném hněvu ^p, neboť se to ^q týká konce času. ²⁰ Dvourohý beran, kterého jsi viděl, ^r jsou králové médští a perští ^r. ²¹ Chlupatý kozel je král řecký a veliký roh, který měl mezi očima, je první král. ²² To, že se roh zlomil a místo něho vyvstaly čtyři, znamená, že vyvstanou čtyři království ^s z toho pronároda, ale nebudou mít jeho sílu.

²³ Ke konci jejich kralování,
až se naplní míra vzpurných ^t,
povstane král nestoudný,
který bude rozumět hádankám.

²⁴ Bude zdatný svou silou, a nejen svou silou,
bude přinášet neobyčejnou zkázu
a jeho konání bude provázet zdar.
Uvrhne do zkázy zdatné
a lid svatých.

²⁵ Obezřetně
a se zdarem bude jeho ruka listivě jednat;
ve svém srdci se bude vypínat,
nerušeně uvrhne do zkázy mnohé.
Postaví se ^u proti Veliteli velitelů,
avšak bude zlomen bez zásahu ruky ^u.

²⁶ Vidění o večerech a jitrech,
jak ti bylo pověděno, je pravdivé.
Ty pak podrž to vidění v tajnosti,
neboť se uskuteční za mnoho dnů.“

27 Já Daniel jsem zůstal bez sebe a byl jsem těžce nemocen po řadu dní. Pak jsem vstal a konal své povolání u krále. Žasl jsem nad tím viděním, ale nikdo to nechápal.

a-a × Th; + svého snu, O'. — b-b × O' Th V. — c-c × O' Th B. — d-d u brány Ajlamu, O'; nad Úbalem, Th; u brány Úlaje, V. — e + veliký, O'. — f-f před branou, O'; před Úbalem, Th; před bažinou, V. — s-s × O' V. — h + na východ, O'. — i-i u brány, O'; před Úbalem, Th; před branou, V. — j mocný, O' Th. — k-k severu, O'; zástupu (svatých?), Th ∞ V. — l, l hvězdám, hvězd, O'. — m-m × O'. — n O' rozšiřuje text, částečně i Th. — o-o mezi (? mnou a) Úbalem, Th. — p + proti synům tvého lidu, O'. — q + vidění, Th. — r-r :: sg, O' Th V. — s králové, O' Th V. — t jejich vzpoury, O' Th (< piš'ěhem místo ha-peš'atim, H. P V). — u-u O' i Th jinak.

(8,1) Da 5,1; 7,1 (2) : Neh 1,1; Da 8,16 (10) : Zj 12,4 (11)
: Joz 5,14; : Ex 29,38 (13) : Da 4,10 (16) Da 9,21 : L 1,26 (17)
: Ez 1,28 (18) : Mt 17,7 Zj 1,17 (20) v. 3 (23) : Dt 28,50 (24)
: Zj 17,17 (25) : Da 2,34 (26) : Zj 19,9; Da 12,4 (27) : Da 7,26

¹ⁿ Druhé Danielovo vidění je datováno do 'třetího roku' kralování Belšasara' — tedy dva roky po prvním vidění. Daniel je v tomto vidění přenesen do Šúšanu. Místo není náhodné. Je blíže určeno starobylým údajem 'v élamské krajině' a hrálo po zničení babylónské říše Peršany důležitou roli; stalo se sídelním městem perských králů. Byla tam též silná židovská kolonie.

O řece Úlaj se dozvídáme jen z Da 8. V blízkosti Šúšanu tekly dvě řeky: těsně při západní straně města Choaspes, ne daleko východní strany Eulaios. Podobnost názvu druhé nasvědčuje, že by se mohlo jednat o ni. To, že se Daniel nachází u řeky (sr Ez 1,1 Ž 137,1, ale i Sk 16,13), patrně napovídá, že je na místě, kde židé konávali svá shromáždění. Vodu potřebovali ke kultickému očišťování.

³⁻⁸ Tentokrát vidí Daniel dvě zvířata. Jsou přirozenější než ta, která viděl v prvním vidění. Není pochyby o tom, že jsou symboly mocností usilujících o vládu nad světem. První zvíře, které před Danielem vystoupilo, byl *statný beran*. Měl dva rohy nestejně velikosti a síly; mohutnější, který mu dopomáhal k vítězství, byl ten, který vyrostl později. Síla a moc berana byla nesmírná. Trkání k moři (tj. na západ), na sever a na jih znamená, že snadno pronikal na všechny strany, přemohl všechny národy, které se mu postavily do cesty (sr Dt 33,17). Není zmíněn východ; zřejmě proto, že tam neměl protivníka. Pojednou však byl zastaven novým protivníkem.

Symbolem tohoto protivníka je druhé zvíře. Má podobu *jednorohého kozla*. Přicházel ze západu, byl smělý a hbitý. Postupoval nesmírně rychle, jako by se ani 'země nedotýkal'. Jeho výrazný roh byl nebezpečný. Ani statný beran před ním neobstál. Kozel jej zcela zničil a sám se stal vládcem nad světem. Jeho vladařství trvalo, i když se nenadále velký roh zlomil. Nahradily jej čtyři nové.

To vše má *význam pro Boží lid*, který nežije izolovaně, ale uprostřed světového dění. Tento lid bude zasažen tím, co vidí Daniel dále.

⁹⁻¹⁴ Na jednom ze čtyř rohů vyrazil '*maličký roh*' (podobně jako mezi deseti rohy čtvrtého zvířete v prvním vidění, 7,8). Vyrostl a nabyl velkého významu. Své útoky zaměřil na jih a východ a napadl také '*nádhernou zemi*' (H. ha-*g'ebí*). Tímto názvem je zde označena země, kterou jako '*skvost*' (H. *g'ebí*) všech zemí (Ez 20,6) dal Hospodin svému lidu.

Titánství panovníka, jehož symbolem je onen maličký roh, bude nesmírné. Bude chtít vládnout nejen na zemi, ale i na nebi, rozhodovat nejen ve věcech lidských, ale i božských. Proto se bude vměšovat do kultů porobených národů a zavádět v nich své pořádky. Ve své bezmezní pýše 'srazí část hvězd na zem a rozšlape je'. Je nesnadné rozhodnout, zda jsou hvězdami míněny symboly božstev (sr Am 5,26) nebo podrobení panovníci (sr Nu 24,17 Mt 2,2). Spíše jde jen o obrazné vylíčení královny zpupnosti, ve které se stavěl přímo nad Boha (sr Da 11,36).

Titánský vladař se dokonce odváží vystoupit i proti '*veliteli toho zástupu*', kterým je míněn *sám Hospodin*. Toho srazit nedokáže, ale pokusí se odstranit jeho uctívání na zemi. Zakáže oběti, Hospodinův chrám vydrancuje a zasvětil jinému božstvu; ctitele Hospodinovy ('zástup' ve v. 12) bude nutit ke vzpouře proti Hospodinu. Boží pravdu tlumočenou Zákonem prohlásí za neplatnou. Na čas se mu bude dařit, nestihne ho hned žádný trest, dokonce se bude zdát, že své rouhavé dílo se zdarem dokončí.

Hrůza, kterou pustošitel působí, a zdar, který ho provází, děsí nejen Daniela, ale i '*svaté*', Boží posly a služebníky obklopující Boží trůn. Daniel slyší rozhovor. Jeden se ptá: '*Jak dlouho...?*' Z takto položené otázky vysvítá, že sice nepočítá s možností, že by se dílo pustošitele mohlo zdařit až do konce, avšak chce se ujistit, že to, co hrozného se už událo a co se

děje, nebude mít dlouhého trvání. Za otázkou lze slyšet touhu po ukrácení času svévole (Mt 24,22). Odpověď je tajemná. Číslo 2.300 je nejspíše součet pravidelných večerních a ranních obětí (den začínal večerem) tedy 1.150 dní, což je zhruba tři roky a dva měsíce. Je pravděpodobné, že se v něm skrývá doba od znesvěcení jeruzalémského chrámu do jeho opětného posvěcení, a zřejmě chce vyjádřit, že hrozné dílo za nedlouhý čas ztroskotá a svého cíle nedojde (sr vk 7,23—27).

^{15—18} I tentokrát se Daniel marně snaží vidění porozumět (sr 7,16). Avšak ten, který mu vidění dal, mu dává také pomoc. Daniel uviděl před sebou 'někoho', kdo nepatřil do lidského světa, ale přece byl 'podobný muži' (H. *geber*). Bůh dává člověku pomoc takovým způsobem, aby člověk mohl pochopit. Hlas, který přikazuje nebešťanu v podobě muže, aby vložil vidění, je lidský hlas. Přitom náleží dárci vidění — nebeskému Vládci.

Určený vykladač má jméno *Gabriel*. V tom jménu slyšíme názvuk na výraz 'muž'; lze je přeložit buď jako 'muž Boží' nebo 'Bůh je mocný' (sloveso *g-b-r* = být mocný). V knize Daniel se setkáváme s ojedinělým jevem ve Starém zákoně, že jsou zde uvedena jména nebešťanů či andělů. Kromě Gabriela, jehož jméno se vyskytuje ještě v 9,21, je jmenován Míkael (Michael, K; 10,13.21 a 12,1). Zatímco Míkael vystupuje jako ochránce Božího lidu, Gabriel je zprostředkovatel Božího zjevení nebo zjevovatel Boží vůle (sr též L 1,19.26).

V mimokanonické literatuře se setkáváme ještě s dalšími jmény andělů. Míkael a Gabriel patří mezi sedm *archandělů*, vůdců andělských sborů. Jsou jmenováni i v Novém zákoně.

Gabriel oslovuje Daniela „lidský synu“ (sr Ez 2,1.3 aj.), zde ve významu 'člověk', příslušník lidského rodu. Přítomnost Nejvyššího je tak mocná, že Daniela sráží k zemi a uvádí do mrákotného stavu (sr Gn 15,12). Avšak Bůh jej skrze svého posla pozvedá a uschopňuje, aby mohl stát před jeho tváří (sr Iz 6,6).

^{19—22} Gabriel mluví o 'posledním hrozném hněvu'. Tím dává Danielovi na srozuměnou, že vidění ohlašuje velmi těžkou dobu pro lid. Obrat 'hrozný hněv' znamená takové Boží rozhodnutí, v němž Bůh již nehodlá dále snášet nepravost a hřích, a potrestá je (sr Ž 38,4 Iz 10,5 13,5 Jr 10,10 Na 1,6 Abk

3,12). Trápení a protivenství nepřichází na lid pro nic za nic, ale za jeho hřích. Bůh si tak svůj lid také pročistuje.

Nástrojem Božího hněvu bude tentokrát '*nestoudný král'* (v. 23) z 'řeckých vládců'. Není jmenován, lze v něm však zřetelně rozpoznat Seleukovce Antiocha IV. Epifana. Ale vidění nehovoří jen o něm. Líčí též dobu před jeho vystoupením, v níž může lid okoušet Boží trpělivost; události, které se kolem dějí, jej vyzývají k pokání.

Beran s dvěma nestejně velkými rohy zobrazuje podle výslovného výkladu Gabrielova epochu médskou (menší roh) a perskou (větší roh). Tehdy Peršané ovládli Přední Orient i zemi Božího lidu. Boží lid neomezovali v jeho životě a vyznávání. Horší byla další epocha, řecká. Ji zobrazuje chlupatý kozel. Jeho velký ničící roh znázorňuje prvního krále této epochy, Alexandra Velikého, který pojednou vyvstal, zničil perskou velmoc a jako vítr se hnál ve vítězném tažení na východ. Ale ani vystoupení Alexandra se ještě Božího lidu citelně nedotklo. Potíže nastaly, když po smrti Alexandrově (r. 323 př. Kr., sr zlomení velkého rohu) se jeho říše rozpadla mezi jeho nástupce — díadochy (představované ve vidění čtyřmi novými rohy, které kozlovi narostly místo zlomeného velkého rohu). Ač neměli Alexandrovu sílu, pro Boží lid *znamenali krušnou dobu*. Palestina, zprvu pod nadvládou egyptských Ptolemaiovců, se později (r. 198 př. Kr.) dostala pod vládu syrských Seleukovců, z nichž vzešel Antiochos IV. Epifanés.

Vidění nepodává souvislý historický přehled obou epoch. Vybírá si z jejich historie jen to, co slouží k podání zvěsti. Zároveň tuto *historii teologizuje*, a tím ji přenáší do 'nadčasové roviny' v tom smyslu, že jí dává schopnost oslovovat i v jiných dobách.

Zdá se, že symboly obou epoch, perské a řecké, mají *astrologický základ*. Podle astrologické geografie měla každá země své souhvězdí. Za souhvězdí Peršanů bylo považováno souhvězdí berana či skopce. Řekové jsou zastoupeni tou částí veleříše, jejíž pozdější vládcové nejpronikavěji zasáhli do dějů Božího lidu, totiž Sýrii, za jejíž souhvězdí byl považován kozoroh (sr Bentzen 37).

^{23—25} Slova „ke konci jejich kralování“ neznamenaají konec Seleukovské říše, nýbrž ohlašují *vypřeholení události*, případně skončení nadvlády Seleukovců nad zemí Božího lidu. Před tím

však „se naplní míra vzpurných“. Svědek přitom nemyslí na nepřátele Božího lidu (anebo, pokud na ně myslí, tedy až v druhé řadě), nýbrž na nevěrné a neposlušné z Božího lidu a jeho představitele, kněze a učitele, kteří hledají svůj prospěch a hašteřivostí a proradností byli svůdci a ne vůdci lidu. 'Král nestoudný' bude jednat bezohledně, nebude se ničeho štítit. Bude 'rozumět hádankám' (H. *měbín chidót*), to znamená, že bude schopen bystrého myšlenkového úsudku, kterého bude umět chytře, ale také vychytrale a lstivě použít. Velice tvrdě bude sužovat Boží lid. Jeho dílo se mu bude dařit. Mnohé zahubí, mnohé svede. Vzroste ve své pýše a bude se domnívat, že si může všechno dovolit. Postaví se proti Hospodinu, 'Veliteli velitelů'. Ale z Boží ruky se nevykme. Zemře bez lidského zásahu.

Antiochos IV. Epifanés *zemřel* r. 164 př. Kr. na svém tažení do Perzie, kde se marně pokoušel zmocnit pokladů Naneina (Artemidina) chrámu v Elymaidě. V jeho smrti byl viděn Boží trestný zásah (sr 1Mak 6 2Mak 9).

²⁶ Ujistění o *pravdivosti vidění* má zpečetit jeho věrohodnost: Jistě se tak stane. Bůh nevyhladí svůj lid. Po přejití 'vichřic hněvu', způsobených hříchy lidu, Bůh svůj lid opět přijme. Dílo zhoubce se nezdaří. Příkaz utajit výklad o trvání stanovené doby (v. 13n) chce zabránit svévolnému a netrpělivému vypočítávání dat.

²⁷ Vysvětlení Daniela tak *ohromí a ochromí* (sr 7,28), že po nějaký čas není schopen konat ani svou běžnou službu. Ale i potom je tím jeho mysl naplněna. Jeho okolí samozřejmě nemůže jeho stav pochopit.

c) Danielova modlitba

9,1—27

Daniel se hrozí Božího trestu a modlí se za odpuštění hříchů. Bůh mu zjevuje věci příští včetně znesvěcení chrámu.

9 ¹ V prvním roce vlády Darjaveše ^a syna Achašvérošova ^b, který byl médského původu a byl králem nad královstvím kaldejským, ^{2 c} v tom prvním roce jeho kralování ^c jsem já, Da-

niel, porozuměl z knih počtu roků, o nichž se stalo slovo Hospodinovo proroku Jeremjášovi; vyplní se, že Jeruzalém bude po sedmdesát let v troskách. ³ Obrátil jsem se k Panovníku Bohu, abych ho vyhledal modlitbou a prosbami o smilování v postu, žíněném rouchu a popelu.

⁴ Modlil jsem se k Hospodinu, svému Bohu, a vyznával se mu slovy: „Ach, Panovníku, Bože veliký a hrozný, který dbáš na smlouvu a milosrdenství vůči těm, kteří tě milují a dodržují tvá přikázání! ⁵ Zhřešili jsme a provinili se, jednali jsme svévolně, bouřili se a uchýlili od tvých přikázání a soudů. ⁶ A neposlouchali jsme tvé služebníky proroky, kteří mluvili ve tvém jménu našim králům, našim velmožům, našim otcům a všemu lidu země. ⁷ Na tvé straně, Panovníku, je spravedlnost, na nás je zjevná hanba až do tohoto dne; je na každém judském muži, na obyvatelích Jeruzaléma, na celém Izraeli, na blízkých i dalekých, ve všech zemích, do nichž jsi je rozehnal pro jejich zpronevěru, které se vůči tobě dopustili. ⁸ Hospodine ^d, na nás je zjevná hanba, na našich králich, na našich velmožích a na našich otcích, neboť jsme proti tobě zhřešili. ⁹ Na Panovníku, našem Bohu, závisí slitování a odpuštění, neboť jsme se bouřili proti němu, ¹⁰ neposlouchali jsme Hospodina, našeho Boha, a neřídili se jeho zákony ^e, které nám vydával skrze své služebníky proroky. ¹¹ Celý Izrael přestoupil tvůj zákon a odchýlil se a neposlouchal tebe. Na nás je vylita kletba a zlořečení, jak je o tom psáno v zákoně Mojžíše, Božího služebníka, protože jsme proti tobě hřešili. ¹² Dodržel jsi své slovo, které jsi promluvil proti nám a proti našim soudcům, kteří nás soudili, že uvedeš na nás zlo tak veliké, že takové nebylo učiněno pod celým nebem; tak bylo učiněno v Jeruzalémě. ¹³ Jak je psáno v zákoně Mojžíšově, přišlo na nás všechno to zlo. Neprosili jsme Hospodina, svého Boha, o shovívavost a neodvrátili se od svých nepravostí a nejednali prozíravě podle jeho pravdy. ¹⁴ Proto Hospodin bděl nad tím zlem a uvedl je na nás, neboť Hospodin, náš Bůh, je spravedlivý ve všech svých činech, které koná, ale my jsme ho neposlouchali. ¹⁵ Nyní, Panovníku, náš Bože, který jsi svůj lid vyvedl z egyptské země pevnou rukou, a tak sis učinil jméno, jaké máš až dodnes, zhřešili jsme, byli jsme svévolní. ¹⁶ Panovníku, nechť se prosím podle tvé veškeré spravedlnosti odvrátí tvůj hněv a tvé rozhořčení od tvého města Jeruzaléma, tvé svaté hory, neboť pro naše hříchy a viny našich otců je Jeruzalém a tvůj lid tupen všemi, kteří jsou ko-

lem nás. ¹⁷ Nyní tedy, Bože náš, slyš modlitbu svého služebníka a jeho prosby o smilování a rozjasni tvář nad svou zpusťošenou svatyní, kvůli sobě, Panovníku. ¹⁸ Nakloň, můj Bože, své ucho a slyš, otevři své oči a viz, jak jsme zpusťošení my i město, které se nazývá tvým jménem. Vždyť ne pro své spravedlivé činy ti předkládáme své prosby o smilování, ale pro tvé velké slitování. ¹⁹ Panovníku, slyš! Panovníku, odpusť! Panovníku, pozoruj a jednej! Neprodlévej! Kvůli sobě, můj Bože! Vždyť tvé město i tvůj lid se nazývá tvým jménem.“

²⁰ Ještě jsem rozmlouval a modlil se, vyznával hřích svůj i hřích Izraele, svého lidu, a předkládal Hospodinu, svému Bohu, své prosby o smilování za svatou horu Boží, ²¹ tedy ještě jsem rozmlouval v modlitbě, když Gabriel, ten muž, kterého jsem prve viděl ve vidění, spěšně přilétl a dotkl se mě v době večerního obětního daru. ²² Poučil mě, když se mnou mluvil. Řekl: „Danieli, nyní jsem vyšel, abych ti posloužil k poučení. ²³ Prve při tvých prosbách o smilování vyšlo slovo a já jsem přišel, abych ti je oznámil, neboť jsi vzácný Bohu. Pochop to slovo ^f a rozuměj vidění ^f.“

²⁴ Sedmdesát týdnů let je stanoveno tvému lidu a tvému svatému městu, než bude skoncováno s nevěrností, než budou zapečetěny hříchy, než dojde k zproštění viny, k uvedení věčné spravedlnosti, k zapečetění vidění a proroctví ^g, k pomazání svatyně svatých.

²⁵ Věz a pochop! Od vyjití slova o navrácení a vybudování Jeruzaléma až k pomazanému ^h vévodovi uplyne sedm týdnů. Za šedesát dva týdny bude opět vybudováno prostranství a příkop. Ale budou to svízelné doby.

²⁶ Po uplynutí šedesáti dvou týdnů bude pomazaný ⁱ zahlazen a ^j nebude již. Město a svatyni vvrhne do zkázy lid vévody, který přijde ^l.

Sám skončí v povodni,
ale až do konce bude válka.
Je rozhodnuto o pustošení.

²⁷ Vnutí svou smlouvu mnohým
v jednom týdnu
a v polovině toho týdne
zastaví obětní hod i ^k oběť přídavnou ^k.

¹ Hle, pustošitel na křídlech ohydné modly ^l, než se naplní čas a na pustošitele ^m bude vylito rozhodnutí.“

a Dareia, O' (:: 6,1 pozn.^a) Th V. — ^b Xerxova, O'; Asvérova, Th V. — ^{c-c} X Th. — ^d + u tebe je naše spravedlnost, Th. — ^e :: sg, O' V. — ^{f-f} X O'; nebo: a poučuj o vidění. — ^g dosl. proroka; X O'. — ^h ke Kristu, V (< O' Th). — ⁱ pomazání, O' Th; Kristus, V. — ^{j-j} překlady se různí. — ^{k-k} úlitbu, O' Th. — ^{l-l} V chrámě bude ohavnost zpusťení, O' Th V. — ^m zpusťení, O' Th V.

{9,1} : Da 11,1 {2} Jr 25,11n 29,10 {3} : Neh 1,4 {4} : Neh 1,5n; : Dt 7,9,21; : Ex 20,6 {6} 2Pa 36,15n : Ezd 9,11; Neh 9,34 {7} : Ex 34,7 {9} : Neh 9,17 Z 86,15 {11—14} : Iz 1,4—7 Lv 26,14—18 {14} Neh 9,33 {15} Ex 12,41n 20,2; Dt 4,34 Jr 32,21 {16} Z 31,2; Pl 2,15n Z 44,14 {17} Nu 6,25 {18} : 2Kr 19,16; : Lv 26,40nn {21} Da 8,16 : L 1,26 {27} >Mt 24,15 Mk 13,14 : Da 12,11 L 21,20

^{1—3} Bůh nově oslovuje Daniela „v prvním roce vlády Darjaveše, syna Achašvérošova, který byl médkého původu“. Tohoto krále nelze historicky doložit. K postavě *Darjaveše médkého* sr vk 6,1. Údaj má 'datovat' poznání, kterého se Danielovi dostalo, do doby hned po pádu babylónské říše, tedy do doby, kdy se mělo vyplnit to, co oznámil Jeremjáš o času zajetí a zpusťování jeruzalémského chrámu (Jr 25,11n 29,10). Daniel je skrze Jeremjášovo proroctví osloven Bohem. Nechápe však dosah Božího jednání. Uvědomuje si hříšnost a bídu lidu i Boží svatost. Setkání se slovem živého Boha ho vede ke kající modlitbě, již zároveň prosí Boha, aby mu dal pochopit jeho jednání a slitoval se nad lidem. Je mu dáno, aby pochopil aktuálnost Jeremjášova proroctví i pro pozdější dobu (sr vk vv. 24n).

Půst býval doprovodným projevem kající modlitby (1S 7,6 Jr 14,12 Neh 1,4), ale také přípravou na přijetí Božího zjevení (sr Ex 34,28 Dt 9,9, ale i 1Kr 19,8).

^{4—19} I když se *Danielova modlitba* stylem liší od ostatního textu (je tu patrně použito starší liturgické modlitby) a vnějšně se jeví, jako by s oddílem, do něhož je vložena, nesouvisela, má zde své organické místo. „Bez této modlitby by Danielově knize něco podstatného chybělo“ (Porteous). Modlitební zápas za Boží lid je charakteristický pro pravého proroka a Božího svědka vůbec. Bez modlitebního zápasu nemůže člověk porozumět Božímu jednání.

Danielova modlitba, která je „liturgický drahokam ve formě i výrazu“ (Montgomery), je obdobná s kajícími modlitbami Jeremjáše (32,16—25), Ezdráše (9,6—15) a Nehemjáše (1,5—11). Hned v úvodu modlitby je výrazně připomenuta Boží smlouva (H. *b'rit*) a milosrdenství (H. *chēšed*). Smlouvou zavázal Hospodin sebe i svůj lid: sebe k ochraně lidu, péči o něj a přebývání s ním, svůj lid k poslušnosti. Hospodin smlouvu neporušil, provázal lid svým milosrdenstvím. Zato lid se smlouvě zpronevěřil. Opustil věrnost Bohu, vzepřel se proti němu, stal se neposlušný — a v neposlušnosti zatvrzele trvá. Nikdo z lidu není bez viny: vůdcové ani prostý lid, otcové ani synové, bydlící v zaslíbené zemi ani rozptýlení mezi národy. Všichni zhřešili. Vždyť zpronevěra jedněch poskvřňuje i druhé, kteří jsou k ní neteční. Nemohlo to prostě jinak dopadnout, než že na všechny lid dolehlo zlo, které ohlásil Hospodin těm, kdo jeho smlouvu porušují (sr Lv 26,14—39 Dt 28,15—68). Lid nemůže naříkat na svého Boha, ale jen sám na sebe. Hospodin jednal pravdivě a spravedlivě. To Daniel za všechny lid vyznává. Pokořuje se před Bohem a přiznává jeho právo. Dovolává se Boží smlouvy, která byť porušena ze strany lidu, nebyla zrušena ze strany Boží, a tedy platí. Ani nejtvrdějším trestem nechce Bůh svůj lid zničit, nýbrž napravit. On trestá, ale také se nad kajícími a souženými slitovává. Neopustí lid, který vyvedl z Egypta a který přes všechnu jeho tvrdošijnost vedl a spravoval. Vždy znovu se k němu skláněl a nad ním smilovával — a v tom je naděje, že i nyní se k lidu přiznává, že nad ním rozjasní svou tvář (sr Nu 6,25), tzn. že mu bude přítomen a dá mu požehnání. Ne pro nějaké zásluhy lidu, ale ze své milosti. Proto modlitba vyúsťuje (vv. 16—19) v úpěnlivou, ale nadějeplnou prosbu o smilování. Jen v této modlitbě je v knize Daniel užito Božího jména Hospodin (*jahve*).

^{20—23} Ještě než Daniel skončil modlitbu „za svatou horu Boží“, tedy za jeruzalémský chrám a Boží lid, který se v něm

shromažďoval, přistoupil k němu Boží posel Gabriel, který mu z Božího pověření už jednou vyložil vidění (Da 8,16nn), aby mu podal *výklad Jeremjášovy zvěsti*. Bezprostřednost je vyjádřena slovy „spěšně přilétí“. Hospodin mluví s Danielem skrze svého posla. Je v tom Boží ohled na člověka. Přichází k němu tak, aby člověk byl s to ho přijmout. Doba večerního obětního hodů, v níž posel přichází, byla dobou modliteb a modlitebního očekávání Božího zjevení.

Gabriel dává Danielovi na srozuměnou, že jeho příchod je Boží odpovědí. Daniel našel u Boha zvláštní milost: stal se *Bohu 'vzácným'* (H. *ch^amudót*), Bůh si jej zamiloval a Gabriel je poslán, aby mu tlumočil Boží slovo.

^{24—27} Výklad Jeremjášova slova podaný Gabrielem je příkladem *aplikace a aktualizace* prorocké zvěsti. Ukazuje, jak tato zvěst chce a může oslovovat i v jiných dobách, než ve kterých byla řečena. Oslovovala čtenáře Antiochovy doby, stejně jako oslovuje křesťany v různých situacích, v nichž se v průběhu dějin ocitli a ocitnou.

Sedmdesátka stejně jako sedmička byly považovány spíše za symbol než za skutečný počet. Proto změna let na '*sedmičletí'* (či '*týdny let'*) nebyla ničím, nad čím by se židovský čtenář Danielovy knihy podivil. Ostatně skutečnost, že po návratu z babylónského zajetí nenastala očekávaná '*mesiášská doba'*, tj. doba věrnosti a poslušnosti Božího lidu, že naopak lid upadal do nových provinění, nepravostí a hříchů, nutila obracet zrak do budoucna, kdy tato doba přijde, kdy bude zahlazen hřích, kdy lid dojde odpuštění a bude nastolena spravedlnost; lidé budou mít Boží zákon '*vepsaný do srdce'* (Jr 31,33) a chrám bude sloužit pravé bohoslužbě a bude vpravdě dům modlitby (Iz 56,7).

Výkladová metoda, použitá zde pro časový údaj z Jr 25,11n, spočívá (podobně jako u výkladu *mené mené teqél újarsin* v Da 6,25nn) na možnosti, kterou poskytuje hebrejský text napsaný jen souhláskami, totiž číst je s jinými samohláskami. Souhláskový výraz *š-b-'j-m* je zde čten dvojmo: jednak *šib'im* = sedmdesát, jednak *šáb'im* = týdny (v. 2:24). Odpoutává tím prorocký výrok od konkrétní dějinné situace a činí jej stále živým a aktuálním.

Úsek '*sedmdesáti týdnů let'* je rozdělen na *tři nestejně dlouhá období*. Rozdělení na tři díly se v bibli vyskytuje častěji

(např. Dt 19,2 Sd 7,16 Zj 8,10.12) a značí zřejmě všeobsáhlou. Zde označuje dobu přípravy k nastolení Božího království: po počátečním impulsu (I. údobí — sedm sedmiletí) přes následující období budování a zápasů (II. údobí — šedesát dvě sedmiletí) k vyvrcholení hrozného utrpení na konci starého věku a nastolení nového věku (III. údobí — jedno sedmiletí). Konkrétním znázorněním celé této doby je běh dějin od babylónského zajetí k vystoupení Antiocha IV. Epifana a k znesvěcení a znovuposvěcení chrámu. V 'pomazaném vévodovi' prvního údobí (tj. od zajetí po jeho ukončení) mohli čtenáři vidět buď Kýra (Iz 45,1), který propustil Boží lid ze zajetí (Ezd 1,1n), nebo Zerubábel (Ag 2,23 [= 24 K]), který byl vůdcem lidu vracejícího se ze zajetí (Ezd 2,1n) anebo velekněze Jóšuu (Za 6,11nn), za něhož byl budován jeruzalémský chrám. Druhé údobí je nejdelší; je obdobím budování chrámu a města, které má být dobře uspořádáno, ohraničeno a zajištěno (prostranství a příkop). Ale je i dobou zpronevěr lidu a těžkostí. Končí smrtí dalšího 'pomazaného', v níž mohla být právem spatřována vražda velekněze Oniase III. r. 170 př. Kr. Za vévodu, který během třetího údobí uvrhne zemi do zkázy a v polovině tohoto období znesvěť chrám, mohl (a patrně také měl) být pokládán Antiochos IV. Epifanés (sr. vk Da 7,23—27 8, 23—25). Tento vévoda je totožný s 'pustošitelem', který se vznáší 'na křídlech ohydné modly' podobně jako Hospodin 'se vznáší na perutích větru' (Ž 18,11). Vévoda-pustošitel chce likvidovat Hospodina a víru v něho a vnutit lidu nové učení a novou víru. Plán se mu nezdaří, rozpoutá však neustálý boj až 'do konce času'. Je zde patrně narážka na povstání Maka-bejců. Až se naplní čas, Hospodin sám zničí pustošitele. Věrný lid bude zachráněn.

Křesťanům je podaný výklad 'sedmdesáti týdnů let' poukazem na dílo, které Bůh učinil v příchodu 'pomazaného' Ježíše z Nazarétu, v němž „mnohem dokonalejší vysvobození lidu Božího z hříchu, smrti a tyranství ďáblova způsobeno býti mělo“ (Kv), než bylo vysvobození z Babylóna. Starší křesťanští vykladači viděli v zahlazeném pomazaném (v. 26) ukřižovaného Ježíše a ve zkáze města a svatyně zničení Jeruzaléma v r. 70 p. Kr.

V hebrejském textu je užito nepřeložitelné slovní hříčky ve slově pustošitel (H. *m^ešómém*). Antiochos násilně zaváděl kult Dia Olympského, který byl totožný s kenaansko-foinickým Baalem nebes, H. Baal-šámém. Ten, který prosazuje Baala-šáméma, je pustošitel — *m^ešómém*.

d) Muž ve lněném oděvu

10,1—21

Viděním zděšený Daniel je posílen, aby mohl vyslechnout výklad vidění.

10 ¹V třetím ^aroce vlády Kýra, krále perského, bylo Danie-
lovi, který byl pojmenován Beltšasar, zjeveno slovo. A to slo-
vo je pravdivé; ^btýká se velké strasti. Pochopil to slovo ^b. Po-
chopení mu bylo dáno ve vidění.

²V těch dnech jsem já, Daniel, truchlil po celé tři týdny.
³Chutný chléb jsem nejedl, maso a víno jsem nevzal do úst,
ani jsem se nepotíral mastí až do uplynutí celých tří týdnů.

⁴Dvacátého čtvrtého dne prvního měsíce jsem byl na břeh-
hu veliké řeky zvané Chidekel ^c. ⁵Pozvedl jsem oči a spatřil
jsem, hle, jakýsi muž oblečený ve lněném oděvu. Na bedrech
měl pás z trpytivého zlata z Úfazu. ⁶Tělo měl jako chryso-
lit ^d, tvář jako blesk, oči jako hořící pochodně, paže a nohy
jako lesknoucí se bronz a zvuk jeho slov byl jako hrozný hluk.
⁷Já, Daniel, jsem to vidění viděl sám. Muži, kteří byli se mnou,
žádné vidění neviděli, ale padlo na ně veliké zděšení a uprchli
do úkrytu ^e. ⁸Zůstal jsem sám a viděl jsem to veliké vidění,
ale nezůstala ve mně síla. Velebnost mé tváře se změnila a by-
la zcela porušena; nezachoval jsem si sílu. ⁹^fSlyšel jsem
zvuk jeho slov a jak jsem zvuk jeho slov uslyšel ^f, přišly na mě
mrákoty a padl jsem ^g na tvář, totiž ^g tváří na zem. ¹⁰A hle,
dotkla se mě ruka a ^h zatřásla mnou, takže jsem se pozvedl ^h
na kolena ⁱ a dlaně rukou ⁱ. ¹¹Muž mi řekl: „Danieli, muži
vzácný, pochop slova, která k tobě budu mluvit. Stůj na svém
místě. Jsem poslán k tobě.“ Když se mnou mluvil to slovo, stál
jsem a chvěl jsem se. ¹²Řekl mi: „Neboj se, Danieli, neboť
od prvního dne, kdy ses rozhodl porozumět a pokořit se před
svým Bohem, byla tvá slova vyslyšena a já jsem proto přišel.
¹³Avšak ochránce perského království stál proti mně po jedena-
dvacet dní. Dokud mi nepřišel na pomoc Mikael, jeden z před-
ních ochránců, ^j zůstal jsem tam u ^j perských králů. ¹⁴Přišel
jsem, abych tě poučil o tom, co potká tvůj lid v posledních
dnech, neboť vidění se týká těchto dnů.“

¹⁵Když ke mně promluvil tato slova, sklonil jsem tvář
k zemi a oněměl jsem. ¹⁶A hle, ^k kdosi podobný lidským sy-

nům^k se dotkl mých rtů. Otevřel jsem ústa a promluvil k tomu, který stál proti mně: „Můj pane, pro to vidění mě sevřely křeče a nezachoval jsem si sílu.“¹⁷ Jak by mohl služebník tohoto mého pána mluvit s tímto mým pánem? Od té doby není ve mně síla a nezůstal ve mně dech.“¹⁸ Opět se mě dotkl kdosi, kdo vypadal jako člověk, a dodal mi sílu.¹⁹ Řekl: „Neboj se, muži vzácný, pokoj tobě! Vzchop se, vzchop se!“ Když se mnou mluvil, nabyl jsem síly. Řekl jsem: „Ať můj pán mluví, neboť jsem již posílen.“²⁰ Řekl: „Viš, proč jsem k tobě přišel? Nyní se opět vrátím, abych bojoval s ochráncem Peršanů. Odcházejím, a hle, přichází ochránce Řeků.“²¹ Zajisté, oznámím ti, co je zapsáno ve spisu pravdy. Není nikoho, kdo by mi dodával sílu v těch věcech, kromě vašeho ochránce Míkaela.“

^a prvním, O'. — ^{b-b} a velická síla a (věta pokračuje), Th ∼ O' V (obširněji). — ^c Tigris, O' V (též Th vedle Chidekel). — ^d tak V; tharsis, O' Th (přepis). — ^e ve spěchu, O'; ve strachu, Th. — ^{f-f} Neslyšel jsem zvuk jeho řeči, O'. — ^{g-s} × O' Th. — ^{h-h} zdvihla mě, O' Th. — ⁱ⁻ⁱ × O' Th. — ^j nechal jsem ho tam u velitele, O' ∼ Th. — ^{k-k} cosi podobného lidské ruce, O'.

{10,1} Da 1,7 4,5 {4} Gn 2,14 {6} : Zj 1,15 {9} Da 8,18 : Zj 1,17
{11} Da 9,23 10,19 {12} Zj 1,17; Da 9,3n.23 : Sk 10,4 {13} v. 21
Da 12,1 Ju 9 Zj 12,7; : Joz 5,14 {14} : Da 9,22 {15} : Ž 39,10
{16} : Da 8,15; : Iz 6,7 {19} Da 9,23 10,11; Sd 6,23 : L 24,36
J 20,19; Dt 31,7 {20} v. 13

¹⁻³ Poslední Danielovo vidění, které je vyličeeno nejobširněji (k. 10—12), je datováno do třetího roku vlády Kýra, krále perského. Datum nesouhlasí s údajem v 1,21, podle něhož byl Daniel na královském dvoře pouze 'do prvního roku vlády Kýra'. Časové nesrovnalosti však nejsou podstatné pro zvěst knihy (sr vk 2,1—13 exkurs). Datování v 10,1 chce umístit vidění na sklonek Danielova života. Daniel je zde jmenován také svým babylónským jménem Beltšasar (v druhé polovině knihy jen zde!). Zřejmě tím má být doloženo, že je to tentýž Daniel, který byl jako 'mudrc' již na dvoře babylónských králů, a němž se mluví v první polovině knihy. Postava tohoto od Boha zvlášt obdarovaného (Da 1,17) a Bohem milovaného (9,23) muže má už sama zaručovat, že slovo jím tlumočené je 'pravdivé', tzn. slovo Bohem promluvené a zjevené. Bylo mu zjeveno *závažné slovo* o 'veliké strasti', o porobě, ponížení a utrpení lidu. Není řečeno, jakým způsobem. Popsáno bude jen vidění, jímž se mu dostalo výkladu.

Zjevené slovo Daniela *skličuje a děsí*. Naplňuje ho bolesti; odmítá vše, co patří k pohodě a radosti. V kající prosbě za lid setrvává po tři týdny. Zároveň svým kajícím jednáním prosí o to, aby zjevenému slovu porozuměl (sr vk 9,1—3).

⁴⁻¹⁴ První měsíc, počítáno od jarní rovnodennosti, byl nisan, v jehož polovině se slavil hod beránka. Vidění se tedy Danielovi dostává patrně krátce po těchto svátcích, které měly zvěstovat a *zpřítomňovat* Božím lidu Hospodinovu péči, ochranu a moc. Daniel je strávil v pokání.

Podobně jako při vidění, o němž je psáno v k. 8, nachází se u řeky — tentokrát je tou řekou *Chidekel*, zmíněný ve Starém zákoně ještě v Gn 2,14, kde je uveden jako jeden z toků vycházejících z edenské zahrady; bývá ztotožňován s Tigridem. Daniel není k řece přenesen ve vidění (jako v 8,2), nýbrž vidění je mu dáno, když u řeky spolu s jinými stojí. Získává je pouze on sám, ostatní nevidí nic, jen pocítují hrůzu (sr Sk 9,7) a rozutekou se schovat. Zjeví se mu 'jakýsi muž'. Jeho Iněný oděv připomíná Božího posla — píše z Ezechielova vidění (Ez 9,2n.11 10,2,6n). Zvláštní zjev onoho muže, který má něco podobného s bytostmi z Ez 1, ukazuje na nebeštana. Není uvedeno jeho jméno, svou funkci i jednáním však odpovídá Gabrielovi. Jako on přichází proto, aby podal výklad toho, co bylo Danielovi zjeveno (sr 8,16.19 9,21.23) a podobným způsobem také Daniela oslovuje (8,22n : 10,11).

Někteří novodobí vykladači mají za to, že muž ve vidění je 'nebeská bytost *vyššího řádu* než Gabriel', a starší křesťanští vykladači v něm viděli přímo zjevení Ježíše Krista (Jeffery), avšak vůči Danielovi nemá jiný úkol, než být zvěstovatelem, a v nebeském zápase není svrchovaný; potřebuje pomoci Míkaela, se kterým stojí v jedné řadě.

Zvěstovatel byl Bohem poslán hned, jakmile se Daniel začal postit a zatoužil po pochopení Božích úmyslů s Izraelem. Dostavil se však *až za tři týdny* (v. 13; sr dobu Danielova postu, v. 3). Zdržení způsobil 'ochránce perského království'. Je tu užito dobové představy, že každý národ má svého andělského ochránce, který nad ním bdí a který ho reprezentuje. Tato představa má patrně kořeny již ve starém izraelském přesvědčení, že pohanské národy mají své bohy (sr Dt 4,7); je to z Hospodinova dopuštění (sr Dt 29,25 [= 26 K]), a tyto bohové jsou Hospodinu, Bohu bohů (Dt 10,17) podrobeni. Smyslem této

představy je ukázat, že osudy a události na zemi nejsou chaotické a nahodilé, ale mají svůj řád, smysl a cíl. Jsou jednak odrazem (reflexí) jednání a zápolení v nebeské (transcendentní) sféře, jednak jsou pod její kontrolou. Svrchované slovo nade vším má Hospodín.

Ochránce perského království, stejně jako později ochránce Řeků (v. 20), zůstává bezejmenný. Není také výslovně uvedeno, proč stál proti poslanému zvěstovateli. Ize však ze souvislosti vyrozumět, že *chtěl zabránit*, aby Daniel přijal pro svůj lid poselství o Boží ochraně, které by jej i lid posílilo a učinilo odolným vůči Peršanům. Úsilí ochránce perského království se nezdařilo, protože zvěstovateli účinně zasáhl ku pomoci ochránce Izraele, Míkael. Tento ochránce je nejmocnější ze všech. Už jeho jméno je charakteristické. Znamená: Kdo je jako Bůh. Vyznává tím, v čí síle a ve jménu koho jedná. Jako ochránce lidu a Božích řádů zná Míkaela i Nový zákon: Ju 9 a Zj 12,7.

¹⁵⁻²¹ Setkání s Božím zvěstovatelem a skrze něho vlastně se zjevení Boha samého opět sráží Daniela k zemi v úctě i v sevržení (sr 8,18). Každé setkání s Božím zjevením člověka přemáhá. Uvědomuje si svou nicotnost a hříšnost, se kterou nemůže před Panovníkem Hospodinem obstát, avšak padá na něj také závažnost zjevení, zvláště když přináší zvěst o utrpení (sr Iz 6,5 21,3). Jen posílen Hospodinem, který zjevení udílí, může člověk před Bohem obstát a zjevení přijmout. Teprve dvojí obživující a posilující dotek staví Daniela na nohy a činí ho schopným s Božím zvěstovatelem hovořit a vyslechnout jeho zvěst.

Je otázka, kdo je „kdośi podobný lidským synům“ či „kdo vypadal jako člověk“. Podle oslovení Daniela slovy 'muži vzácný' (sr 9,23 10,11) by bylo možno usuzovat na *Gabriela* (sr 8,15n).

Situace Božího lidu není snadná. Nepřátelství hrozí ze všech stran. Ještě Boží zvěstovatel za pomoci ochránce Míkaela neskončil zápas za lid s ochráncem Peršanů, a už se na scéně objevuje ochránce Řeků. Toto i další průběh události oznamuje zvěstovatel Danielovi podle 'spisu pravdy'. Židovští učenci 2. stol. př. Kr. byli přesvědčeni, že pozemské události a osudy národů jsou už od věků zapsány v nebesích ve 'spisu pravdy'. Je však pravděpodobné, že ani pisatel ani biblicky vzdělaní příjemci jeho spisu (a to hned ti první, kterým 'bylo

jasné, že mnohé z k. 11 je vpravdě vaticinium post eventum [= věštba po události]; Porteous) nechápali 'spis pravdy' jako předpis neměnně určující běh dějin, ale jako doklad, že události a osudy na zemi, byť sebespletitější, podléhají Božímu řízení a nevymknou se z rukou svrchovaného Hospodina.

e) Výklad vidění o posledních dnech

11,1—45

Danielovi je vyložen běh dějin v době protivenství až k pádu Opovrženého.

II ¹ „V prvním roce vlády ^a Darjaveše médského ^a jsem stál při něm, abych mu dodával sílu a byl mu záštitou. ² Nyní ti tedy oznámím pravdu:

Hle, v Persii povstanou ještě tři králové. Čtvrtý pak nabude většího bohatství než ostatní. Jakmile získá sílu ze svého bohatství, vyburcuje všechno proti řeckému království. ³ Povstane však bohatýrský král, bude vládnout nad obrovskou říší a dělat, co se mu zlíbí. ⁴ Ale až bude pevně stát, bude jeho království rozlomeno, rozděleno podle čtyř nebeských větrů, avšak ne jeho potomkům; nebude to už říše, jaké vládl on, neboť jeho království bude rozvráceno a dostane se jiným, nikoli jim. ⁵ Tu se vzdá král Jihu ^b, ale jeden z jeho velitelů se vzdá víc než on a bude vládnout. Bude vládnout nad nesmírnou říší. ⁶ Po uplynutí několika let se spojí: ^c dcera krále Jihu ^c přijde ke králi Severu, aby ujednala smír; avšak paže si neuchová sílu, jeho paže ^d neobstojí. Dcera bude v té době vydána záhubě i s těmi, kteří ji přivedli, ^e i s tím, který ji zplodil, a s tím, kdo jí byl oporou ^e. ⁷ Avšak na jeho místo postoupí výhonek z jejich kořenů, přitáhne proti vojsku a vejde do pevnosti krále Severu a bude tam prosazovat svou sílu. ⁸ I jejich bohy s jejich litými sochami a vzácnými nádobami, stříbro a zlato odveze do zajetí do Egypta; ^f pak několik let nechá krále Severu na pokoji ^f. ⁹ Ten sice vtrhne do království ^g krále Jihu ^g, ale vrátí se do své země.

¹⁰ Jeho synové ^h však budou ^h válčit a shromáždí nesmírné množství vojska. Jeden z nich přitáhne, přizene se jako povo-

deň a bude válčit dál až k jeho pevnosti. ¹¹ Král Jihuⁱ se rozhořčí, vytáhne a bude s ním, s králem Severu, bojovat; ten sice postaví nesmírné množství vojska, ale to množství bude vydáno do rukou onoho. ¹² To množství bude odvedeno. Jeho srdce zpychne. Pobije desetitisíce, avšak moc si neudrží. ¹³ Král Severu se vrátí a postaví ještě nesmírnější množství, než bylo první, a po určité době, po několika letech, přitáhne s velkým vojskem a obrovským vybavením. ¹⁴ V té době se mnozí postaví proti králi Jihuⁱ a synové rozvratníků tvého lidu se pozdvihnou, aby se potvrdilo vidění, avšak klesnou. ¹⁵ Král Severu opět přitáhne, nasype náspy a zmocní se opevněného města. Paže^j Jihuⁱ neobstojí ani lid jeho vybraných sborů nebude mít sílu, aby obstál. ¹⁶ Ten, který přitáhne proti němu, bude dělat, co se mu zlíbí, a nikdo před ním neobstojí. Zastaví se i v nádherné^j zemi a jeho ruka přinese zkázu. ¹⁷ Pojme úmysl zmocnit se celého jeho království, ujedná s ním smír a dá mu jednu z dcer, aby království strhla do zkázy. Ale ona nebude stát při něm. ¹⁸ Pak obrátí tvář k ostrovům a mnohých se zmocní, ^k avšak jeden konsul učiní přítrž jeho tupení^k; a nejen to: jeho tupení mu oplatí. ¹⁹ Obrátí tedy tvář k pevnostem své země, ale klesne, padne a nenajdou ho. ²⁰ Na jeho místo^l povstane někdo, kdo^k dá projít výběřcímu vznešeným královstvím^k, ale po několika letech bude zlomen, a to ani hněvem ani bojem.

²¹ Na jeho místo povstane Opovrženíhodný. Královská důstojnost mu nebude udělena, nýbrž nerušeně přitáhne a úskočně se zmocní království. ²² Jako povodní budou před ním odplaveny a zlomeny paže protivníků, právě tak i vůdce smlouvy. ²³ S těmi, kteří se s ním spojí, bude jednat lživě. Opovázlivě vytáhne s hrstkou pronároda. ²⁴ Nerušeně přitáhne do žirných krajin a učiní, co nečinili jeho otcové ani otcové jeho otců. Rozdělí mezi své lidi loupež, kořist a majetek a^m opevněným místům^m bude strojit úklady, ⁿ až do časuⁿ.

²⁵ Vyburcuje svou sílu i srdce proti králi Jihuⁱ, potáhne s velkým vojskem. Král Jihuⁱ s vojskem velice velkým a zdatným se s ním utká v boji, ale neobstojí, protože mu budou nastrojeny úklady. ²⁶ Ti totiž, kteří jídají jeho lahůdky, ho zlomí, jeho vojsko bude odplaveno, mnoho jich bude skoleno a padne. ²⁷ Srdce obou těch králů budou plná zloby a u jednoho stolu budou mluvit lež, ale nezdaří se to, neboť konec je ještě odložen do jistého času. ²⁸ Navrátí se tedy do své země

s velkým jméním, ale jeho srdce bude proti svaté smlouvě. Podle toho bude jednat; pak se vrátí do své země.

²⁹ Po jistém čase opět potáhne proti Jihuⁱ, ale podruhé to nebude tak jako poprvé. ³⁰ Přitáhne na něj^o loďstvo Kitejců^o a bude zkrusen. Opět bude sptit a jednat proti svaté smlouvě. Obrátí se a přikloní k těm, kdo opustili svatou smlouvu. ³¹ Jeho paže se napřáhnou a znesvěti svatyni i pevnost, vymýtí každodenní obět a dají tam ohyzdnou modlu pustošitele. ³² Ty, kteří jednají svévolně vůči smlouvě, přivede úlisnostmi k rouhání. Avšak lid, ti, kteří se znají ke svému Bohu, zůstanou pevní a budou podle toho jednat. ³³ Prozíraví v lidu budou poučovat mnohé, ale budou po nějaký čas klesat pod mečem a plamenem, zajetím a loupeží. ³⁴ Když budou klesat, naleznou trochu pomoci, ale mnozí se k nim připojí úskočně. ³⁵ Někteří z prozíravých budou klesat, budou zkoušeni, třibeni a běleni pro dobu konce, totiž do jistého času.

³⁶ Král bude dělat, co se mu zlíbí, bude se vypínat a činit větším nad každého boha a bude divně mluvit^p i proti Bohu bohů^p, co mu nepřísluší, a bude ho provázet zdar, dokud se nedovrší hrozný hněv, neboť rozhodnutí bude vykonáno. ³⁷ Nepřikloní se ani k bohům svých otců ani k Oblíbenci žen, ^q nepřikloní se k žádnému bohu^q, neboť se bude činit větším nade všechny. ³⁸ Jen boha pevností bude ctít na jeho místě, zlatem, stříbrem, drahokamem a drahocennostmi bude ctít boha, kterého jeho otcové neznali. ³⁹ Cizího boha uvede do opevněných pevností; kdo ho uzná, toho zahrne slávou. Takovým svěří vládu nad mnohými a jako odměnu jim přidělí půdu.

⁴⁰ V době konce se s ním srazí král Jihuⁱ, ale král Severu proti němu zaútočí s vozbou a jízdou a obrovským loďstvem. Přitáhne proti zemím, zaplaví je a potáhne dál. ⁴¹ Přitáhne i do^r nádherné země^r a mnozí klesnou. Z jeho rukou uniknou jen tito: Edóm, Moáb a přední z Amónovců. ⁴² Vztáhne svou ruku na četné země; ani egyptská země nevyvázne. ⁴³ Získá vládu nad skrytými poklady zlata a stříbra a všemi egyptskými drahocennostmi. V jeho průvodu budou i Lúbijci a Kúšijci. ⁴⁴ Ale vyděsí ho zprávy z východu a ze severu. Vytáhne s velkým rozhořčením, aby mnohé zahladil a vyhubil jako klaté. ⁴⁵ Postaví^s své přepychové stany^s od moří^t k hoře svaté nádhery^u. Pak přijde jeho konec a nikdo mu nepomůže.“

a-a krále Kýra, O'; Kýra, Th; médského Dareia, V. — b-b království Egypta, O'. — c-c král Egypta, O'. — d-d símě (= potomstvo), Th V (< zar'ó místo zer'ó, H.) — e-e × O'; i její dívky a ten, kdo jí dodával sílu, Th; i její jinoši a ti, kdo jí byli oporou, V. — f-f překlady se různí. — g-g Egypta, O'. — h, h :: sg, O'. — i Egypta, O' (vv. 11.14.15.25 [2×], 29.40). — j + krále, O' Th. — j × O'; *sabi*, Th (přepis; též v. 41). — k-k překlady se různí (vv. 18,20). — l-l Z jeho kmene, O' Th. — m-m Egyptu, Th (< *miğrajim* místo *mibğarim*, H.). — n-n marně, O'. — o-o Římané, O' V. — p-p × Th. — q-q × O'. — r-r mé krajiny, O'. — s-s dosl. stany svého paláce (H. 'appadnó), :: sg, O' Th P V. — t moře, P. — u zalíbení, O'; *sabi*, Th (přepis).

{11,1} Da 9,1 {3} Da 8,4 11,36 {4} Da 7,2 8,8 {6} vv. 15.22.31 {12} : Da 5,20 {14} : Ž 17,4 {15} vv. 6.22.31 {16} : Da 8,9 {19} : Ž 37,36 {22} vv. 6.15.31 {28} : Da 7,21 8,10 {29} vv. 11nn. 23nn {31} vv. 6.15.22; Da 8,11nn; 9,27 : 12,11 > Mt 24,15 Mk 13,14 {33} Da 12,3,10 {35} Da 12,10; 8,17 11,40 12,4,9 {36} Da 8,4 11,3; 7,25 2Te 2,4 Zj 13,5n :: 1Te 2,4; Iz 10,25 {40} Da 8,17 11,35 12,4,9 {45} :: JI 2,20

I když v pozadí k. 11 je hodnocení běhu dějin od pádu Babylóna do vystoupení Antiocha IV. Epifana, a nelze to při výkladu pominout, přece jen je nutno mít na zřeteli, že podání tu promítá dějinné období *do eschatologických rozměrů* (a tak je dána možnost aplikace i na jiné dějinné situace). Ukazuje se, jak uprostřed spleťtých dějinných poměrů a stavů, působených lidským hříchem, Bůh nepouští otěže ze svých rukou, ale řídí běh ke svému cíli a za žádných okolností nezapomíná na svůj lid.

¹Boží posel-zvěstovatel začíná líčit *běh dějin u Darjaveše médského*, který je v knize Daniel považován za přemožitele Babylóna (sr Da 6,1 [= 5,31 K]). Protože jeho činnost sloužila ku prospěchu Božího lidu, stojí Boží posel, který kromě úkolu přinášet zvěst, má být též ochráncem a pomocníkem Božího lidu, na straně Darjaveše, aby ho posiloval, chránil a dopomáhal mu ke zdaru.

Moderní překlady a výklady text v. 1 různým způsobem upravují a slova *'dodával sílu a byl záštitou'* vztahují na vztah *'zvěstovatele'* Gabriela a *'ochránce'* Mikaela. Buď je to Gábriel, kdo dodává sílu Mikaelovi (např. TOB), anebo Mikael Gabrielovi (změna zájmena *lō* = jemu za *lī* = mně; podle Pešity např. J Z). První část verše je pokládána za nenáležitou vsuvku, která „byla připojena někým, komu nebylo jasné, že k. 10 a 11 patří dohromady“ (Porteous). Pokládáme úpravy za neporozumění záměru pisatele, který chce líčení začít pádem Babylóna.

²⁻⁴*Perská epocha* je charakterizována čtyřmi nejmenovanými králi (sr vk Da 7,6). Stručně je zmíněno jejich kořistění a touha po výbojích, které říši přivedou k pádu. 'Bohatýrským králem', přemožitelem Peršanů, je Alexandr Veliký. Ani o jeho vládě není řečeno mnoho. Není zmíněn jeho kulturní význam, jen jeho moc a síla, z nichž nepovstalo nic dobrého. Jeho království se po jeho smrti rozpadlo, dědici se nestali jeho potomci, ale cizí lidé.

⁵ⁿ*Z Alexandrových následníků* se líčení zabývá, již daleko podrobněji, jen těmi, kteří měli vliv na osudy Palestiny a zasahovali do nich. Králové Jihu jsou vládcové Egypta, Ptolemaiovců. Zakladatel rodu, Ptolemaios I. Sótér (323—285), byl původně jedním z generálů Alexandra Velikého, kteří se po Alexandrově smrti vrhli jako supi na jeho říši a rozdělili si ji. Ptolemaios získal Egypt a Palestinu zprvu jako správce, později se prohlásil králem tohoto území. Jiný Alexandrův generál, Seleukos, získal Sýrii a Babylónii. Neměl to však zpočátku lehké jako Ptolemaios. Dostal se do sporu s dalším z Alexandrových generálů, Antigónem Kyklópem, a musel před ním utéci do Egypta, kde se na čas stal podrízeným Ptolemaia, 'jedním z jeho velitelů'. S Ptolemaiovou pomocí se však po čase do Sýrie a Babylónie vrátil, vzmohl se, vytvořil mocnou říši, prohlásil se jejím králem a stal se zakladatelem dynastie Seleukovců. Z historie je znám jako Seleukos I. Nikátor (312 až 280). Zájmy Ptolemaiovců a Seleukovců se zatím nekřížily, a tak mezi nimi nevzniklo nepřátelství. Zřejmě tomu tak bylo i za vlády Seleukova syna Antiocha I. Sótéra, o němž se biblické podání nezmiňuje.

Seleukův vnuk, Antiochos II. Theos (261—246), ve snaze vytvořit přátelský svazek mezi svou říší (královstvím Severu) a Egyptem (královstvím Jihu) zapudil svou první manželku Láodiké a oženil se s egyptskou princeznou, dcerou Ptolemaia II. Filadelfa, která se jmenovala Bereníké. Výsledek však byl zcela opačný, než byl očekáván. Když po několika letech druhého manželství dovolil Antiochos II. své první manželce vrátit se do paláce, vykonala hroznou pomstu; Antiocha otráвила a Bereníké s dítětem, které Antiochovi porodila, i s celým dvořem, který s ní přišel z Egypta, dala povraždit. Smrt Ptolemaia II. (toho, 'který ji zplodil') je viděna jako důsledek jeho zármutku a rozhořčení.

⁷⁻⁹Tyto události podnítily bratra Bereníké Ptolemaia III.

Euergeta ('výchonek z jejího kořene'), který se stal egyptským králem, k *vpádu do Sýrie*. Porazil seleukovská vojska, pronikl do hlavního města Seleukovců Antiochie, vrátil se s bohatou kořistí, včetně soch syrských božstev. Svou říši rozšířil na úkor Seleukovců. Nový vládce 'Severu', Seleukos II. Kallinikos (246 až 225), se sice vzepřel a získal zpět ztracené syrské državy, ale jinak Ptolemaia neohrozil. V tom smyslu je třeba rozumět v. 9, neboť není odjinud známo, že by Seleukos II. pronikl až do Egypta.

^{10—13} Co neučinil Seleukos II., učinili jeho synové: Seleukos III. Keraunos, který vládl krátce (225—223), a zejména Antiochos III. (223—187). *Napadli Egypt* a vtrhli do něho. To vyvolalo řadu tažení se střídavými úspěchy a neúspěchy na obou stranách. V. 11 patrně naráží na vítězství Ptolemaia IV. Filopatóra r. 217 u Rafie. Za několik let po něm však následovala úspěšná protiofenzíva Antiocha III., kterou zaznamenává v. 13.

^{14—17} Válečná tažení se zle dotýkala *Palestiny*, země Božího lidu ('nádherné země' — sr vk 8,9—14), která ležela mezi Egyptem a Sýrií, takže jí obě vojska nejednou táhla. Až do vlády Antiocha III. patřila pod panství Ptolemaiovců. Tvrdé zásahy Ptolemaia IV. vůči židům způsobily, že když po jeho smrti nastoupil Ptolemaios V. a Antiochos III. v tom viděl vhodnou příležitost k novému tažení, část Judejců povstala proti Ptolemaiovcům, přidala se k Antiochovi, a tím umožnila, že po vítězné bitvě u Paneionu (pozdější Caesareje Filipovy) r. 198 připojil Antiochos III. Palestinu ke své říši. Biblické podání hodnotí jednání židů negativně a hovoří o nich jako o 'synech rozvrtníků'. Boží lid byl za Seleukovců ještě ve větším soužení než za Ptolemaiovců.

Aby si Antiochos III. zajistil trvalý vliv v Egyptě, dal mladému egyptskému králi Ptolemaiu V. Epifanovi (204—188), jehož vojska porazil, za manželku svou *dceru Kleopatru*. Věnem jí slíbil Palestinu, avšak slib nedodržel. Sňatek nesplnil, co si od něho Antiochos slíboval. Dcera se spojila s manželem proti otci.

^{18—20} Nezdařem skončily po dílčích počátečních úspěších i Antiochovy výboje do Malé Asie (na ostrovy). Střetl se zde se *zájmy Římanů*. Římský konsul Lucius Scipio ho porazil r. 190 u Magnésia. Antiochos byl nucen uzavřít potupný mír, musel stáhnout svá vojska z dobytých území, zaplatit vysoké

válečné náhrady a poslat do Říma rukojmí jako záruku, že znovu nebude zasahovat do sféry římských zájmů. Zřejmě proto, aby naplnil vyprázdněnou královskou pokladnu, obrátil svou pozornost na bohatství chrámů ve východním pomezí říše ('k pevnostem své země'). Ani tato akce se mu nezdařila. Při pokusu o vyloupení jednoho chrámu v Élamu v červenci r. 187 byl i s oddílem vojska, s nímž útok podnikal, zabit. Našel tedy smrt a hrob v končinách odlehlých od své rezidence, takže se do ní ani po smrti nevrátil ('nenajdou ho').

Nástupcem Antiocha III. se stal jeho syn Seleukos IV. Filopatór. Jeho dvanáctiletá vláda nepřinesla nic pozoruhodného. Zdědil zemi vyčerpanou morálně i finančně, měl co dělat s vnitřními poměry, na zahraniční podniky nemohl ani pomyslit. Do povědomí židů se zapsal činem, který je pobouřil. Poslal r. 176 svého ministra (výběrčího) Héliodóra, *aby vyloupil chrámový poklad* v Jeruzalémě. Pokus se nezdařil. A byl to právě Héliodóros, který v r. 175 Seleuka zavraždil, takže nezahynul 'ani hněvem ani bojem', ale zákeřnou rukou.

^{21—24} V devatenácti verších (vv. 2—20) byl vyličen běh událostí několika staletí, celých dvacet pět veršů (vv. 21—45) je věnováno jediné postavě, která jako by byla vtělením samého ďábla — *Antiochu IV.* Ač nesl vznešený přívlastek Epifanés (= zářící), pro židy a Starý zákon je a zůstane 'Opovrženímhodný'. Nejen proto, že vztáhl ruku na jeruzalémský chrám a dal zabít řádně ustanoveného velekněze, ale že se snažil úplně likvidovat víru v Hospodina. Cílevědomě prosazoval helénskou kulturu i kult. Vidění ukazuje, že jeho vláda byla jednak trestem za zpronevěru lidu, jednak dobou posledních nejtěžších zkoušek, v nichž ob stojí jenom ti, kteří se budou kát a přes všechno dění a nesmírné utrpení zůstanou věrni Bohu.

Antiochos IV. Epifanés byl vlastně *uzurpátor*. „Královská důstojnost mu nebyla udělena“, nýbrž si ji sám přivlastnil. Po porážce svého otce Antiocha III. byl jedním ze syrských rukojmích odvedených do Říma. Až r. 176 mu jeho bratr Seleukos IV. Filopatór dopřál návrat do vlasti tím, že za něho poslal jako rukojmí svého syna a následníka trůnu Démétria. Nevíme, jaké byly důvody této výměny. Spíše než bratrská láska tu hrály roli patrně politické záměry. Měl snad Démétrios v Římě nějaké poslání? Nebo jen měl poznat římský svět? Anebo se vládci zdál bratr doma méně nebezpečný než syn, kterého se tímto způsobem dočasně zbavil? Jisto je, že Antio-

chos se vracel právě v době, kdy se Seleukův vojevůdce a ministr Héliodóros pokusil o převrat a Seleuka zabil. Antiochos se chopil vhodné příležitosti. Porazil Héliodórova vojska, která vyrazila proti němu. Intrikami se zbavil Seleukova syna Antiocha, který byl zákonným nástupcem svého otce, když jeho bratr Démétrios byl nepřítomen a nemohl se vrátit.

Jeruzalémského *velekněze* ('vůdce smlouvy') Oniase III., který nevyhovoval jeho záměrům, svévolně sesadil a uvěznil (r. 174). Za velekněze dosadil zprvu jeho bratra, servilního a helenizujícího politice nakloněného Jásona, ale později ho sesadil a dosadil (r. 171) Menelaa, který si Antiocha naklonil svými intrikami a úplatky. R. 170 dal Antiochos Oniase III. popraviti.

Vším jeho jednáním pronikala lstivost a *zpujná svévole*. Přitom ho v jednání provázela zdar, takže se mohlo zdát, že mu nikdo a nic nedokáže zabránit v provedení jeho záměrů. Leč bude to jen 'do času'. Pojednou i na něho dopadne trest Hospodina, jemuž se rouhal.

^{25—28} Ve svém rozmachu se Antiochos IV. obrátil *proti Egyptu*, kde vládl jeho synovec Ptolemaios VI. Filométor, který se chystal na válku se Sýrií. Jednak byl po matce možným uchazečem na syrský trůn, jednak, zdá se, že se domáhal území, které Antiochos III. slíbil jeho matce jako věno. K těžké porážce Ptolemaia, v níž mu způsobil velké ztráty, přispěla Antiochovi IV. nejen síla vojska, ale také nemoudré rady Ptolemaiových rádců. Ptolemaios utekl po porážce do Samothráké. Alexandrie se však nevzdala a Alexandrijci si zvolili králem Ptolemaiova bratra. Antiochos, který nemohl Alexandrii dobýt, přijal v ochranu uprchlého Ptolemaia VI. Filométora a ustanovil ho v Memfidě králem. Ani jeden z nich nejednal upřímně: Antiochos chtěl mít v Ptolemaiovi prodlouženou ruku k ovládnutí Egypta, Ptolemaios nechtěl být vazalem Antiochovým. Také hned, jakmile Antiochos opustil zemi, smířil se s bratrem a společně se postavili proti Antiochovi.

Na zpáteční cestě z Egypta vtrhl Antiochos IV. *do Jeruzaléma* (r. 169). Využil sporu proradných velekněží Jásona a Menelaa k tvrdému zásahu: vyplenil chrám a usmrtil řadu obyvatel.

^{29—35} Nová Antiochova výprava do Egypta skončila nezdarem. Hlavní příčinou byl zásah *'lodstva Kitejců'*. Výraz 'Kitejci' označuje ve Starém zákoně národy ostrovů východní části

Středozemního moře (Iz 23,1—12 Jr 2,10 Ez 27,6). Předpokládá se, že je odvozen od jména starofoinického města na Kypru, Kitionu (sr vk Nu 24,24). V Da 11,30 má nádech apokalyptického nepřítele; jeho zpřítomněním jsou *Římané*. Antiochovy výboje zastavil zásah římského legáta C. Pompilia Laeny, který přitáhl do Egypta a předal Antiochovi rozhodnutí římského senátu, jímž mu senát prikazuje složit zbraně a vyklidit Egypt a Kypr. Antiochos, ač nerad a s jistým zdráháním, byl nucen senát uposlechnout.

Zato opět těžce zasáhl proti Jeruzalému. Poslal tam svého ministra Apollónia, který na podzim r. 167 z Antiochova pověření *zakázal židovskou bohoslužbu*, dal postavit citadelu, tvrdě potlačil odpor a 7. prosince téhož roku zasvětil jeruzalémský chrám Diovi Olympskému. Na Hospodinově oltáři na zápalné oběti byl postaven menší oltář, patrně s emblémem Diovým, k obětování Diovi ('ohyzná modla pustošitele'). Lidé byli pod krutými tresty nuceni zřít se své víry a přijmout nové náboženství. Mnozí se podvolili. Oporou Antiochova jednání byli židé, kteří byli nakloněni přijímat různé obyčeje helénské kultury. Byli především z vyšších společenských vrstev. Z vyznavačského pohledu jednali 'svévolně vůči smlouvě'. Přes tresty a represe zůstala řada věrných. Jsou nazýváni 'prozíraví'. Ti se nejen neodrekli Boží smlouvy, ale tím horlivěji přemýšleli v Božím zákoně (Ž 119,99) a svými slovy i příkladem posilovali, utvrzovali a povzbuzovali k věrnosti jiné. Zakoušeli velice těžké chvíle, byli pronásledováni, mučeni, zabíjeni. Určitou pomocí ('trochou pomoci') pro ně bylo Makabejské povstání. Avšak jejich základní a plnou pomocí byl sám jejich Pán. Nespoléhali na vítězství zbraní, ale pevně a vytrvale doufali v Hospodina a vyhlíželi jeho zásah.

Vidění je zdrženlivé vůči Makabejskému povstání. Dočasně se k němu připojili i *chasidé* (= zbožní). Byl to směr v židovstvu, který se přísně držel předpisů Zákona. Jen z nutnosti obrany víry se spojili s Makabejci, ač dávali přednost nenásilnému odporu. Když se zápas zvrhl mocensky, chasidé se od Makabejců oddělili. Chasidské hnutí dalo vznik esejcům a ovlivnilo i farizeje a zelóty. Za označením 'prozíraví' můžeme vidět především je.

^{36—39} Reálná situace jako by nasvědčovala nesmírným možnostem a božským schopnostem Antiocha IV. I když mu byla zamezena expanze mimo jeho říši, v jeho říši *se mu vše daří*.

Dělá, co si usmyslí. Beztrestně se rouhá Hospodinu, klidně zruší jeho kult, odsune i své rodové bohy včetně oblíbeného a po celém Předním Orientě rozšířeného Adonisa-Tamúza ('Oblíbenice žen', sr Ez 8,14), zavede kult 'cizího boha', 'boha pevností'. V nezvyklém označení je nepochybně narážka na Dia Olympského, neboť hebrejský výraz pro pevnost (*má'oz*) znamená chráněný prostor, záštitu (sr Da 11,1) i těžce přístupný vrchol kopce (Sd 6,26). Sám sebe pokládá Antiochos za zjevení onoho boha (jak lze též přeložit jeho přívlastek Epifanés). Svě ctitele bohatě odměňuje, protivníky krutě trestá. A přece, vidění důrazně připomíná, že to bude jen dotud, „dokud se nedovrší hrozný hněv, neboť rozhodnutí bude vykonáno“. O rouhačově pádu je již Božím úradkem rozhodnuto. V určeném čase se naplní. A tento čas soudu se blíží.

^{40—45} K *líčení doby konce* používá vidění obrátů a obrazů jako dosud, avšak nerozpracovává žádné konkrétní historické události ani na ně nenaráží. Odvěcí nepřátelé Božího lidu: Edóm, Moáb a Amónci, právě oni, zřejmě jako spřízněnci a spojenci modlářského krále, jím nebudou pokořeni. Účast Lúbijců a Kúšijců v jeho průvodu dokládá jeho světový rozmach. A tu nastane konec. Zbožštělý a Bohu se protivící král bude i se svými věrnými sražen a definitivně zahuben, Bůh nastolí svou vládu. Prostorově a časově omezená epizoda se rozrůstá do kosmických rozměrů. Jde o poslední dny celého světa. Ukazuje se, že i všechno, co bylo řečeno dříve, k tomu směřuje.

f) Poslední věci zůstanou tajemstvím

12,1—13

Záchrana Božího lidu. Daniel má zapečetit knihu, která bude rozpečetěna až v době konce.

12

¹ „V oné době povstane
Míkael, velký ochránce,
a bude stát při synech tvého lidu.
Bude to doba soužení,
jaké nebylo od vzniku národa^a
až do této doby.“

V oné době bude vyproštěn tvůj^b lid,
každý, kdo je zapsán v Knize.

² Mnozí z těch, kteří spí
v prachu země, procitnou;
jedni k životu věčnému,
druzí k pohaně a věčné hrůze.

³ Prozíraví budou zářit
jako záře oblohy,
a ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti,
jako hvězdy, navěky a navždy.

⁴ A ty, Danieli, udržuj ta slova v tajnosti a zapečet tuto knihu až do doby konce. Mnozí budou^c zmateně pobíhat^c,^d ale poznání se rozmnoží^d.

⁵ Já, Daniel, jsem viděl toto: Hle, povstali dva další muži, jeden na tomto břehu veletoku, druhý na onom břehu veletoku,^e a ten se otázal muže oblečeného ve lněném oděvu, který byl nad vodami veletoku: „Kdy nastane konec těch podivuhodných věcí?“^f I slyšel jsem muže oblečeného ve lněném oděvu, který byl nad vodami veletoku. Zvedl svou pravici i levici k nebi a přísahal při Živém navěky, že k času a časům a k polovině, až se dovrší^e roztržštění moci^e svatého lidu, dovrší se i všechno toto.^g Slyšel jsem, ale neporozuměl jsem. Řekl jsem: „Můj pane, jaké bude zakončení toho všeho?“

⁹ Řekl: „Jdi, Danieli, tajuplná a zapečetěná budou ta slova až do doby konce.^h Mnozí se vytříbí, zbledí a budou vyzkoušení. Svévolníci budou jednat svévolně; žádný svévolník se nepoučí, ale prozíraví se poučí.ⁱ Od doby, kdy bude odstraněna každodenní oběť a vztyčena ohyzdná modla pustošitele, uplyne tisíc dvě stě devadesát dní.^j Blaze tomu, kdo se v důvěře dočká tisíce tři set třiceti pěti dnů.^k Ty vytrvej do konce^l. Pak odpočineš, ale na konci dnů povstaneš ke svému údělu.“

^a dosl. pronároda; × O'; + na zemi, Th; národy, V. — ^b × O' (+ vše-chen). — ^{c-c} nebo: (v ní) pátrat, ∞ V; {až...} poučení, Th. — ^{d-d} a země bude naplněna nepravostí, O'. — ^{e-e} nebo: rozptýlení. — ^f O' i Th poněkud rozšiřují text.

{12,1} Da 10,13.21 : Ju 9 Zj 12,7; Jr 30,7 > Mt 24,21; : L 10,20 Zj 3,5 20,12 {2} : J 5,28n Sk 24,15 > Mt 25,46 {3} Mt 13,43 {4} : Iz 8,16 Zj 10,4; Da 8,17 11,35.40 12,9; : Am 8,12 {6} : Da 8,16; 8,13 {7} : Dt 32,40; Da 7,25; : Da 8,24 {9} Da 8,17 11,35,40 12,4 {10} Da 11,35; : Zj 22,11; : Da 11,33 {11} Da 8,11nn 11,31; 9,27 : Mt 24,5

¹⁻³ Doba konce staré epochy světa bude velmi zlá pro všechny. Vystupňuje se krize, vyvrcholí zmatky a hrůza. Boží věrní budou procházet nesmírným soužením (sr J1 2,2). Avšak mohou vytrvat a nepodlehnout. Bůh jim pošle ochránce, Mikaela (sr vk 10,4—14), který je bude podpírat a dávat jim sílu. *Boží lid má naději* na záchranu. Zachráněn však bude jen ten, kdo zůstane věrný, kdo nezradí Boží zákon, byť na něho dolehlo cokoli, třeba i ztráta pozemského života. Takový má zápis v 'knize', rozumí se života (sr vk 7,9n). Představa knihy života dokládá, že Hospodin zná své věrné a oni mají u něho místo časné i věčné. Boží věrní, kteří zemřeli, znovu povstanou k životu. Minulé generace se s přítomnou spojí v jedno společenství (sr Bentzen). Kniha Daniel strhává roušku, která zastírala to, co bude po smrti, a která ve starozákonní zvěsti jinak jen zřídka byla poodhalena (Jb 19,25n Iz 26,19 Ez 37,1—14). Bůh má i nad smrtí poslední slovo, on vyvádí ze smrti (sr Ž 68,21). Podle Danielova svědectví 'neprocitnou' ze spánku smrti všichni, nýbrž jen 'mnozí'. Protože z těchto 'mnohých' jen jedni budou povoláni k životu věčnému, zatím co 'druzí' budou odsouzeni k pohaně a věčné hrůze, lze v 'mnohých' kromě těch, kteří věrně vytrvají až do konce, vidět i ostatní příslušníky Božího lidu (sr Plöger 171), ty, kteří zradili.

Na význam termínu '*mnozí*' (H. *rabbim*) mají vykladači různé názory. Někteří v něm vidí synonymum 'pozůstatku Izraele' (sr Fenz 423), čemuž nasvědčuje i užití tohoto termínu v kumránských textech (1QS VI. 1), kde je označením shromáždění vyvolených (sr J. Jeremias). Jiní v tom vidí náznak víry v obecné vzkříšení (sr König 241, Bousset 471).

Tvrdí se také, že *představa zmrtvýchvstání* je starozákonnímu myšlení cizí a pochází z pársismu. Ač není vyloučeno, že vliv pársismu podnítl její rozvinutí, přece lze právem říci, že vychází z vlastních starozákonních předpokladů. Mezi tyto vlastní předpoklady patří především víra v Hospodinovu moc nad životem a smrtí všeho stvoření (např. 1S 2,6) a v jeho stvořitelskou moc, která může znovustvořit a obnovit i to, co propadlo smrti (Ž 104,30).

Povolanými k životu budou 'prozíraví', kteří se za všech okolností dali vést Božím zákonem. Osvědčili tak moudrost a zůstali věrni Bohu (sr vk 11,29—35). Z textu jednoznačně nevyplývá, zda obratem 'ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti', jsou míněni všichni 'prozíraví' (parallelismus membrorum) anebo zda je to označení vůdčích a učitelských postav

mezi nimi. Tito 'dopomáhající k spravedlnosti' byli podle svědectví Božího posla už za svého života světlí, skrze něž vyzařovala Boží sláva. To se zvláště mocně projeví pak u Božího trůnu, takže se budou skvět jako třpytivá záře navždy.

⁴ Znovu dostává Daniel příkaz (sr 8,26), aby *zjevení uchoval v tajnosti* a knihu, do níž je zapsal, zapečetil. Nenadešel dosud čas, aby toto poselství bylo zveřejněno (:: Zj 22,10). Stejně jeho slovům se nebude rozumět, dokud doba konce nepřijde (sr Da 12,9). Mohla by být falešně vyložena. Zvěst o konečném Božím vítězství a o přijetí věrných do života věčného zřejmě nemá odstranit riziko zápasu víry, který každý sám musí podstoupit. Rozpínavost zlého a jeho lstivost bude mást Boží lid. Kdo se nebude věrně držet Božího zákona, ztratí orientaci (sr 2Te 2,9—12) a bude marně hledat záchranu Boží slovo (sr Am 8,12). Věrní však, ač i oni třeba zakolísají, orientaci neztratí, ale upevní se ve víře.

Druhá polovina v. 4 *není zcela jednoznačná*. Kromě podaného pk a vk, lze číst v paralele s Am 8,12: „mnozí budou zmateně pobíhat, aby se (jejich) poznání rozmnožilo“. Pak by tato slova platila jen o přestupnicích Božího zákona, kteří v posledním čase, čase hrůzy a soudu, budou hledat Boží slovo, ale nenaleznou. — Už staré verze četly v. 4b různě: „až mnozí budou poučení a rozhojní se známost“, O'; „až mnozí budou zmateni a země se naplní nepravostí“, Th. Jako nesprávné je nutno odmítnout předpoklady, které místo 'zmateně pobíhat' čtou 'zkoumat' nebo 'probírat' apod. (t. slova té knihy). Jak by je mohli zkoumat, když kniha bude zapečetěná?

⁵⁻⁸ Poslední Danielovo vidění je uzavřeno *slavnostní přísahou* muže 've lněném oděvu', který byl tlumočnickem výkladu vidění (sr Da 10,5). Jako svědci (sr Dt 19,15) se objevují další dva muži. Muž ve lněném oděvu se nyní nachází uprostřed nich nad vodami veletoku (snad jako připomínka Božího ducha při stvoření, který je příslibem Božího příklonu, Gn 1,2) a z těch dvou stojí každý na jednom břehu. Přísaha je uvedena otázkou jednoho ze svědků a je vykonána 'při Živém navěky' (sr 4,31), tedy při svrchovaném Bohu, Hospodinu, jehož léta nezačínají ani nekončí, který je dárce všeho života. Slavnostně potvrzuje jako pravdivý údaj, který slyšel Daniel hned při výkladu svého prvního vidění (7,25). I když zhoubece srazí Boží lid do prachu, přece jej nevyhladí (sr vk 7,23—27). To musí Danielovi postačit (sr 2K 12,9). Ani jemu není dáno 'znát čas a lhůtu, kterou si Otec ponechal ve své moci' (Sk 1,7).

⁹⁻¹² Znovu se opakuje a rozvíjí to, co bylo napovězeno ve v. 4. Ačkoli zvěstovatel odmítá dát Danielovi podrobnější vysvětlení o době konce, přece ještě uvede *dva počty*. Tyto počty dělají vykladačům nesmírné potíže. Jaký význam má prodloužení doby vyřčené hned vzápětí? Jak obě čísla srovnat s údajem v 8,14, který je nižší? Všechna tři čísla se sice více méně blíží údaji 3 1/2 roku (jak lze rozumět údajům 'čas a časy a půl času'; sr vk 7,23—27), avšak údaj z 8,14 je nižší, oba údaje z 12,11n jsou vyšší. Jisté je, že i tato čísla mají symbolický význam. Spolu s údajem 8,14 značí určité mezníky 'posledního času' nebo etapy konečného vyvrcholení všeho dění (sr Porteous), jež měly posílit k vytrvání ve věrnosti a utvrdit pevnou naději v blízké vítězství Boží a nastolení jeho vlády (sr Zj 22,20).

Jako *neopodstatněné* lze odmítnout domněnky, že tyto verše jsou pozdějšími dodatky, které mají být korekcí data v 8,14, když prý se toto datum ukázalo nesprávné.

Číselné údaje knihy Daniel nechtěly být klíčem k výpočtům událostí v době svého vzniku, a tím méně chtějí být klíčem k výpočtům událostí pozdějších.

¹³ Kniha končí výzvou *k věrnosti až na smrt* a ujištěním Daniela (a skrze něho i ostatních věrných) o účasti na věčném životě. I Daniel zemře, odpočine v hrobě, ale jen dočasně. Nebude to konec, nýbrž 'na konci dnů' bude vzkříšen, aby měl podíl na údělu věrných, kterým Soudce světa dává místo u svého trůnu.

ZUZANA

Dva nešlechtní soudcové

13 ¹ V Babylóně bydlel muž jménem Jójakím. ² Vzal si za ženu Zuzanu¹, dceru Chilkiášovu. Byla velmi krásná a bohabojná. ³ Její rodiče byli spravedliví a vychovali svou dceru podle Mojžíšova zákona. ⁴ Jójakím byl velmi bohatý a měl při

svém domě zahradu. U něho se scházeli židé, protože byl ze všech nejpáženější.

⁵ Toho roku byli ustanoveni jako soudci z lidu dva starší, o jakých Panovník řekl: „Vyšla svévole z Babylóna od starších, soudců“, kteří byli považováni za správce lidu. ⁶ Bývali hosty v Jójakimově domě¹ a přicházeli k nim všichni, kdo vedli soudní při. ⁷ Když se v poledne lid rozešel, vycházívávala Zuzana, aby se prošla v zahradě svého muže. ⁸ Oba starší ji pozorovali každý den, jak vychází a prochází se, a zatoužili po ní. ⁹ Pomátli se na rozum a odvrátili své oči tak, že nehleděli k Nebi^k a nepamatovali na spravedlivé soudy Boží. ¹⁰ Oba byli posedlí vášní po ní, ale nesvěřili se jeden druhému se svým trápením. ¹¹ Styděli se totiž svěřit se se svou touhou obcovat s ní. ¹² Každý týden však dychtivě číhali, aby ji viděli. ¹³ Jednou řekli jeden druhému: „Pojďme domů, je čas k obědu“. Vyšli a rozešli se, ¹⁴ ale vrátili se a sešli se na stejném místě. Sdělili si důvod toho, přiznali se ke své vášni a společně začali hledat vhodnou chvíli, kdy by Zuzanu zastihli samotnou.

^h Příběh o ctnostné Zuzaně se dochoval ve dvojím řeckém podání, značně se mezi sebou lišícím. Náš překlad se přidržuje Theodotionovy verze. Podle Septuaginty je ve vv. 52.55.60 řeč jen o 'mladíkovi', který teprve druhotně byl ztotožněn s Danielem (vv. 45.48.52).

ⁱ Z hebrejského *šóšanná* = lilie.

^j Septuaginta počítá se zvláštním místem pro konání soudů v soudním městě (sr v. 28 O').

^k Opis pro označení Boha (sr 4,23).

(13,2) : Júd 8,7n

Úklady proti Zuzaně

¹⁵ Když tak čekali na příhodný den, vyšla jako včera a především pouze se dvěma služkami. Protože bylo vedro, zatoužila vykoupat se v zahradě. ¹⁶ Nebyl tam nikdo, až na ty dva starší, kteří ji z úkrytu pozorovali. ¹⁷ Zuzana řekla služkám: „Přineste mi olej a voňavku, a zavřete dveře zahrady, abych se mohla vykoupat.“ ¹⁸ Učinily, jak jim řekla, zavřely dveře zahrady a odešly postranními dvířky, aby přinesly, co jim nařídila. Neviděly ty starší, protože byli ukryti.

¹⁹ Jakmile služby vyšly, oba starší se zvedli, přiběhli k ní ²⁰ a naléhali: „Dveře zahrady jsou zavřené, nikdo nás neuvidí, dychtíme po tobě, buď nám po vůli!“ ²¹ Jestliže ne, dosvědčíme,

že tu byl s tebou nějaký mladík a že jsi proto poslala služky pryč.“

²² Zuzana zabědovala: „Ze všech stran jsem sevřena. Když to udělám, bude to má smrt, neudělám-li to, neuniknu vašim rukám. ²³ Lépe mi bude, když to neudělám a padnu do vašich rukou, než abych zhřešila před Hospodinem.“ ²⁴ Začala hlasitě křičet, ale oba starší ji překřičeli. ²⁵ Jeden z nich odběhl a otevřel dveře zahrady. ²⁶ Jakmile obyvatelé domu uslyšeli ze zahrady křik, přiběhli postranními dvířky podívat se, co se jí stalo. ²⁷ Starší přednesli své obvinění. Služebníci se velmi zastyděli, protože něco podobného nikdy nebylo o Zuzaně vysloveno.

[21] v. 37 [22] : Lv 20,10 Dt 22,22 J 8,4n

Křivé obvinění

²⁸ Druhého dne se lid sešel k jejímu muži Jójakimovi. Přišli i ti dva starší, plni zlých úmyslů proti Zuzaně, aby ji přivedli na smrt. ²⁹ Řekli před lidem: „Pošlete pro Zuzanu, dceru Chilkijášovu, Jójakimovu ženu.“ Poslali pro ni. ³⁰ Přišla ona i její rodiče a děti a všichni její příbuzní. ³¹ Zuzana byla velmi líbezná a krásného vzhledu. ³² Aby se ti zlotřilci nasýtili její krásou, poručili ji odkryt, měla totiž zahalený obličej. ³³ Plakali ti, kdo byli s ní, i všichni, kdo ji viděli. ³⁴ Oba starší pak povstali uprostřed lidu a vložili ruce na její hlavu. ³⁵ Ona s pláčem pohlédla k nebi, neboť svým srdcem se s důvěrou upínala k Hospodinu¹. ³⁶ Starší pak vyprávěli: „Když jsme se sami procházeli v zahradě, ona vešla se dvěma dívkami, dala zavřít dveře zahrady a dívky propustila. ³⁷ Tu k ní přišel mladík, který byl předtím ukrytý, a ležel s ní. ³⁸ My jsme byli v rohu zahrady a když jsme viděli tu nepravost, běželi jsme k nim ³⁹ a viděli jsme je spolu obcovat. Jeho jsme se však nemohli zmocnit, protože byl silnější než my, otevřel dveře a uprchl. ⁴⁰ Ji jsme chytili a vyptávali se, kdo je ten mladík, ⁴¹ ale nechtěla nám to říci. Toto dosvědčujeme.“ Shromáždění jim uvěřilo jako starším lidu a soudcům a odsoudili ji k smrti. ⁴² Zuzana hlasitě zvolala: „Bože věčný, který znáš skryté věci, který víš všechno dřív, než se to stane, ⁴³ ty víš, že křivě proti mně svědčili. Hle, mám zemřít, ačkoli jsem neučinila nic z toho zlého, co o mně vypověděli.“

¹ Septuaginta přemísťuje sem vv. 42n.

[34] : Lv 24,14 Dt 17,7 [42] : Ž 139,4 Př 15,11 Žd 4,13

Daniel prokáže Zuzaninu nevinu

⁴⁴ Hospodin vyslyšel její hlas. ⁴⁵ Když ji odváděli na smrt, probudil Bůh svatého ducha v mladém jinochu, který se jmenoval Daniel. ⁴⁶ Ten hlasitě zvolal: „Já jsem čist od její krve!“ ⁴⁷ Všechny lid se k němu obrátil a ptali se: „Co znamenají slova, která jsi promluvil?“ ⁴⁸ On stál uprostřed nich a řekl: „Jste pošetili, synové Izraele? Bez vyšetřování a bez jasného důkazu jste odsoudili izraelskou dceru. ⁴⁹ Obnovte soud, tito dva svědčili proti ní křivě.“

⁵⁰ Všechny lid se rychle vrátil. Starší lidu mu řekli: „Posaď se zde uprostřed nás a vylož nám to; Bůh ti dal zřejmou moudrost stáří.“ ⁵¹ Daniel jim řekl: „Oddělte ty dva daleko od sebe a já je vyslechnu.“ ⁵² Když je oddělili jednoho od druhého, zavolal jednoho z nich a řekl mu: „Ty, který jsi po všechny dny až do stáří páchal zlo, teď vyjdou najevo tvé dřívější hříchy. ⁵³ Soudil jsi nespravedlivě, nevinné jsi odsuzoval a viníky propouštěl, ačkoli Hospodin praví: »Nezabiješ nevinného a spravedlivého!« ⁵⁴ A teď mluv! Jestliže jsi ji opravdu viděl, pověz: Pod kterým stromem jsi je viděl spolu obcovat?“ On odpověděl: „Pod lentiškem.“ ⁵⁵ Řekl mu Daniel: „Věru, zalhal jsi ve svůj neprospěch. Hle, anděl Boží má už od Boha rozkaz, aby tě rozťal vpůli!“ ⁵⁶ Dal ho odvést pryč a rozkázal přivést druhého. Tomu řekl: „Plemeno kenaanské a ne judské, krása tě omámila, vášní je zvráceno tvé srdce. ⁵⁷ Takhle jste se chovali k dcerám izraelským a ony ze strachu se vám podvolovaly, ale dcera judská^m si nedala líbit vaši svévoli. ⁵⁸ Teď mi řekni: Pod kterým stromem jsi je přistihl spolu obcovat?“ Odpověděl: „Pod dubem.“ ⁵⁹ Daniel mu řekl: „Věru, i ty jsi zalhal ve svůj neprospěch. Anděl Boží už čeká, má meč, aby tě rozťal vpůli; tak vás oba zahubí.“

^m Rozlišení mezi 'dcerami izraelskými' a 'dcerou judskou' je patrně odrazem napětí mezi Samařany a Židy.

[45] : Gn 38,25; : Da 5,12 [46] : Mt 27,24 [53] < Ex 23,7 : Př 17,15

Vděčnost Hospodinu

⁶⁰ Celé shromáždění začalo hlasitě volat a chválilo Boha, který zachraňuje ty, kdo v něho doufají. ⁶¹ Obořili se na ty dva starší, neboť Daniel je slovy jejich vlastních úst usvědčil z křivého svědectví, a udělali s nimi to zlé, co oni chtěli učinit bližnímu. ⁶² Jednali podle zákona Mojžíšovaⁿ a zabili je. Tak byla toho dne zachráněna nevinná krev.

⁶³ Chilkijáš a jeho žena chválili Boha za svou dceru Zuzanu s Jójakímem, jejím mužem, a všemi příbuznými, že se na ni nenašlo nic hanebného. ⁶⁴ Od toho dne po všechny další dny se stal Daniel velkým v očích lidu^o.

ⁿ Sr Dt 19,16—21.

^o Septuaginta už Daniela nezmiňuje; místo toho chválí mladíky pro zbožnost, která vede k rozumnosti a pravému poznání.

(62) Dt 19,18n Př 19,5

BĚL A DRAK

Daniel odmítá klanět se Bělovi

41 ^{p1} Když král Astyages byl uložen ke svým otcům, převzal po něm království Peršan Kýros^q. ² Daniel^r stoloval s králem a byl nejmávanější ze všech jeho přátel. ³ Babylóňané měli modlu jménem Běl a každý den jí obětovali dvanáct měříc bílé mouky, čtyřicet ovcí a šest nádob vína. ⁴ Král ji uctíval a každý den se jí přicházel poklonit. Daniel se však klaněl svému Bohu. ⁵ Král se ho zeptal: „Proč se neklaníš Bělovi?“ Odpověděl mu: „Neuctívám modly udělané rukou, nýbrž živého Boha, který stvořil nebe i zemi a panuje nad vším tvorstvem.“ ⁶ Král mu řekl: „Myslíš si, že Běl není živý bůh? Nevidíš, kolik toho každý den sní a vypije?“ ⁷ Daniel s úsměvem odpověděl: „Nebud' na omylu, králi, ten je uvnitř z hlíny a na povrchu z kovu. Nikdy nic nejedl ani nepil!“ ⁸ Král se rozhněval, zavolal kněze Bělovy a řekl jim: „Jestliže mi neřeknete, kdo pojídá tak velké oběti, zemřete! Dokážete-li však, že to pojídá Běl, zemře

Daniel, protože se Bělovi rouhal!“ ⁹ Daniel řekl králi: „Staň se podle tvého slova.“ Bělových kněží bylo sedmdesát, vedle žen a dětí. ¹⁰ Král vešel s Danielem do Bělova domu a ¹¹ Bělovi kněží mu navrhli: „My vyjdeme ven a ty, králi, polož pokrm a víno smíšené s vodou na oltář. Potom zavři dveře a zapečet je svým prstenem. Neshledáš-li ráno, až přijdeš, že Běl všechno snědl, zemřeme. Jinak zemře Daniel, že o nás lhal.“ ¹² Mluvili v sebejistotě, protože pod oltářem měli udělaný skrytý vchod, kterým vstupovali dovnitř a brali si oběti. ¹³ Když odešli, král předložil pokrm Bělovi.

^{p1} u tohoto vyprávění se znění Septuaginty značně liší od textu Theodotionova, jehož překlad tu přinášíme. Septuaginta nadepisuje kapitolu: „Z proroctví Abakuka, syna Ješúova z kmene Léví.“

^q V. 1 není uveden v Septuagintě. Král zůstává bezjmenný.

^r + syn Abalův, kněz, O'.

(14,2) : Da 6,29 [3nn] : Ž 115,5—8 135,15—18 Iz 40,19n 41,6n 44,9—20 Jr 10,3—5 (3) Iz 46,1 Jr 51,44

Daniel odhalí podvod kněží Bělových

¹⁴ Daniel však nařídil svým služebníkům, aby přinesli popel a rozsykali jej jen v přítomnosti králově po celém chrámě. Potom vyšli, zavřeli dveře, zapečetili je královským prstenem a odešli. ¹⁵ V noci jako obyčejně přišli kněží i s ženami a dětmi a všechno snědli a vypili. ¹⁶ Král i Daniel vstali časně ráno. ¹⁷ Král se zeptal: „Danieli, jsou pečeti neporušené?“ Odpověděl: „Neporušené, králi!“ ¹⁸ Jakmile byly otevřeny dveře, král okamžitě pohleděl na oltář a zvolal velikým hlasem: „Veliký jsi, Běle, nelze ti dokázat ani ten nejmenší podvod!“ ¹⁹ Daniel se zasmál, zadržel krále, aby nevešel dovnitř a řekl: „Pohled na podlahu, podívej se, či jsou to stopy!“ ²⁰ Král řekl: „Vidím stopy mužů, žen i dětí!“ ²¹ Velmi se rozezlič, dal hned shromáždit všechny kněze i jejich ženy a děti a museli mu ukázat skryté dveře, jimiž vcházeli, aby snědli, co bylo na oltáři. ²² Potom je dal král popravit a Běla vydal na pospas Danielovi, který ho zničil i s jeho svatyní.

(22) : Iz 46,1n Jr 50,2 51,44

Daniel zničí babylónského draka

²³ Byl tam také veliký drak^s a Babylóňané ho uctívali.
²⁴ Král řekl Danielovi: „O něm nemůžeš říci, že to není živý bůh, pokloň se mu!“²⁵ Daniel odpověděl: „Já se budu klanět jen Hospodinu, Bohu svému, jen on je živý Bůh! Dej mi, králi, svůj souhlas a já zabiji toho draka bez meče a kopí.“²⁶ Král řekl: „Souhlasím.“²⁷ Daniel potom vzal smůlu, tuk a chlupy, všechno uvařil, nadělal placky a dal do tlamy drakovi. Ten to sežral a pukl. Daniel řekl: „Podívejte se, čemu jste se klaněli!“

^s Babylóňané neuctívali posvátná zvířata. Jde o bájného netvora z babylónsko-asyrské oblasti, často zobrazovaného.

(25) Dt 6,4.13 Mt 4,10

Daniel vhozen do lví jámy

²⁸ Když o tom uslyšeli Babylóňané, velmi je to rozčílilo. Shlukli se proti králi a volali: „Král se stal židem, Béla dal zničit, draka zabít, kněze povraždit!“²⁹ Vešli ke králi a žádali: „Vydej nám Daniela! Nevydáš-li ho, zabijeme tebe s celou tvou rodinou!“³⁰ Když král viděl, jak hrozivě na něj dorážejí, z donucení jim Daniela vydal.³¹ Hodili ho do lví jámy, kde byl šest dní.³² V té jámě bylo sedm lvů a každý den dostávali dvě lidská těla a dvě jehňata. Toho dne nedostali nic, aby sežrali Daniela.

(31) : Da 6,17

Daniel zachráněn prorokem Abakukem

³³ V Judsku byl prorok Abakuk. Ten připravil pokrm, vložil do košíku chleby a šel na pole, aby to donesl žencům.
³⁴ Hospodinův anděl řekl Abakukovi: „Pokrm, který máš, zanes do Babylóna Danielovi do lví jámy!“³⁵ Abakuk namítl: „Pane, Babylón jsem nikdy neviděl a o žádné lví jámě nevím!“
³⁶ Hospodinův anděl ho tedy uchopil za kšticí, držel ho za vlasy a prudkostí svého ducha jej donesl do Babylóna nad jámu.
³⁷ Abakuk zvolal: „Danieli, Danieli, vezmi si pokrm, Bůh ti jej posílá.“³⁸ Daniel řekl: „Ty sis na mne vzpomněl, Bože! Ne-

opouštíš ty, kdo tě milují.“³⁹ Potom vstal a najedl se. Abakuka však anděl Boží dopravil ihned zpátky do jeho domova.
⁴⁰ Sedmého dne přišel král oplakávat Daniela. Přišel k jámě, pohleděl dolů a uviděl Daniela, jak tam sedí.
⁴¹ Zvolal mocným hlasem: „Veliký jsi, Hospodine, Bože Danielův, není jiný Bůh kromě tebe!“
⁴² Dal jej vytáhnout a do jámy poručil vhodit ty, kdo ho chtěli zahubit. V mžiku byli rozsápáni před jeho očima.

(36) : Ez 8,3 (41) Iz 44,6 : Da 6,27 (42) Da 6,25

LITERATURA

- Alfrink B., *L'idée de Résurrection d'après Dan. XII, 1.2.*
v: *Biblica* 40, 1959, 335—371.
- Auvray P., *Ezéchiél, Témoins de Dieu*, 1947.
Le problème historique du livre d'Ezéchiél, v: *RB* 55, 1948, 503—519.
- Barth K., *Kirchliche Dogmatik* III. 3, 1950.
- Baumgartner W., *Das Buch Daniel*, v: *ZAW* 44, 1928, 38ss.
- Baumgärtel F., *Zu den Gottesnamen in den Büchern Jeremia und Ezechiél*,
v: *Verbannung und Heimkehr. Festschrift W. Rudolph*, 1961, 1—29.
- Beek M. A., *Das Daniel-Buch*, 1935.
- Bentzen A., *Daniel*, *HAT* 19, 1952.
Mesáš — Moše redivivus — Syn člověka, přel. M. Bič, cykl. 1953.
- Berry G. R., *Was Ezekiel in the Exile?* v: *JBL* 49, 1930, 83—93.
- Bertholet A., *Das Buch Hesekiel*, 1897.
- Bič M., *Palestina od pravěku ke křesťanství I—III*, 1948—50.
Stopy po drobnopravectví v Jisráeli, v: *Starozákonné studie I*, 1947.
Das Gleichnis vom Zedernwipfel und vom Weinstock (Hes. 17),
v: *Gleichnisse aus Altem und Neuem Testament, Schriftauslegung* 8,
vyd. Ch. Bourbeck, 1971, 88—96.
- Boehmer J., *m-l-k und n-š-j-' bei Ezechiél*, v: *ThStKr* 73, 1900, 112—117.
- Bogner V., *Ezechiél, Daniel*, v: *Starý zákon, Knihy prorocké III*, 1981.
- Bousset W.—Gressmann O., *Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter*, 1926; 4. vyd. 1966.
- Brekelmans C. H. W., *The Saints of the Most High and Their Kingdom*
{*Dan 7,25.27*}, v: *Oudtestamentische Studiën* 14, 1965, 305—329.
- Broome E. C., *Ezekiel's Abnormal Personality*, v: *JBL* 65, 1946, 277—292.
- Brunner R., *Ezechiél*, 1944.
- Burian J., *Zánik antiky*, 1972.
- Coppens J., *Le fils d'homme daniélique et les relectures de Dan 7, 13*,
v: *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 37, 1961, 5—51.
- Cullmann O., *Christologie*, přednášky z let 1943—44 v Basileji, přel. a upravil L. Brož, cykl. 1957.
- Daniélou J., *La vision des ossements desséchés* (Ez 37,1—14) dans les Testimonia, v: *RSR* 53, 1965, 220—233.
- Dexinger F., *Das Buch Daniel und seine Probleme*, 1969.
- Dommerhausen W., *Nabonid im Buche Daniel*, 1964.
- Dürr L., *Die Stellung des Propheten Ezechiél in der isr.-jüd. Apokalyptik*
AA 9,1, 1923.

- Eichrodt W., *Der Prophet Hesekiel*, ATD I, 1959, II, 1966.
Theologie des AT, I. (2. vyd.) 1939, II, 1935.
- Eissfeldt O., *Ezechiel als Zeuge für Sanheribs Eingriff in Palästina*, v: PJ 27, 1931, 58—66 = Kleine Schriften I, 1962, 239—246.
- Fenz A. K., *Und dennoch siegt Gott* (Daniel 1—12), v: Stuttgarter kleiner Kommentar z. AT 13, 1973.
Wie lange noch? Exegetische Bemerkungen zu Daniel 12,1—13, v: Bibel und Liturgie 40, 1967, 408—426.
- Fohrer G., *Die Hauptprobleme des Buches Ezechiel*, BZAW 72, 1952.
Die symbolischen Handlungen der Propheten, 1953.
- Garelli P., *Nabonide*, v: Dictionnaire de la Bible VI, 1960, 269—286.
- Hammershaimb E., *Ezekiel's View of the Monarchy*, v: Studia orientalia. Festschrift J. Pedersen, 1953, 130—140.
- Harford J. B., *Is the Book of Ezekiel Pseud-Epigraphic?* v: ET 43, 1931/2, 20—25.
Studies in the Book of Ezekiel, 1935.
- Hartmann L. F. — di Lella A. A., *The Book of Daniel*, v: The Anchor Bible, 1978.
- Hölscher G., *Hesekiel, der Dichter und das Buch*, Eine literarkritische Untersuchung, BZAW 39, 1924.
- Hrozny B., *Nejstarší dějiny Přední Asie, Indie a Kréty*, 4. vyd. 1949.
- Irwin W. A., *The Problem of Ezekiel*, 1943.
- Jeffery A. — Kennedy G., *The Book of Daniel*, 1956.
- Kessler W., *Zwischen Gott und Weltmacht. Der Prophet Daniel*, 3. vyd. 1961.
- Kovář F., *Apokalyptická literatura židovská*, 1923.
- König F., *Zarathustras Jenseitsvorstellungen und das Alte Testament*, 1964.
- Kraeling E. G., *The Meaning of the Ezekiel Panel in the Synagogue at Dura*, v: BASOR 78, 1940, 12—18.
- Kuhl C., *Die drei Männer im Feuer*, BZAW 55, 1930.
Zur Geschichte der Hesekiel-Forschung, v: ThR NF 5, 1933, 92—118.
Neuere Hesekiel-Literatur, v: ThR NF 20, 1952, 1—26.
Zum Stand der Hesekiel-Forschung, v: ThR NF 24, 1957/58, 1—53.
- Lüthi W., *Daniel — 12 úvah nad slovy proroka Božho*, cykl. 1938.
- Matouš L., *Kniha Danielova a její historické pozadí*, rp. 1949.
- Mertens A., *Das Buch Daniel im Lichte der Texte vom Toten Meer*, Stuttgarter biblische Monografien 12, 1971.
- Meyer R., *Das Qumranfragment „Gebet des Nabonid“*, ThLz 11, 1960.
- Miller J. W., *Das Verhältnis Jeremias und Hesekiels sprachlich und theologisch untersucht*, 1955.
- Montgomery J. A., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*, 1927.
- Noth M., *Das Geschichtsverständnis der alttestamentlichen Apokalyptik*, v: Gesammelte Studien zum Alten Testament, 1957, 248—273.
„Die Heiligen des Höchsten“, v: Gesammelte Studien..., 1957, 274—290.

- Novotný A., *Biblický slovník I*, II., 2. vyd. 1956.
- Osterloh E., *Die Offenbarung Gottes in der Fremde. Die Botschaft des Buches Ezechiel*, 1939.
- Plöger O., *Das Buch Daniel*, KAT XVIII, 1965.
- Rabenau K. von, *Das prophetische Zukunftswort im Buch Hesekiel*, v: Studien zur Theologie der at. Überlieferungen. Festschrift G. v. Rad, 1961, 61—80.
- Reventlow H. Graf, *Die Völker als Jahwes Zeugen bei Ezechiel*, v: ZAW 71, 1959, 33—43.
Wächter über Israel. Ezechiel und seine Tradition. BZAW 82, 1962.
- Riesenfeld H., *The Resurrection in Ezekiel 37 and in Dura-Europos Paintings*, UUA 1948, 11.
- Schubert K., *Das Zeitalter der Apokalyptik*, v: Bibel und zeitgemässer Glaube I, 1965, 263—285.
Die jüdischen Religionsparteien im Zeitalter Jesu, v: Der historische Jesus und der Christus des Glaubens, 1962, 15—101.
- Smith J., *The Book of the Prophet Ezekiel. A new Interpretation*, 1931.
- Smith S., *Babylonian Historical Texts 4*, 1924, 98ss.
- Soden W. von, *Eine babylonische Volksüberlieferung von Nabonid in den Danielerzählungen*, ZAW 1935, 81—89.
- Soušek Z., *Nabuchodonozor z Daniel 4 a král Nabonid*, v: Brána i klíč, 1971.
- Spiegel S., *Ezekiel or Pseudo-Ezekiel?* v: HThR 24, 1931, 245—321.
Toward Certainty in Ezekiel, v: JBL 54, 1935, 145—171.
- Steinmann J., *Le prophète Ezéchiel et les débuts de l'exil* (lectio divina 13), 1953.
- Stier A. — Fries H. von, *Handbuch Theologischer Grundbegriffe I*, 1962, 13—25.
- Stier F., *Gott und sein Engel im Alten Testament*, 1934.
- Sukenik E. L., *The Ezekiel Panel in the Wall Decoration of the Synagogue of Dura-Europos*, v: JPOS 18, 1938, 57—62.
- Šebesta J. P., *Úvodní poznámky ke knize Daniel*, Modré listy č. 28, cykl. bez vřočení.
- Torrey C. C., *Pseudo-Ezekiel and the original Prophecy*, Yale Or. Ser. 18, 1930.
Certainly Pseudo-Ezekiel, v: JBL 53, 1934, 291—320.
- Tournay R., *A propos des babylonismes d'Ezéchiel*, v: RB 68, 1961, 388—393.
- Wagner M., *Die lexikalischen und grammatikalischen Aramaismen im at. Hebräisch*, BZAW 96, 1966.
- Walvoord J. F.: *Daniel, The Key to Prophetic Revelation*, 1976.
- Zimmerli W., *Die Eigenart der prophetischen Rede des Ezechiel*. Ein Beitrag zum Problem an Hand von Ez 14,1—11; v: ZAW 66, 1954, 1—26.
Planungen für den Wiederaufbau nach der Katastrophe von 587, v: VT 18, 1968, 229—255.
Ezechiel I.—II., Biblischer Kommentar XIII. 1—2, 1969.

DOSLOV

Tímto svazkem končí řada výkladů ke starozákonním knihám (sv. 14 vyšel už r. 1968 a nově 1978). Je to první dílo v našich dějinách, které přináší k biblickému textu *Starého zákona*, ke všem kanonickým knihám, souvislý komentář. Z technických důvodů bylo nutno jeho rozsah místy značně omezit, ale autoři se domnívají, že řekli své slovo ke všem podstatným otázkám, které si pozorný čtenář při četbě bible položí. Přirozeně nebylo možné začít různé diskuse o odchylných pojetích textu, ale jeho zvěstná linie je pečlivě sledována napříč všemi knihami. V tom směru celý soubor výkladů jistě poslouží mnohemu k lepšímu porozumění Písma.

Autoři, profesori a kazatelé, na těchto komentářích pracovali k nemalému vlastnímu užitku vedle své ostatní pravidelné práce. Byla to leta mnohdy tvrdého odříkání. Proto tím vděčněji přijímali obětavou pomoc těch, kteří nebyli přímo zapojeni do studijních úkolů, ale byli ochotni převzít různé jiné nezbytné práce.

Na prvním místě sluší vzpomenout dlouholeté věrné služby s. Milady Pecinové r. Šimkové ze Sázavky (českobratrský evangelický sbor v Opatovicích), dříve ve Dvoře Králové. Z rukopisů často všelijak poškrtených a nečitelných dokázala pořizovat vzorné čistopisy pro tiskárnu. Přepsala při své ostatní práci (rodina, domácnost, zaměstnání) postupně všechny svazky řady „Starý zákon, překlad s výkladem“, zpravidla dva i třikrát, než nabyly konečné podoby. Jsou to tisíce pracovních hodin, které přišly k dobru autorům, aby mohli pokračovat ve své práci. Je těžko slovy vyjádřit dík za více než dvacetiletou pomoc, která nikdy neselhala.

Nemalé břímě sňali z beder autorů i pozorní lektori rukopisů a korektur! Je to především okruh kazatelů poděbradského seniorátu českobratrské církve evangelické: Miroslav Frydrych (Kolín), Věra Hajská r. Čermáková (Nymburk), Vlastimil Hajský (Nymburk), Ctirad Novák (Kutná Hora), Jaroslava Soušková r. Špinarová (Libice nad Cidlinou, Opolany),

Marie Taichová r. Čejková (Poděbrady). Dále pak Marie Hájková a Jana Jindrová (Praha 3 — Jarov) a Jiří Farský (Brno). Jim všem náleží upřímný dík autorů, ale i čtenářů. Tito lektori byli vlastně prvními čtenáři jednotlivých svazků, nežli vyšly tiskem, a jejich postřehy a připomínky byly pro autory mnohdy velmi cenné.

Na přání mnohých čtenářů bude starozákonní řada doplněna ještě dodatkovým svazkem Starozákonních apokryfů. Bude obsahovat tzv. 'deuterokanonické knihy' katolických biblí a tzv. 'nekanonické knihy' pravoslavných biblí. Text bude doplněn výkladovými poznámkami a konkordancními odkazy.

Za překladatelskou komisi M. B.

Nový překlad Písma svatého

STARÝ ZÁKON

Překlad s výkladem

Svazek 13.

EZECHIEL — DANIEL

Překlad hebrejského a aramejského (Da 2,4b—7,28) textu byl s menšími úpravami převzat z ČEP (r. 1979) připraveného Starozákonní překladatelskou komisí. Na výkladu z ní pracovali:

ZA ČESKOBRATRSKOU CÍRKEV EVANGELICKOU

*ThDr. Miloš Bič, profesor Komenského fakulty v. v.,
Jaroslav Fér, prof. ThDr. Jan Heller, Miroslav Heryán, ThDr. Ladislav Horák,
Milan Mrázek, Rostislav Nechuta, Jiří Ruml, ThDr. Josef Sládek,
Pavel Smetana, Zdeněk Soušek*

ZA CÍRKEV ČESKOSLOVENSKOU-HUSITSKOU

prof. ThDr. Vladimír Kubáč

ZA EVANGELICKOU CÍRKEV METODISTICKOU

Tomáš Novotný, Vladislav A. Žák

ZA CÍRKEV PRAVOSLAVNOU

ThDr. Radivoj Jakovljevič

ZA CÍRKEV ŘÍMSKO-KATOLICKOU

ThDr. Karel Flossmann, Lic. theol. Jaroslav Janoušek, Vojtěch Tvrděk

JAZYKOVÝ PORADCE

PhDr. Ivan Lutterer

Za konečnou úpravu odpovídají

ThDr. Miloš Bič, ThDr. Vladimír Kubáč, ThDr. Josef Sládek, Zdeněk Soušek

Vydal Kalich v Ústředním církevním nakladatelství v Praze roku 1984

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 4, Přerov

Podle osnovy + Rudolfa Hály a + Josefa Sonberga graficky upravil

ThDr. Miloš Bič

Návrh přebalu a vazby Jaroslav Šváb

Odpovědný redaktor edice Kalich ThDr. Luděk Brož

AA 23,42 — VA 24,09

První vydání

Cena vázaného výtisku 49,— Kčs